

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇENİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ ANA BİLİM DALI

ÇOCUKTA OKUMA EĞİLİMLERİ VE OKUMA TEKNİKLERİ

122268

122 268

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Fatma BOZTEPE

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Kemal YÜCE

Çanakkale - 2002

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Fatma Boztepe'ye ait "Çocukta Okuma Eğilimleri ve Okuma Teknikleri" adlı çalışma, Türkçe'nin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı'nda jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Kemal YÜCE (Danışman)

Üye
Doç. Dr. Vahit TÜRK

Üye
Yrd. Doç. Dr. Yusuf AVCI

Üye
Yrd. Doç. Dr. Mesut TEKŞAN

Üye
Yrd. Doç. Dr. Nesrin BAYRAKTAR

ÖZET

Bu çalışmada; zihin, dil, beden ve psikolojik gelişimi normal, okuma becerisi kazanmış çocuklara, okul dışı, serbest zaman okuma materyallerinden yararlanılarak okuma alışkanlığının kazandırılması için çocukların gelişim özelliklerinden hareket edilmesinin gerekliliği ve okuma teknikleri araştırılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde çocukların okumaya ilgileri (ülkelerin okuma ilgisine yönelik tutumları, Türkiye'deki çocukların okuma ilgisi ve devletin konuyla ilgili tutumu) üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, okuma ilgisinde etkili olan sosyal ve bireysel faktörler, gelişim teorileri ve ayrıntılı olarak çocukta gelişim aşamaları ve bu aşamaların özellikleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde kitaplarda olması gereken biçimsel özellikler, iç yapı özellikleri, Türkiye'de Çocuk Edebiyatı'nın niteliği ve çocuklar tarafından çok okunan ilgi gören kitapların, çocuk gelişimi açısından değerlendirilmeleri yer almaktadır. Üçüncü bölümde, okuma becerisini kazandıracak uygulamalara kısaca değinilerek; okuma becerisini kazanmış çocukların okuma eğitiminde kullanılacak teknikler ele alınmıştır.

Araştırma verilerinin ayrıntıları "ekler" bölümünde verilmiştir.

Çocuk Edebiyatımız ve çocuk okurlar konusunda kapsamlı bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışmada Doç. Dr. Üstün Dökmen'in okuma alışkanlığını belirlemek amacıyla 197 çocuk üzerinde yapmış olduğu "Okuma Alışkanlıkları Anketi" ve bu anketin değerlendirilmesinden, Hüseyin Emin Öztürk'ün, en çok okunan ve en çok sevilen kitapları belirlemek üzere 1000 çocuk üzerinde uyguladığı anket çalışmasından, bu anketin değerlendirilmesinden yararlanılmıştır.

ABSTRACT

This study investigates reading techniques and the steps necessary to imbue good reading habits in children of normal intelligence, linguistic ability, physique and psychology who have already learnt how to read, by means of reading materials in the child's free time outside school.

The Introduction to this study outlines attitudes to children's reading in Turkey, the view of the Education Ministry on this matter, and attitudes in other countries.

Section One covers social and individual factors affecting reading, theories of development, detailed enumeration of the reading phases in a child's development, and the characteristics of these phases. Section Two covers the necessary formal and internal features of books, the quality of children's literature in Turkey, the books which are most widely-read and most attract children's interest, and an assessment of these from the point of view of child development. Section Three deals briefly with methods and techniques to increase reading proficiency in the education of children who already know how to read.

The details of the research data used in this study are given in the 'Appendix Section'.

Comprehensive research into Turkish Literature and the child reader was not found. In order to clarify the reading habits of primary school children, this study utilised the results and evaluation of a Reading Habits Survey applied to 197 children by Assistant Professor Üstün Dökmen, together with a survey and evaluation by Hüseyin Emin of 1000 children to discover the books most-liked and most-often read.

ÖN SÖZ

Toplumsal gelişme, o toplumu oluşturan insanların gelişmesiyle gerçekleşir. Kendi kimliğini gerçekleştirmiş, meslek sahibi insanlar, kendilerinin refahını, dolayısıyla toplumun refahını sağlayacaklardır. Bu niteliklere sahip insanlar yetiştirmenin yolu, okumaya önem vermek, bireylere okuma alışkanlığı kazandırmaktır.

Okuma alışkanlığı kazandırmada yoğun olarak değerlendirilmesi gereken süreç, “çocukluk” dönemidir. Bu nedenle çocuk duyuş, düşünüş ve algılama biçiminin çok iyi tanınması ve bu özelliklere uygun kitapların olması gereklidir.

Bu çalışmada, çocukların ders dışında, serbest zamanlarda, okudukları kitapların nitelikleri üzerinde durduk. Çünkü derslerde yapılan okuma çalışmaları, daha çok, doğru, güzel okuma becerisiyle sınırlı kalmakta; okuma alışkanlığını vermek için ders dışı materyallerden yararlanılmaktadır. Bu materyallerin çocuk açısından uygunluğunu araştırdık; çocuğun okuma ilgisini belirleyen diğer faktörler üzerinde durduk. Etkili bir okuma için gerekli olan okuma tekniklerini ele aldık.

Özellikle çağımızda, gelişmiş ülkelerin söz sahibi olduğu bir dünyada, gelişmeyi yakalamanın en önemli koşulu olan okuma alışkanlığının kazandırılması faktörü, asla ihmal edilmemelidir.

Bu çalışma için, tez konumuzun belirlenmesinde yönlendirici olan, her türlü yardımda bulunan tez danışmanım Prof. Dr. Kemal YÜCE’ye, çalışmalar boyunca desteğini esirgemeyen eşim Mehmet Ali BOZTEPE’ye, tez yazımdaki yardımlarından ötürü kardeşlerim Fadime ERSİN ve Ahmet ERSİN’e teşekkür ederim.

Fatma BOZTEPE

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv-vii
KISALTMALAR CETVELİ.....	viii
GİRİŞ.....	1 - 4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Okumaya İlginin Sosyolojik Yönü.....	5
1.1. Okumanın Sosyolojisi İle İlgili Araştırmalar.....	5
1.1.1. Sosyoekonomik Durumun Okuma İlgisine Etkisi.....	5 - 6
1.1.2. Statü Sağlayan Okuma – Sosyal Okuma.....	6
1.1.3. Mesleki Okuma.....	7
1.2. Aile ve Yakın Çevre Faktörü.....	8 - 9
1.3. Okul – Öğretmen Faktörü.....	9 - 10
1.4. Kütüphane Faktörü.....	11 - 13
2. Okuma Eğilimleri.....	14 - 15
2.1. Bryant ve Barry'nin Yaptığı Araştırmalar.....	15 - 16
2.2. Schlibe – Lipert ve A. Beinlich'in Yaptığı Araştırmalar.....	16
2.2.1. Resimli Kitap ve Çocuk Tekerlemeleri Yaşı (2' den 5 veya 6'ya kadar).....	17
2.2.2. Peri Masalları Yaşı (5'ten 8 ya da 9'a kadar).....	17
2.2.3. Gerçeklere Yönelme, Çevre İle İlgili Hikayeler Yaşı (9 – 12).....	17 - 18
2.2.4. Macera Dönemi (12'den 14 ya da 15'e kadar).....	18
2.2.5. Olgunluk Yılları (14'ten 17'ye kadar).....	18
2.3. R. Bamberger'in Yaptığı Sınıflama.....	18 - 19
3. Gelişim Teorileri.....	20
3.1. Erikson – Psiko sosyal Gelişim Teorisi.....	20 - 21
3.1.1. Erken Çocukluk Dönemi – Özerklik.....	21
3.1.2. Orta Çocukluk Dönemi – Sorumluluk Gelişimi.....	21 - 22
3.1.3. Geç Çocukluk Dönemi – Çalışkanlık.....	22

3.1.4. Ergenlik (Adolesan).....	22
3.2. Piaget'in Gelişim Teorisi.....	23 - 24
3.2.1. Duyu – Motor Dönemi (Doğumdan 2 yaşına kadar olan süre).....	24
3.2.2. Sezgisel Düşünme (3-7 yaş arası).....	24
3.2.3. Somut İşlem Yapabilme Dönemi (7-11 yaş arası).....	24
3.3.3. Maslow'un Gelişim Teorisi.....	24 - 25
3.4. Bandura'nın Gelişim Teorisi.....	25
3.5. Kohlberg'in Gelişim Teorisi.....	25 - 26
4. Çocuk Gelişimi ve Okuma Eğilimi.....	27 - 30
5. Gelişim Dönemleri.....	31
5.1. İlk çocukluk.....	31
5.1.1. İki Yaş.....	31 - 32
5.1.1.1 Üç – Altı Yaş Döneminin Ortak Özellikleri.....	32 – 35
5.1.1.2.Üç – Altı Yaş İçin Oyunun Önemi.....	35 - 36
5.1.2. Üç Yaş.....	37 - 38
5.1.3. Dört Yaş.....	38 - 39
5.1.4. Beş Yaş.....	39 - 40
5.1.5. Altı Yaş.....	40 - 41
5.2. Okul Çağı.....	42 - 46
5.2.1. Yedi Yaş.....	46 - 47
5.2.2. Sekiz Yaş.....	47
5.2.3. Dokuz Yaş.....	47 - 48
5.2.4. On Yaş.....	48
5.2.5. On Bir Yaş.....	48
5.3. Ergenlik Dönemi.....	49 - 53
5.3.1. On Dört Yaş.....	53
5.3.2. On Beş Yaş.....	53 - 54
5.3.3. On Altı Yaş.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

6. Kitap Seçimi ve Kitabın Nitelikleri.....	55 - 56
6.1. Kitabın Biçimsel Özellikleri.....	57

6.1.1. Resimlendirme	57 – 58
6.1.2. Kitabın Malzemesi.....	59 –60
6.1.3. Harf Özelliği.....	60
6.1.4. Mizampaj (Sayfa Düzenlemesi).....	60
6.2. Kitapta İç Yapı Özellikleri.....	61
6.2.1. Konu.....	61 - 63
6.2.2. Tema.....	63 - 64
6.2.3. Tip ve Kahramanlar.....	65 - 68
6.2.4. Plan.....	68
6.2.5. Dil ve Anlatım.....	68 - 69
7. Türkiye’de Çocuk Edebiyatı.....	70 - 71
7.1. Kitap İncelemeleri.....	72
7.1.1. Azat Kuşu.....	72 - 75
7.1.2. Apar Meni Aras.....	76 - 80
7.2. Psikolojik Gelişim Açısından Çocuk Kitaplarının Değerlendirilmesi....	81 - 83
7.2.1. Heidi.....	84 - 91
7.2.2. Robinson Crusoe.....	92 - 98
7.2.3. Pinokyo.....	99-106
7.2.4. Pollyanna.....	107-112
7.2.5. Tom Sawyer.....	113-121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

8. Okuma.....	122
8.1. Okumaya Başlama.....	123
8.1.1. Alfabe.....	123 - 124
8.1.2. Fonetik.....	124 - 125
8.1.3. Hece.....	125
8.1.4. Kelime.....	125 - 126
8.1.5. Çözümleme (Cümle).....	126
8.1.6. Öykü (Metin).....	127
8.2. Okuma Teknikleri.....	128
8.2.1. Sesli Okuma.....	128 - 130

8.2.1.1. Toplu Okuma.....	130
8.2.1.2. Edebi Eserleri Okuma (İnşat).....	130 - 131
8.2.2. Sessiz Okuma.....	131 - 132
8.3. Okuma Eğitimi.....	133 - 136
8.4. Hızlı Okuma Teknikleri.....	137
8.4.1. Göz Gezdirme Tekniği.....	137
8.4.2. Göz Atma Tekniği.....	137 - 138
8.4.3. Atlayarak Okuma Tekniği.....	138
8.4.4. Arayarak (Seçici) Okuma Tekniği.....	138 - 139
8.4.4.1. Anahtar Sözcükleri Bulma Tekniği.....	139
8.4.4.2. Paragraf Okuma Tekniği.....	139 - 140
8.4.4.3. Özetini Alarak Okuma Tekniği.....	140
8.5. Okuma Başarısının Ölçülmesi.....	141 - 142
SONUÇ.....	143 – 146
KAYNAKÇA.....	147 –152
EKLER.....	153
Ek:1 Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları	
Panosu.....	154
Ek:2 Okuma Alışkanlığı Anketi Soruları ve Anketin Değerlendirilmesi.....	155-160
Ek:3 Canavarlı Resim Örneği.....	161
Ek:4 Çerçevelenmiş Resim Örneği.....	162
Ek:5 Hayal Gücüne ve Estetik Duyguya Önem Veren Resim Örneği.....	164
Ek:7 Grafikler.....	165 -170

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Derl.	: Derleyen
Ed.	: Editör
Gaz.	: Gazete
Haz.	: Hazırlayan
M. Eğt.	: Milli Eğitim
No.	: Numara
p.	: Page
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
v.b.	: Ve başkaları, ve benzerleri
v.s.	: Vesaire

GİRİŞ

Geçmişte belli bir azınlığa tanınan ayrıcalık olan okuma, günümüzün “ öğrenen toplum” anlayışında gereklilik halini almıştır. Gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde uygulanan eğitim programlarıyla bütün insanların okur - yazarlığın ötesinde bir okuma alışkanlığı edinmesine çalışılmaktadır. Çünkü okuyan insanlar, kendi gelecekleriyle beraber ülkelerinin geleceklerini de olumlu yönde değiştirmektedirler. Gelişmiş ülkelerde uluslararası ilişkilerde daha baskın olmaktadır. Yani okuma, kişinin yaşamından uluslararası boyuta uzanan zincirleme bir gelişmenin temeli haline gelmektedir.

Okuma alışkanlığının kazandırılmasına en elverişli dönem “ çocukluk” tur. Bu dönemin çok iyi değerlendirilmesi gereklidir.

Dünyada en çok okuyan uluslara bakıldığında, Türkiye'nin nüfusuna oranla alt sıralarda yer aldığı görülmektedir:

“

ÜLKE ADI	YIL	NÜFUS	ÜRETİLEN KİTAP SAYISI
Almanya	1987	60 milyon	52 milyon
İngiltere	1987	56 milyon	52 milyon 861 bin
Fransa	1987	55 milyon	43 milyon 505 bin
Türkiye	1987	52 milyon	43 milyon 505 bin

”

(1)

(1) BÖLÜKOĞLU, Ahmet : Yabancı Dil Ağırlıklı Öğretim Uygulayan Gönen Ömer Seyfettin Süper Lisesi ve Gönen Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Hazırlık Sınıflarında Okutulan Türkçe Derslerinde Okuma Eğitimi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale-1999, s:63

“Ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre 1997 yılında, 3101 değişik türde yayınlanan kitapların % 3.5 ‘ü satın alınmıştır. 1965’te okurların nüfusa oranı % 27 iken bu oran 1997’ de % 3.5’a düşmüştür.” (2)

Bamberger, okuma davranışlarındaki farklılıkları şu nedenlere bağlı olarak açıklamaktadır:

“1) Ülkenin değerler ıskalasında, diğer şeyler yanında kitapların geliştirilmesine ayrılan paranın gösterdiğine göre, kitapların yeri.

2) Kültürel gelenek.

3) Okuma fırsatı. Bu noktada okul ve halk kütüphaneleri önemli bir rol oynamaktadır.

4) Okul ve eğitim sisteminde kitapların rolü. “ (3)

Örneğin; “İskandinavya, kitaplara, kütüphanelere ayırdığı para bakımından Orta Avrupa ülkelerinden farklıdır. İskandinavya, bu ülkelerin harcadığından yaklaşık % 30 daha fazla parayı kütüphaneler için kullanmaktadır.” (4)

“Çok fazla okunan ülkelerde, okul programlarında okumaya ayrılan saat daha fazladır. Örneğin; Fransa’da birinci sınıfta, günde dört kez, yarımşar saat okumaya ayrılmıştır. Okulda okumaya fazla zaman ayıran ülkelerde çocukların evde de yoğun biçimde okudukları görülmüştür. Örneğin; Fransa’da kendilerine soru yöneltilen 300 çocuk ve gençten % 19’u bir hafta içinde en az 7 saat; %36.5’i 5-7 saat arasında; % 28.5’i 1-5 saat arasında; % 16’sı 1 saatten az okuduklarını söylemişlerdir.” (5)

Gelişmiş ülkeler; gerek okul programları yoluyla gerek çocukları biçim ve içerik yönüyle etkileyecek yayınlar yoluyla, okuma alışkanlığını yerleştirme çabası içindedirler.

(2) BÖLÜKOĞLU, Ahmet: a.g.e. s:63

(3) BAMBERGER, Richard: Okuma Alışkanlığını Geliştirme, (Çev. Bengü Çapar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-1990, s.7

(4) BAMBERGER, Richard: a.g.e. s.7

(5) BAMBERGER, Richard: a.g.e. s.30-31

“Ülkemizde 1997 yılı genel nüfus sayımına göre 62.606.157 kişi bulunmaktadır. 2000-2001 öğretim yılında, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitimde toplam 15.820.534 öğrenci olduğu saptanmıştır. Yani ülke nüfusumuzun % 25.3 ‘ünü öğrenciler oluşturmaktadır.”*(6) Bir buçuk milyarın üstünde de okula gidemeyen çocuk bulunmaktadır.

Böylesi genç bir nüfusa ve güçlü bir potansiyele rağmen ülkemizde genel anlamda okuma alışkanlığından söz etmek mümkün değildir.

Çok satan gazetelerin satış sayısının bir milyonu kolay kolay geçememesi, üstelik bu rakamların promosyonlarla yükselmiş olması durumu belirginleştirecek bir örnektir.

Ülkemizde eğitim politikalarının yetersizliği, eğitim sistemindeki bozukluklar, ekonomik yetersizlikler, bölgesel farklılıklar, okumanın gerekliliğine inançsızlık; çocukları cezbeden teknolojik ürünlerin (bilgisayar oyunları gibi) artması ve çocukların test sınavlarına yönlendirilerek araştırmacı çalışmalardan uzaklaştırılmaları gibi faktörler, okuma alışkanlığının yerleşmesine engel olmaktadır. Örneğin; eğitim sistemimiz içinde okuma çalışmalarına yer verilmektedir ama eğitim sistemi çağın gereksinimlerini yakalamakta, karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Eğitimde; yeni tekniklerin uygulanmasında, bilginin kullanılmasında yetersizlikler söz konusudur.

Bütün bunların sonucunda, ülkemizde, “çocukların % 52’si 12 yaşında, % 70-75 kadarı 14-15 yaşında örgün eğitimden uzaklaşmaktadır. Öğrenimi bırakan çocuklar düşünce ilgisinden uzaktır, kitap okuma alışkanlıkları yoktur. İlköğretimler niteliksiz insanlar yetiştirmektedirler.” (7)

Okula devam edenler ise okumayı meslek sahibi olana kadar sürdürmekte, iş hayatıyla beraber okumayı bırakmaktadırlar.

(6)YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna...Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul-2001, s.148

(*)Ek-1: Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci Sayıları.

(7)KAYA, Doç. Dr. Yahya Kemal: İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Politika- Eğitim-Kalkınma, Ankara- 1981, s. 374

Ancak, ülkemizde, çocuklarda okuma eğilimlerinin oluşmasını sağlayacak çalışmalar, yetersiz kalmaktadır. Çocuk Edebiyatımızın yetersizliği; okumaya hevesli çocuklara kitap önerme konusunda, sıkıntılar yaşanmasına neden olmaktadır. Klasik haline gelmiş Batı çocuk kitaplarıyla boşluk doldurulmaya çalışılmaktadır.

Çocuk Edebiyatımız ve çocukların okuma alışkanlığı konusunda kapsamlı araştırmalar bulunmamaktadır. Bu nedenle, çocukların okuma eğilimlerini belirleyen faktörleri saptayabilmek için, bütün ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de çok sayıda çocuk tarafından okunan Batı çocuk klasiklerinden yola çıkılmıştır. Çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmada hangi yolun izleneceği bu kitaplardan yola çıkılarak belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OKUMAYA İLGİNİN SOSYOLOJİK YÖNÜ

Okuma eğilimini; bireysel yeterlilikler- bireyin ruhsal, zihinsel durumu ve konu tercihi- dışında, sosyoekonomik yapı belirlemektedir.

Okumayla sosyoekonomik durum arasında çocuk, genç, yetişkin olmak üzere her düzeyde açık bir ilişki vardır. Sosyoekonomik durum düştükçe, okumada güçlükler başlamaktadır; sosyoekonomik durum yükseldikçe, okuma yeteneği gelişmektedir. Pek çok ülkenin kırsal bölgelerinde, yoksul aile çocukları okulu erken terk etmekte ve yeterli bir okuma eğitimi alamamaktadır. Çocuğun okulu terk etmesi ekonomik ve sosyal nedenlere dayalıdır. Çocuğun okuması; ders araç-gereçleri, öğle yemeği, servis ücreti gibi masraflarla yoksul olan aileye ekonomik anlamda yük getirmektedir. Bu yükün yanı sıra, eğitimin kalitesi ve eğitimin getirisi ile ilgili karşılaştırma yapan ana,baba ya da çocuklar, okula gitmenin fazla bir yararı olmadığı düşüncesini edinmektedirler. Bunların dışında, kırsal kesimdeki aile, temelinde yine ekonomik bir endişeyle, çocuğun yardımına ihtiyaç duyarak, okuldan erken ayrılmasını isteyebilmektedir. Bütün bu faktörler, doğal olarak okuma ilgisi üzerinde etkili olmaktadır.

Okuma ilgisinde sosyolojik yönü saptamak için çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan bazıları önemlidir:

1.1. OKUMANIN SOSYOLOJİSİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1.1.SOSYOEKONOMİK DURUMUN OKUMA İLGİSİNE ETKİSİ

“Dr. Otwald Kropatsch ve 80 kişilik bir öğretmen grubu, çeşitli sosyoekonomik düzeylere sahip 10-15 yaş arasındaki çocukları kontrol ve deney grubu olarak ikiye ayırmışlar ve deney grubundaki çocuklarla dört yıl boyunca çalışmışlardır. Bu süreçte yapılan çalışmaların sonucunda deney grubundaki çocukların okuma ilgisi arasında

fark kalmadığı, kontrol grubundaki çocukların ilgisinde bir farklılaşma olmadığı görülmüştür.” (1)

“Deney grubuyla yapılan dört yıllık çalışma, sosyo-ekonomik boyuttaki bütün sorunların özel gayretlerle aşılabileceğini, toplumun ve öğretmenlerin uğraşlarıyla sosyo-ekonomik farklılıkların ortadan kaldırılabileceğini göstermiştir.” (2)

“1974 yılında Avusturya’da yapılan bir başka araştırma bu faktörlerin önemini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada, okuma başarısı ve okuma alışkanlıklarının geliştirilmesinde şu dört faktörün etkili olduğu görülmüştür:

a) Çocuğun çevresinde bulunan, çocuğun gördüğü kitapların sayısı (Bu, daha çok, öğretmenin etkisidir.)

b) Çocuğun dil gelişiminde, dili kullanmadaki düzeyi.

c) Çocuğun zeka gelişimi.

ç) Ailenin sosyo - ekonomik durumu.” (3)

1.1.2. STATÜ SAĞLAYAN OKUMA - SOSYAL OKUMA

“Mann - Burgoyne yaptıkları çalışmalarda sosyal ya da statü sağlayan bir okuma ilgisini saptamışlardır. Bu sınıflamadaki kişilerin tercihleri, günün en çok satılan kitaplarından ya da güncel olaylara dayalı kitaplardan yana olmaktadır. Bu tür eğilime sahip insanlar, hakkında konuşma yapabilecekleri kitapları seçmektedirler. Bu yolla sosyal statülerinin değişeceğini ummaktadırlar.” (4) Durumun olumlu etkisi şudur: Bu kişiler bir süre sonra üst düzey edebiyat eserlerini ve klasikleri okumaya yönelmektedirler.

(1) GÜNEŞ, Doç.Dr. Firdevs : Okuma Yazma Alışkanlığının Geliştirilmesi ve Beyin Teknolojisi, Ocak Yayınları, Ankara- 1997, s. 242

(2) BAMBERGER, Richard : Okuma Alışkanlığını Geliştirme, (Çev. Bengül Çapar) ,Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara –1990, s. 20

(3) BAMBERGER, Richard : a.g.e. s. 20

(4) GÜNEŞ, Firdevs: a.g.e. s. 242

1.1.3. MESLEKİ OKUMA

Bazı araştırmalar, okuma ilgisinin eğitim d¼zeyiyle ilgili olduğunu, bazıları da meslekle ilgili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Daha çok eğitim g¼rm¼ř kişilerin okuma eğilimleri fazla olmaktadır.

“Örneğin, Amerika’da yapılan bir araştırmanın sonucunda, üniversite mezunlarının % 75’inin, lise mezunlarının % 43’ünün, ilköğretim mezunlarının ancak % 12’sinin yılda en az 1 kitap okuduğu ortaya çıkmıştır.” (5) Amerika’ya ait bu istatistiki rakamlar, eğitim d¼zeyi ile okuma ilgisi arasındaki doğru orantıyı ortaya koymaktadır.

Eğitilmiş insanlar, toplum içinde saygın bir yer edinmek, buldukları sosyal sınıftan daha üst bir sosyal sınıfa geçebilmek; entelektüel olmak ya da ekonomik d¼zeyini yükseltebilmek için mesleki gelişimlerini sağlamak amacıyla kitap okumayı sürekli bir eylem haline getirebilmektedir.

Düşünen, araştıran, sorgulayan insan olabilmenin temelinde okuma alışkanlığı yer almaktadır. Çünkü okuyan insan zihinsel anlamda gelişir. Bu kapasitedeki kişiler kendi yaşantılarında olumlu değişiklikler yarattıkları gibi toplumun - süreç içinde- yeniden yapılanmasının da zeminini hazırlarlar. Okuma alışkanlığı küçük yaşlarda kazandırılacak bir özelliktir.

Zihinsel ve fiziksel gelişimini sağlamış çocuklarda okuma eyleminde belirleyici olan sosyolojik faktörler şunlardır :

(5) GÜNEŞ, Doç. Dr. Firdevs : a.g.e. s: 242

1.2. AİLE ve YAKIN ÇEVRE FAKTÖRÜ

Konunun başında da belirtildiği gibi ailenin ekonomik gücü önemlidir. Günümüz toplumunda en iyi yatırım biçiminin eğitim olduğu artık anlaşılmıştır. Ancak eğitime yatırım yapabilmek maddi anlamda bir güç de gerektirmektedir. Ekonomik durumu iyi olan aileler, çocuk için bir oda ayırabilmekte, çocuğu okuma ve araştırmaya yönleltmekte ve bunun maddi yönünü karşılayabilmektedirler.

Ancak ekonomik yetersizlikler sonucunda pek çok çocuk okula gidememekte ya da okulu yarım bırakmaktadır. Kırsal kesimdeki aileler, bir iş gücü olarak gördükleri çocuklarını ekim-dikim ve hasat dönemlerinde okula göndermemektedirler. Ekonomik gücü olmayan aileler, okulun masraflarını karşılayamadıklarından çocuklarını okutamamaktadırlar.

Ülkemiz için önemli bir değerlendirme de şudur: Okumaya önem verilmemektedir; çünkü okuyan insanlar çalışma alanı bulamamakta, işsizler ordusuna katılmaktadır. Bu da insanların, okumanın gerekliliğine olan inancını olumsuz biçimde etkilemektedir. Ülkemizde okuma; memur olabilme, devlet kadrolarında yer alabilme yolu olarak görülmekte ve bu aşamaya gelindiğinde de okuma eyleminden vazgeçilmektedir.

Ekonomik güç ve okumaya değer verme birlikte olunca çocuk üzerinde etkili olmaktadır. Bilinçli ana babalar evde kitap bulundurarak, küçük de olsa bir kitaplık oluşturarak çocukta görsel etkilenme yaratabilirler. Evde gazete okuyan ana baba görüntüsü bile çocuğun okuma eğiliminde etkilidir. Çünkü çocuk için ilk modeller anne ve babasıdır. Çocuk seçtiği modelin davranışlarını gösterme eğiliminde olacaktır. Anne babaya duyulan özenç ve taklit etme isteğiyle gazete, kitap ve dergiye yönelen çocuk, okuma alışkanlığını daha çabuk kazanacaktır. Anne babanın kültürlü oluşu, çocuğun okuma zevki edinmesine neden olacaktır.

Çocuk, aile ortamının dışında, içinde akranlarının ve diğer yetişkinlerin bulunduğu dünyaya yönelince farklı model arayışlarına girer. Anne baba dışında yeni modeller edinir. Çocuğun çevresinde de kültürlü ve okumaya önem veren insanların olması etkili olacaktır. Kültür düzeyi düşük çevrelerde - istisnalar dışında- çocuğun okumaya yönelmesi zordur.

1.3. OKUL - ÖĞRETMEN FAKTÖRÜ

Her çocuğa eşit olanaklar sunmak; yani okuma ilgisini geliştirerek her çocuğun okuma olanağına ilişkin gerekenleri yapmak toplumun, bir o kadar da okulun görevidir.

Okul, sosyalleşme sürecinde aileden sonra gelen, toplumsal bir kurumdur. Okul toplumun bir parçası olduğu kadar kendi başına da toplumsal bir kurumdur. Okullarda uygulanması gereken çağdaş eğitim, bireyin, ruhsal ve toplumsal yönden gelişmesini, kendisinin yararına olduğu kadar toplumun da yararına uygun beceriler kazanmasını ve bütün bunları bir denge içinde yapmasını amaç edinir.

“Çağdaş eğitim anlayışında okul, birçok bilgi kalıbının, beceri ve tutumların öğretilmesini üstlenmiş tek sosyal kurumdur. Okul, öğrencinin kendi ihtiyaç ve amaçlarıyla sosyal dünyasını bütünleştirme ve bütün bunlardan doyum sağlayabilme ortamını hazırlar.”(6)

Okul, dar gelirlili ailelerin çocuklarında görülen geri kalmışlığı ortadan kaldıracabilecek en önemli faktördür.

“ Sosyoekonomik düzeyi düşük, kalabalık aile ortamında ilgi ve sevgiden mahrum büyüyen çocuk, sınıf içinde başarı gösterdiğinde, olumlu davranışlar sergilediğinde, öğretmenin dikkatini çekebilir ve takdirini kazanabilir. Öğretmenin özel ilgisinin oluşmasını sağlayabilir. Böyle durumlarda çocuk, toplum içinde rolü olan bir

(6) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk : a.g.e. s. 147

birey olduğunu anlar ve kendine güven duyar.” (7)

Okul, farklı kültürel ve ekonomik yapıdan gelen çocuklara eşit biçimde yararlanacakları bir ortam sunarak, eşit bir eğitim vererek, bireysel farklılıkların ortadan kalkmasına yardımcı olur.

Okuldaki eğitim - öğretim ortamı, çocuğun ihtiyaçlarına cevap verdiğinde, olumlu bir sınıf ortamı oluşturulduğunda, çocuğun bireysel özelliklerine uygun bir programlama yapıldığında çocuğun gelişim yolu açılmış olmaktadır.

Okulun öneminin içindeki en önemli pay, öğretmene aittir. Çünkü öğretmen eğitimin temel kaynağıdır.” Öğretmen, sistem ve program içeriğiyle kullanılan araçlar farklı da olsa , bunları eylemleştiren, kullanarak amacına ulaştıran bireydir.” (8)

Okula başlayan çocuk, ana baba modeli yerine öğretmenini koyar ve kendisini öğretmeniyle özdeş tutmaya başlar. Bu nedenle öğretmenin kişiliğinin ve sınıf içindeki tutumunun önemi büyüktür.

Adil, öğrencilerini yetenek ve kişilikleriyle tanımaya özen gösteren, bireysel farklılıkları dikkate alan, öğrencilerini motive edebilen, öğrencilerin diğer kişilere ve okula uyum sağlamasına yardım eden, planlı bir öğretim uygulayan öğretmen, çocuk için son derece olumlu bir model olacaktır.

Kitap okumayı seven öğretmenler, bu sevgiyi çocuklara aşılayabilmekte, her çocuğun ilgi alanlarını farkedip, onları ilgileri doğrultusunda okumaya yöneltebilmektedirler. Sınıf içinde öğrenciler arasında teşvik edici okuma çalışmalarının yapılması da çok önemlidir.

(7) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk : a.g.e. s.147

(8) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk : a.g.e. s.161

1.4. KÜTÜPHANE FAKTÖRÜ

Pek çok ülkede okul kitaplıklarına yeterince önem verilmemektedir. Bunun en büyük nedeni ödenek yokluğu ve okumaya verilen önemin derecesidir.

Okul kitaplıklarının çoğu “ödünç kitap verme servisi ” olarak kullanılmaktadır. Çünkü kütüphanelerin fiziki şartları da çoğu zaman çalışmak ya da okumak için uygun özelliklere sahip değildir.

Oysa, okulda yeterli bir kütüphanenin, uygun bir kütüphane ortamının oluşturulması, öğretmenin daha rahat hareket etmesini sağlarken, çocuklara da kütüphaneden yararlanma alışkanlığını kazandırır.

Okulda yeterli bir kütüphanenin olmayışı sorunu, ülkemizde sınıf kitaplıkları yoluyla çözülmeye çalışılmıştır.

Gelişmiş ülkelerin kitaplıklara, çok önem verdiği görülmektedir:

“Fransa, okul kitaplığının iyi okuma alışkanlığının oluşmasında payı bulunduğu inanır ve bir okuma salonunun öğrencinin her istediğinde yararlandırılmasına, hazır bulundurulmasını öngörür.”
(9)

“ İsviçre’te okullardan çoğu merkez kitaplıkları ile okul kitaplıklarının bir arada bulundurulduğu, birlikte yararlanılabilir, küçük kamusal örgenler içinde kurulmuştur. Hatta, Hollanda’da okul kitaplıkları ile belediye kitaplıkları bazen bir bütün olarak birleştirilmiştir.” (10)

“ Kitap ülkelerinde, özellikle İskandinavya’ da okul kütüphanelerine Orta Avrupa ülkelerinden yaklaşık % 30 daha fazla para harcanmaktadır.” (11)

9) MARSHALL, Julia : Anadili ve Yazın Öğretimi, (Çev. Cahit Külebi) : Başak Yayınları, Ankara- 1994, s:90

10) MARSHALL, Julia : a.g.e. s:91

11) BÖLÜKOĞLU, Ahmet (Derl.): Okuma Eğitimi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya, 1999, s:63

“Türkiye’de 1306’sı Cumhuriyetten sonra kurulanlar olmak üzere 1355 kütüphane bulunmaktadır. Bunun 1271 tanesi halk kütüphanesi, 72 tanesi çocuk kütüphanesi, 12 tanesi yazma eser kütüphanesidir. Ayrıca yurt genelinde 69 gezici kütüphane hizmet vermektedir. Kahveciler-Kıraathaneciler ve Büfeciler Federasyonu’nun verilerine göre Türkiye’de yaklaşık 400.000 Kahvehane bulunmaktadır. Buna göre ülkemizde 46.000 kişiye bir kütüphane, 155 kişiye ise bir kahvehane düşmektedir.” (12)

“1997 yılında yapılan araştırmada kütüphane hizmetlerinden yararlanan kişi sayısı 23.121.000 olarak saptanmıştır. 1998 yılının ilk on ayında bu rakam 13.057.336 olarak belirlenmiştir. 10 milyona yaklaşan düşüş, okuma ilgisinin azaldığını göstermektedir.” (13)

Doç. Dr. Üstün Dökmen, çocukların okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla, alt-orta ve üst sosyoekonomik düzeydeki dört ilkokuldan seçilen 197 öğrenciye “ Okuma Alışkanlıkları Anketi ” uygulanmıştır: Ortaya çıkan sonuç şudur:

“İlkokul öğrencileri genel olarak kütüphanelere ilgi duymamaktadırlar; kütüphaneden ödünç kitap alabileceklerini bilmektedirler. Ancak, çocuk kütüphanelerinin konumlarının ve niteliklerinin uygun olmamasından örneğin; ilkokul kütüphanelerinin çoğunlukla bodrum katlarında olmasından ya da kapalı olmasından ötürü yararlanamamaktadırlar. Bunun yanı sıra sınıf kitaplıklarının iyi işlediği ortaya çıkmıştır. Ancak; sınıf kitaplıkları tek başına yeterli değildir.” *(14)

Bu da gösteriyor ki okuma alışkanlığını kazandırmada kütüphanelerin sağlıklı ortamlar haline getirilmesi gereklidir.

(12) BÖLÜKOĞLU, Ahmet: a.g.e. s:64

(13) BÖLÜKOĞLU, Ahmet: a.g.e. s.64

(14) DÖKMEN, Doç. Dr. Üstün: Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlığı Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma, MEB Yayınları: 2531, MEB Basımevi, İstanbul-1994, s.94

(*) Ek-2: Okuma Alışkanlığı Anketi ve Değerlendirilmesi.

Kütüphaneler gelir düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırdığı için, öğrencilere ücretsiz kitap vererek kitabı ulaşılabilir kıldıkları için, çok önemli mekanlardır. Okul, il-ilçe kitaplıklarının zenginleştirilmesi, ferah okuma ve çalışma alanları haline gelmesi okuma alışkanlığının artmasına yardımcı olacaktır.

2. OKUMA EĞİLİMLERİ

Konumuz, okuma yazmayı öğrenmiş çeşitli yaşlardaki çocukların , okul dışı kitaplara ilgisinin nedenlerini belirlemek; bu ilginin yaş, çevre ve ekonomik faktörlere göre değişip değişmediğini saptamaktadır. Özellikle, gelişim özellikleri içindeki okuma eğilimlerini belirlemek temel hedef olarak saptanmıştır.

“ Okuma eğilimi” ile belirtilmek istenen şudur:

İlk okuma çalışmaları, çocuğun yeni öğrenmiş olduğu okuma becerisinden almış olduğu zevke dayalıdır. Çocuğun gördüğü bir yazıyı okuması, bir güdüdür. Amaç, bu okuma güdüsünü okuma ilgisine dönüştürmek olmalıdır. Okuma ilgisi; çocuğun kişisel gelişim ihtiyaçları ve merakları içinde hedef belirlemesi ve bu hedefe uygun okumasıdır.

Buna göre, okuma yeteneğinin geliştirilmesindeki en önemli faktörlerden biri, ilgi düzeyi olmaktadır. Okuma yeteneği ve okuma ilgisi birbirlerini doğrudan etkilemektedir.

Okuma ilgisini etkileyen pek çok faktör vardır; kişisel eğilimler, özellikler; kitabın albenisi, reklamı, anlatım- kurgu biçimi gibi...

Günümüzde yayıncılık büyük bir sektör halindedir. Yayınevleri kitapları cazip hale getirmek için farklı yollara başvurmaktadır. Özellikle reklam, insanları çok etkilemektedir. Örneğin;” J.K. Rowling’in 7-14 yaş grubu için yazdığı Harry Potter adlı eseri büyük bir reklamla bütün ülkelerin çocuklarına tanıtılmış; kitap 47 dile çevrilmiş, 116 milyon adet satmıştır.”(15) Kitabın filminin yapılması, kitap kahramanlarının oyuncak olarak piyasaya sürülmesi kitabı daha merak edilir hale getirmiştir. Öyle ki yetişkinlerin de ilgisi çekilmiş, bu çocuk kitabı yetişkinler tarafından da okunmuştur.

(15) SABAH Gazetesi: 20 Kasım 2001, s:6

Bunun dışında kitap kapaklarının, baskılarının, resimlendirmelerin cazipliği de ilgi uyandırmaktadır.

Yazarların farklı anlatımlara başvurması da okuyucuyu çekmektedir. Örneğin Mark Twain'in Tom Sawyer adlı eserinin girişi merak uyandıracak biçimde düzenlenmiştir: “ Yaşlı kadın ateşe düşmüş gibi çırpınıyordu. Onun hareketlerini gören biri kadına çok acırdı kuşkusuz. Çünkü görüntüye göre kadın, yaşamının en zor problemini çözümlmek için çırpınıyordu. (...)” (16)

Kitaptaki metnin zorluğu ya da kolaylığı da okuma ilgisinde önemlidir.

Görüldüğü gibi okuma ilgisini belirleyen çok farklı özellikler vardır. Bu farklılıklar, bu konuda çeşitli araştırmaların yapılmasına ortam hazırlamıştır. Ülkemizde bu tür çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yurt dışında yapılan araştırmalarda okuma eğilimiyle ilgili üç farklı görüş ortaya çıkmıştır: 1) Okuma metinlerinden hareket eden görüş 2) Yaş gruplarına göre yapılan sınıflamalar 3) Kişilik tiplerine göre okuma eğilimleri.

2.1. BRYANT ve BARRY'NİN YAPTIĞI ARAŞTIRMALAR

“Bryant ve Barry okuyucunun ilgi düzeyini belirlemek için metin uzunluğu ve metnin güçlük düzeyi aynı olmak üzere yirmi tanesi edebiyat, yirmi tanesi tıp, yirmi tanesi matematik ve fen bilimleri ve yirmi tanesi sosyal bilimlerden oluşmak üzere seksen metin belirlemiştir.

Metinleri okumak üzere değişik okuma hızlarına sahip yüz öğrenci seçilmiştir. Öğrenciler; her biri yirmi beş kişiden oluşan dört gruba ayrılmış, her gruba belirlenen konulara ait metinler verilmiş ve öğrencilerden okudukları metinlere, ilgilerini ne kadar çektiğine ve metinlerin güçlük derecesine göre 1-10 arasında puanlar vermeleri istenmiştir. Bu uygulama sırasında her grubun okuma süreleri de belirlenmiştir.

(16) TWAİN, M.: Tom Sawyer, Melih Ergun (Haz.),Ey Yayınları, Ankara- 1998, s:5

Uygulamanın sonucunda ortaya şu sonuçlar çıkmıştır:

- a) İlgi çeken metinler zor ya da karmaşık da olsalar çabuk okunuyor ve anlaşılıyor.
- b) Okuyucuya ilgi çekici gelenler daha hızlı ve kolay okunmuştur.
- c) İdeolojik ve politik metinler karşısında olumlu ve olumsuz tepkiler çok belirgin olmuştur.

Araştırmadan elde edilen sonuç şudur:

Okumayla, ilgi düzeyi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Buna göre; belirli bir çocuk ve yetişkin grubuna yönelik olarak hazırlanacak metinlerde, okuyucuların ilgi düzeyine dikkat edilmelidir.” (17)

2.2. SCHLİBE – LİPERT ve A. BEİNLİCH’İN YAPTIĞI ARAŞTIRMALAR

Bu grup, çocuklara okuma alışkanlığının kazandırılmasında psikolojik okuma yaşlarına önem vermiştir. Bunun için öğrencilerin kişisel farklılıklarını, gelişme aşamalarını ve ortak okuma ilgilerini dikkate alarak araştırmalar yapmışlardır. Bu araştırmalarda ailelerin, öğretmenlerin gözlemleri, öğrencilerin günlükleri ve okul kütüphanelerinin kayıtları kullanılmıştır. Öğrencilerin en çok sevdiği kitaplar sıralanmış; bunlar, 1-5 arası puanla değerlendirilmiş; bu sıralamayla, kitapların konuları incelenmiş ve elde edilen bulgularla, yaş düzeyi ile okuma ilgisi arasında bağ kurularak şu sınıflama oluşturulmuştur:

(17) GÜNEŞ, Doç. Dr. Firdevs: a.g.e. s: 238- 239

2.2.1. RESİMLİ KİTAP ve ÇOCUK TEKERLEMELERİ YAŞI (2'DEN 5 VEYA 6'YA KADAR)

“Çocuğun, çevresini yalnız kendisiyle ilişkisi yönünden gördüğü dönemdir. Bu döneme “büyütlü düşünüş yaşı” adı da verilmektedir. Bu aşamada çocuk, resim ve şekillerle ilgilenmekte, tekerlemelerin ritmik seslerinden hoşlanmaktadır.

Bu çağıdaki çocuğu geliştirebilmek için çocuğun egosunun çevreden ayrılması gereklidir. Resimli kitaplar, çocuğun etrafında bulunan varlıkları tek tek gösterirse yararlı olur. Bundan sonraki iş, birbirini tamamlayan varlıkları gruplaştırmak ve çevredeki varlıklarla ilişki halinde göstermektir. Çünkü çocuğun varlıkların ilişkisine ilgisi azdır.” (18)

Bu süreç içinde hikaye niteliği olmayan, yalnızca resimlerden oluşan kitaplar kullanılabilir.

2.2.2. PERİ MASALLARI YAŞI (5'TEN 8 YA DA 9'A KADAR)

Bu dönem, “ Büyütlü gerçekliği okuma yaşı” (19) olarak da adlandırılmaktadır.

Bu dönemin başında bulunan çocuk, peri masallarını sever ve masal kahramanlarıyla özdeşleşir. Dönemin ilerlemesiyle kendini özdeşleştirmekten vazgeçer; peri masallarının hayal olduğunu anlar. Bu durumu bilerek peri masallarından hoşlanmaya devam eder. Ritmik şarkılara, tekerlemelere ilgi devam etmektedir.

2.2.3. GERÇEKLERE YÖNELME, ÇEVRE İLE İLGİLİ HİKAYELER YAŞI (9-12)

Bu dönemde çocuk, masallardan uzaklaşır; gerçekliğe, akılcılığa yönelir. Çocuğun; gerçek, objektif dünyaya alışma çabası vardır. Çevresindeki her şeye ilgi duyar, “ne?”, “neden?”, “niçin?” gibi soruların cevaplarını bulmaya çalışır.

(18) BAMBERGER, Richard : a.g.e. s:18

(19) BAMBERGER, Richard : a.g.e. s:18

Çocuğa merak ettiği konular kuru anlatımlarla değil, yaşanan olaylar biçiminde hikayeleştirilerek verilmelidir. Peri masallarına ilgi daha sürmektedir; ama gerçeğe geçiş aşaması, macera isteği başlamıştır.

2.2.4. MACERA DÖNEMİ (12'DEN 14 YA DA 15'E KADAR)

“Çocuk, ergenlik öncesi gelişimi içindedir. Kendi kişiliğini bulma çabası içindedir. Bağımsızlık ve meydan okuma belirgin hale gelmiştir. Gruplaşmalar vardır; sertlik gösterileri yaygındır. Çocukta aşırı duygusallık, kendini övmeyle beraber ön plana çıkma çabası görüldüğü için macera kitapları, ucuz aşk romanları, gezi kitapları, duygusal aşk romanları vererek okuma alışkanlığı geliştirilebilir.” (20)

2.2.5. OLGUNLUK YILLARI (14'TEN 17'YE KADAR)

“Bu dönemde genç kendi iç dünyasını keşfetmekte, geleceğiyle ilgili planlar yapmaktadır. Kendini eleştirebilme yeteneği gelişmiş, kendine has ölçüler geliştirmiştir. Zihinsel içerikli macera kitapları, gezi kitapları, tarihi romanlar, biyografiler, günlük olaylarla ilgili konular, aşk hikayeleri gibi konular ilgisini çekecektir.” (21)

2.3. R. BAMBERGER'İN YAPTIĞI SINIFLAMA

Belli bir yaş için belirlenmiş kitaplar arasında yapılan sınıflandırmanın çok önemli olmadığı, bunun yanı sıra okuyucu türüne dikkat edilmesi gerektiği düşüncesine dayalı bu sınıflandırmada araştırmalar; okuma eğilimlerine, okuma tekniklerine ve metnin türüne göre yapılmaktadır. Bu çalışmanın temelinde çocukların bireysel farklılıklarının esas alınması vardır. Bamberger , ilgi duyulan konulara göre dört tip okuyucu belirlemiştir:

(20) BAMBERGER, Richard : a.g.e. s:18

(21) BAMBERGER, Richard : a.g.e. s:18

“ a)Romantik Tip:

9 – 11 yaş grubunda yer alan çocuklar arasında görülür. Bunlar, büyüleyici konuları tercih etmektedirler. Başka çocukların yaşantısıyla ilgili kitaplara, edebi bir yönü bulunmayan eserlere ilgileri büyüktür.

b)Gerçekçi Tip:

Peri masallarını, hayali macera romanını sevmezler.

c)Entelektüel Tip:

Öğretici materyallerden çok hoşlanırlar, edebi olmayan eserlere ilgi gösterirler.

d)Estetik Tip:

Seslerin yarattığı ritimden, uyaklardan hoşlanan tiptir. Beğendiği bölümleri ezberler. Kitapların güzel kısımlarını kopya eder. Her yaş grubunda bu tip okuyucu görülebilir.” (22)

Bunun yanında, belirtilen bu okuma eğilimlerinin birkaç tanesine sahip olan okuyucular da olabilir ki, bunlara, “ karma tip” denilebilir.

3. GELİŞİM TEORİLERİ

Bu çalışmada, çocukların gelişim özelliklerinden hareket ederek okuma alışkanlığının kazandırılabilceği üzerinde durulmaktadır. Çocukların içinde buldukları yaşa, çağa göre ihtiyaçları, istekleri, düşünceleri... farklıdır. Bu dönemlerin bilinmesi, dönemin ihtiyaçlarına göre hareket edilmesi sayesinde okuma alışkanlığı kazandırılabilir (Bazı çocuklar, yaşlarının üstünde ya da altında zihinsel özelliklere ve dil yeteneğine sahip olabilirler. Özel durumdaki bu çocuklar çalışma kapsamında değildir .).

Gelişim psikologları, çocukların yaşadığı gelişim aşamalarını inceleyerek değişik yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bu psikologların önde gelen isimleri şunlardır: Erik Erikson, Jean Piaget, Lawrence Kaulberg, Abraham Moslow ve Albert Bandura.

Bu psikologların teorileri, çocukların değişik gelişim aşamalarındaki ilgileri ve ihtiyaçları konusunda aydınlatıcı bilgiler içermektedir.

Söz konusu psikologların teorileri şunlardır:

3.1. ERİKSON - PSİKOSOSYAL GELİŞİM TEORİSİ

“Bu teoride gelişim; olgunluğa doğru ilerleyen bireylerin çözmeleri gereken psiko-sosyal problemler dizisi olarak tanımlanmaktadır. Erikson, bireyin giderek karmaşıklaşan dönemlerden geçerek geliştiğini belirtmektedir. Buna rağmen büyüme, bir dönemden diğer döneme geçerek gerçekleşmektedir.

Birey, her dönemde çözmek zorunda olduğu bir psiko-sosyal problemle karşılaşır; diğer bir döneme geçmeden problemi çözmek zorundadır. Büyüme, bu geçişlerle mümkündür.” (23)

(23) ÇAKMAK, Havise (Derl.) : 1974-1993 Yılları Arasında Türkçe Basılmış Resimli Öykü Kitaplarının Resimlendirilme ve Fiziksel Özellikleri Yönünden İncelenmesi, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara-1994, s:68-69

Kişinin yaşadığı problemler ve çatışmalar kişiliğin gelişmesine, mücadele gücünün artmasına neden olur. Kişi, bu aşamaları sağlıklı olarak geçtikçe toplumsallaşır.

Erikson'un belirlediği dönemler ve dönem özellikleri çocuk edebiyatına yön vermesi açısından önemlidir:

3.1.1. ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ – ÖZERKLİK

“Erken Çocukluk” ya da “Özerklik Dönemi” olarak tanımlanan süreç, on sekizinci ay ile üç yaş arasındadır. Bu dönemde çocuklar bağımsız olma mücadelesi içindedirler. Büyüklerinin sözlerini dinlemezler, hatta tam tersini yapmaya kalkarlar. Hareketlerinin kısıtlanmasına öfkelenirler; ancak ailelerine bağımlı durumdadırlar. Bu yaş grubu için oyun çok önemlidir. Özerklik duygusunun güçlü olması nedeniyle çocuk, oyunun kurallarını kendisi belirlemek ister. Çevreye ilgi duyma bu dönemde başlar; aile dışından insanları tanımaya çalışırlar. Bu yaşta çocuklar aile – çocuk ilişkilerini işleyen kitaplardan hoşlanırlar.

3.1.2. ORTA ÇOCUKLUK DÖNEMİ – SORUMLULUK GELİŞİMİ

“Sorumluluk dönemi olarak tanımlanan süreç, 3 – 6 yaş arasındadır. Çocuklar bu dönemde daha çok sorumluluk almayı isterler.

Çocuk, özerklik duygusu geliştikçe diğer kişilerle çatışma içine girmektedir. Bu durum “suç” kavramının ortaya çıkmasına neden olur. Ancak, bu durumun yanı sıra vicdan gelişimi de gerçekleşir. Bu dönem içindeki çocuklar, özellikle kendileri için önemli olan konuları anlayabilmek için çok soru sorarlar. Kendi başlarına ya da diğer çocuklarla birlikte oyun oynarlar; oyun sırasında günlük hayatta yaşadıklarını canlandırır. Bu dönemdeki çocukların yaşadıkları çatışmaları çözmelerinde, hayali karakterlerin önemi büyüktür. Kitaplar, çocuğun bu ihtiyacına yönelik hikaye karakterleri ortaya koyabilirler. Çocuk için kitap, aynı zamanda bir oyun aracı görevini

de üstlenebilir. Bu yaş grubu için çocuğun ilgilerine yönelik resimli öykü kitapları kullanılabilir.” (24)

3.1.3. GEÇ ÇOCUKLUK DÖNEMİ- ÇALIŞKANLIK

Altı – on üç yaş arasını içeren bu dönem “aşağılanmaya karşı çalışkan olma dönemi” olarak tanımlanmaktadır.(25) Bu aşamadaki çocuklar kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmek için çok çaba harcarlar, hatta bazı işleri yapabilmek için başka çocuklarla işbirliği yaparlar.

Aşağılanmaya karşı çalışkan olmanın nedeni şudur: Bu süreçte çocuklar kendilerini yaşlılarıyla karşılaştırmaya başlarlar; yaşlılarının becerilerini gösteremezlerse aşağılanacaklarını düşünürler. Bu durum çocuğun çok çalışmasına neden olur.

Bu duygular içindeki çocuklara; bilgi içeren kitaplar, başarılı insanların hayatlarını işleyen biyografik eserler gereklidir.

3.1.4. ERGENLİK (ADOLESAN) DÖNEMİ

Bu , daha büyük çocukları, on üç – yirmi yaş arasını kapsayan dönemdir.

“Adelosan (adolescent) sözcüğü, Latince’de büyümek, olgunlaşmak anlamındaki ‘adolescere’ fiilinin kökünden gelmekte ve yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu sözcük, günümüzde, bireyde gözlenebilen hızlı ve sürekli bir gelişim evresi olarak da tanımlanmaktadır.” (26)

Bu, çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir.

(24) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s: 69 – 70

(25) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s: 70

(26) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk : a.g.e. s: 262

3.2. PİAGET'İN GELİŞİM TEORİSİ

Jean Piaget'in çalışması davranışların sınıflandırılmasına ve gözlenmesine dayalıdır.

“Piaget'e göre çocuklar, yetişkinlerden farklı bir zihinsel yapıya sahiptirler. Çocukların dünyayı görme ve algılamalarında, gerçeği belirlemede kendilerine özgü yolları vardır. Çocukların zihinsel gelişimleri belli dönemler içinde gerçekleşir. Ancak zihinsel gelişim dönemleri sabit bir sıra içinde oluşsa da her çocuk bir dönemden diğerine farklı yaşlarda geçebilir. Zihin gelişimi dört faktörden etkilenir: a) Fiziksel olgunlaşma (merkezi sinir sisteminin olgunlaşması) b) Tecrübe (somut objeler hakkında ve onlarla ilgili süreçler doğrultusunda düşünme) c) Sosyal etkileşme (diğer çocuklarla iş yapma, oynama, konuşma) d) Dengeleme (önceki üç faktörü bütünleyip zihinsel yapıyı oluşturma).” (27)

Piaget, çocuğun entelektüel gelişimini ; 'asimilasyon', akomodasyon', 'korunum ve 'geriye dönüşebilirlik' olmak üzere dört sürece dayandırır.

“Asimilasyon, kişinin yeni bilgiler edinmesi; yani eski yapının yeni fonksiyonlar kazanmasıdır. Akomodasyon; ortamdaki değişimler nedeniyle organizmanın eski fonksiyonlarını yerine getirmek amacıyla yapısında değişiklikler oluşturmasıdır. Korunum ve geriye dönüşebilirlik birbiriyle ilgili iki süreçtir. Korunum; nesnelere, uzunlukların, miktarların, şekil ya da gruplama sırasında değişmesine rağmen özünde aynı kaldığının bilinmesidir. Geriye dönüşebilirlik ise, şekil, sıra, pozisyon değişikliğinin tersine dönüştürülebileceğinin bilinmesidir. Bu süreçler sayesinde çocuk, hikayedeki olaylar sırasını hatırlayabilir.”(28)

(27) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s.71

(28) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s.71

Piaget'in belirlediği gelişim dönemleri şunlardır:

3.2.1. DUYU – MOTOR DÖNEMİ (DOĞUMDAN İKİ YAŞINA KADAR)

Çocuk, bu dönemde, hareketlerini kontrol etme çabası içindedir. Bu döneme refleksler hakimdir.

3.2.2. SEZGİSEL DÜŞÜNME (3 – 7 YAŞ ARASI)

“Çocukların olayları mantık kuralları yerine sezgileriyle açıkladığı süreçtir. Çünkü bu aşamadaki çocuk; neden – sonuç ilişkilerini açıklayabilme, sayıları ve ilişkilerini anlayabilme, konuşmaları doğru algılayabilme, kuralları hatırlayabilme ve kuralların nedenlerini anlayabilme, olayların sırasını anlayabilme yönünden çok zayıftır. Bu zayıflığın giderilebilmesi için kavram kitapları kullanılmalıdır.” (29)

3.2.3. SOMUT İŞLEM YAPABİLME DÖNEMİ (7 – 11 YAŞ ARASI)

“Çocukların egosantrik (benmerkezci) düşünceden uzaklaştığı ve çevrelerine daha gerçekçi reaksiyonlar verdiği süreçtir. Çocuk, mental aktivitesini sözel olarak ifade empati kurabilir. Ancak korunum ilkesi bu dönemde tam olarak gelişmemiştir. Bu yaştaki çocuklar fantezi hikayelerden zevk alırlar; ancak bu grubun büyükleri gerçekçi hikayelerden hoşlanır.” (30)

3.3. MASLOW’UN GELİŞİM TEORİSİ

“Abraham Maslow’un gelişim teorisi hümanistik eğitim felsefesine dayanır. Maslow; kimlik gelişimi, insana yakışanı bulma ile ilgilenmiştir. Maslow’a göre kendi

(29) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s.72

(30) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s.72

kimliğini tanıyan insan, diğer insani özellikleri daha iyi tanıyabilir. Kendine dönen insan, diğer insanlardan farklı yönlerini, diğer insanlara benzer yönlerini öğrenmiş olur. Bu anlamda Maslow'un teorisi, geniş çapta, yetişkinlerle ilgilidir. Maslow'a göre insanın ihtiyaçları hiyerarşik bir sıralama içindedir. Bunlar; yaşamı sürdürme; yani açlığı, susuzluğu, uykusuzluğu giderme; güven duyma, bir gruba ait olma (sevme-sevilme); onurunu koruma - statü kazanma; kendini gerçekleştirme; merak giderme; estetik, olarak sıralanabilir. Bu ihtiyaçlar içinde en önemli ve en güçlü olanlar fizyolojik ihtiyaçlar ve güven ihtiyacıdır ki, bu ihtiyaçlar kişinin diğer ihtiyaçlarına hakim olur.” (31)

3.4. BANDURA’NIN GELİŞİM TEORİSİ

“Bandura’ya göre, çocuk, başkalarının davranışlarını gözlediğinde, davranışları tekrar etmese ya da bu davranışlar herhangi bir şeyle desteklenmese bile öğrenme gerçekleşebilir: Çocuk, gözlediği davranışı, izlediği model davranış sonunda ödüllendirilmişse tekrarlayacak; model cezalandırılmışsa davranışı yapmaktan kaçınacaktır. Bu, geleneksel öğrenme teorisidir.” (32)

3.5. KOHLBERG’İN GELİŞİM TEORİSİ

“Lawrence Kohlberg, Piaget’in düşüncelerini sistematize ederek ahlaki gelişimin hiyerarşisini geliştirmiştir ki onun bu formülü şimdiye kadar geliştirilen hiyerarşiler içinde en geniş çaplı olanıdır. Kohlberg, hiyerarşik sınıflamasını; boyun eğme ve cezaya dayanan geleneksel ahlaki sorgulamanın daha kullanılmadığı ilk dönemlerden başlatır. Bunun devamında, yetişkinlerin ahlak değerlerine benzeyen, geleneksel kuralların yer aldığı aşamaya doğru ilerleme görülür. Bu düzey aşamaları içinde, çoğunluğun davranışını kabul etme, suçlara karşı ceza verme dönemleri yer alır. Ahlaki davranışları belirleyen, vicdan ve geleneksel davranışlardır. Geleneksel davranışlar, toplumun genel kesiminin doğru olarak kabul ettiği davranışlardır.” (33)

(31) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s: 73

(32) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s: 73

(33) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s: 73

Bütün bu gelişim teorilerinin ışığında, ergenlik dönemine kadar olan yaşlar, dönemler, ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

4. ÇOCUK GELİŞİMİ VE OKUMA EĞİLİMİ

İçinde bulunduğumuz çağ, bilgi çağıdır. Artık okur yazar olmak yeterli değildir. Bilgi çağını yakalayabilme, okuma alışkanlığı edinmeye bağlıdır. Okuma alışkanlığı edinen insan, bilgiye ulaşabilir, bu bilgilerle hayatına yön verebilir. Bu çalışma, bireyin yaşantısını değiştirirken çevresinin ve toplumun niteliğinde de değişiklik yaratır.

Bu nedenler, okumanın küçük yaşlardan itibaren bir alışkanlığa dönüştürülmesini gerekli kılmaktadır. Çocukluktan itibaren kazanılan okuma alışkanlığı, meyvelerini muhakkak verecektir. Bu anlamda ‘ çocukluk’ un iyi kavranılması gerekmektedir.

“Yüzyılımızda ‘ çocukluk’ iki ayrı temel yaklaşım aracılığıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunlardan ilki, çocukluğun gelişim süreci niteliğinde bir olgunlaşma dönemi olduğu düşüncesidir ve bu doğal olarak biyolojik bir süreçtir: Çocuk fiziksel anlamda gelişir, kolları, bacakları, boyu uzar; bebek yüzü, yaşlı yüz görünümüne doğru ilerler. Bu fiziksel gelişimin yanında psikolojik ve sosyal bir süreç içinde olgunlaşma gerçekleşir.

İkinci bakış açısına göre çocuk gelişimi bir takım dönemlerden geçmektedir. Çocuğun biyolojik gelişimiyle zihinsel yaşı arasında kabaca bir bağ kurulabilir;biyolojik, zihinsel ve sosyal gelişim belli ölçüde yaşla ilişkilendirilebilir. Bu da demektir ki, çocukluğun, bir olgunlaşma süreci olarak en azından, kabaca, yaşla ilgi kurulabilecek dönemleri vardır.” (34)

İkinci görüşe bağlı olarak, yakın tarihimize kadar, çocuklara okuma alışkanlığının kazandırılmasında psikolojik okuma yaşlarına yani; çocuğun gelişimi içindeki ihtiyaç, merak ve ilgilerine çok önem verilmiştir. Günümüzde, çocuklardaki bireysel farklılıkları esas alan anlayışla, belli bir yaş için belirlenmiş kitap sınıflamasının çok önemli

(34) MATTHEWS, G.B.: Çocukluk Felsefesi, (Çev. Emrah Çakmak), Gendaş Kültür A.Ş., İstanbul-2000, s: 24

olmadığı görüşü öne sürülmüştür. Bu görüşü savunanlar iki temel noktada birleşmişlerdir:

1-Çocuk, büyükler için yazılan kitapları da okur.

2-Çocuk için kitap yazarlar, çocuk psikolojisinin gelişme dönemlerini bilerek yazmazlar. Örneğin; Cemil Meriç konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“ (...) Çocuk edebiyatı, çocuklar için yazılan kitapların bütünü kücaklıyor ama çocuk, büyükler için yazılan kitapları da okur. Yaşla baş arasında kesin bir münasebet kurmak mümkün değil. Çocuklar için kitap yazarlar çocuk psikolojisinin gelişme dönemlerini bilirler mi? Kaldı ki böyle bir psikoloji, çağımızdaki bütün çabalara rağmen ilmi bir mahiyet kazanabilmiş midir? Rousseau’dan Binet’ye, Piaget’ye kadar konu üzerinde kafa yoran büyük araştırmacılar, çocuk ruhunu istenildiği kadar aydınlatabildiler mi? Mesele yalnız psikolojiyi de ilgilendirmez, çocuğun yaşadığı sosyal çevreyi de tanımak zorundayız. Bir kelimeyle tarihi miras, dil gibi müesseseler de dikkate alınmalıdır.” (35)

Birinci maddenin temelinde, Robinson Crusoe, Don Kişot, Gulliver gibi eserlerin büyükler için olmalarına rağmen çocuklar tarafından okunması ve zaman içinde çocuk kitapları sınıflamasında yer almaları yatmaktadır.

Çocuk, kendi hayal ve düşünce dünyasına, yani kendine yakın olan bütün eserleri okuyabilir. Hayatı keşfetmeye çıkan çocuk, adaya ayak basan Robinson kadar cahildir, endişelerle doludur. Çocuk, Robinson’un yeni bir ortamda yaşamaya çalışmasıyla kendi uyum problemleri arasında bağ kurmaktadır.

Don Kişot, yeldegirmenleriyle savaşmakta, kendi hayal dünyasında yaşamaktadır. Çocuğun duygu dünyası da 12 yaşına kadar böyledir. Hareket eden her şey canlıdır,

(35) MERİÇ, Cemil: “Çocuk Edebiyatı”, M.Ruhi Şirin (Derl.), Çocuk Edebiyatı Yıllığı, Göküzu Yayınları, İstanbul-1987, s.4

canlı olan, başka bir varlığa dönüşebilir, bir hayvan insan şekline girebilir. Örneğin; kurbağa öpülünce bir prens olabilir. Eline oyuncak tabancayı alan çocuk; dünyanın en güçlü, en büyük kahramanı olduğunu düşünebilir. Çocuk, elindeki herhangi bir nesneyi sembolik olarak başka bir varlık biçiminde algılayabilir. Yani çocuğun ve Don Kişot'un hayali dünyaları ortaktır.

Toplumsal ortama yeni giren bir çocuğun hayal dünyası , Gulliver'i anlamaya uygundur.

Büyükler için yazıldığı söylenen bu kitaplar, aslında çocuk kitabıdır. İçinde çocuk olmaması durumu değiştirmez; bu eserler çocuğu anlatmaktadır.

Olaya şu yönden de yaklaşılabilir: Büyükler masallardan çok hoşlanır. Bu, yetişkinin içindeki çocuktur; yetişkinin gerçeklerden kaçma isteğidir; yetişkinin estetik hayal dünyasından aldığı zevktir. Masal, yetişkinin bu duygusal ihtiyaçlarına cevap vermektedir.

Örneğin; "J.K. Rowling'in 7- 13 yaş grubu için yazdığı küçük büyücü Harry Potter'ın maceralarını içeren ' Felsefe Taşı' , 'Sırlar Odası ' , 'Azkaban Tuzağı' adlı kitaplarını okuyanların % 40'ının yetişkinler olduğu ortaya çıkmıştır."(36) Bu durumda 'masallar çocuk kitabıdır' ya da ' yalnız çocuklar okumalıdır' demek mümkün değildir.

Sonuç olarak; ama küçük çocuk, ama yetişkin insan; kendi ruhsal durumuna hitap eden kitapları okuyabilir ve aslında bunun sınıflaması yoktur.

İkinci itiraz ; çocuk kitaplarını yazarların çocuk psikolojisini bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki burada, çocuk kitabı yazarların psikolog ya da pedagoğ olmasının gerekliliği savunulmamaktadır. Savunulan şudur: Çocuk kitabı yazarlar çocuğun gelişim özelliklerini bilmek zorundadırlar. Çünkü

(36) SABAH Gazetesi : 20 Kasım 2001, s.6

eserlerin çocuk tarafından sevilmesi, çocuğun ruhuna hitap edebilmesine bağlıdır. Çocuklara okuma alışkanlığı kazandırılmamasının en büyük nedenlerinden biri çocuğun özellikleri bilinmeden çocuk kitabı yazılmasıdır.

Bu karşı çıkışlarda etkili nokta , bireysel farklılıklardır. Ancak ; bir incelemede bireysel farklılıklar her zaman istisna olarak alınır. İncelemelerdeki tutum , genel yapı özelliklerine dayalıdır. Çocukların okuma eğilimlerinde yaş sınıflamasına gidilmesindeki en büyük etken, kütüphanelerin ödünç kitap servislerinde yapılan incelemelerin sonuçları olmuştur; bu incelemede belli yaş gruplarının belli kitaplara yöneldiği saptanmıştır.

Bazı çocuklarda farklılık görülse de çocuklar belli gelişim süreçlerinde, benzer özellikler gösterirler.

“ Bireyin eğitimi, zihni gelişim düzeyinin yapısına tamamen ya da kısmen uyan bir entelektüel yapıya sahip kültürel varlıklarla gerçekleştirilebilir.” (Kerschensteiner)
(37)

Çocuğun zihinsel, sosyal ve psikolojik gelişimi yaş gruplarına ayrılmış ve şu sınıflama yapılmıştır:

- 1- İlk Çocukluk Dönemi (2-6 yaş arası)
- 2- Okul Çağı (7 – 11 yaş arası)
- 3- Ergenlik Dönemi (12 – 20 yaş arası)

5. GELİŞİM DÖNEMLERİ

5.1. İLK ÇOCUKLUK

2-6 yaş arasında yer alan dönem, ‘ okul öncesi’, ‘ilk çocukluk’; okuma eğilimleri açısından, ‘resimli kitap ve küçük çocuk tekerlemeleri yaşı’ olarak adlandırılmaktadır. Bu, okuma eğiliminin temellerinin atıldığı dönemdir.

“İsviçreli Psikolog Jean Piaget, 2-6 yaş arasındaki dönemi ‘ işlem öncesi’ olarak adlandırır. İşlem, çocuğun zihinsel düzeyde başladığı yere geri dönebilmesi anlamındadır. İşlem kazanma, zihinsel gelişimde en önemli aşamadır. Örneğin; belli miktardaki suyun , değişik biçimlerdeki bardaklara boşaltılması halinde miktarının değişmeyeceğini bilmek bir işlemdir.”(38) Bu yaş grubu, bu işlemi yapamaz; düşünce zincirini geriye doğru izleyemez.

“Bu dönem, insan hayatının diğer dönemlerini oluşturan bir süreçtir. Ancak ‘ çocukluk ‘ yaşamın, yetişkinliğe hazırlanılan bir dönemi olarak düşünülmemeli; kendi başına bir dönem olarak algılanmalıdır.”(39)

Çocukluğun bu dönemi, izlenebilen bir süreçtir ve özellikle 3-6 yaş içinde genel özellikler gösterir. Çocuğun dünyasının algılanabilmesi için bu dönemin genel özelliklerinin yanı sıra yaşlarının karakteristik özelliklerinin bilinmesi gereklidir.

5.1.1. İKİ YAŞ

2 Yaş çocuğunun duyuları gelişmiştir: Yürüyebilir, objeleri tutabilir; 50 sözcüklük dağarcığıyla, bir iki sözcüklü cümleler kurabilir. Aile dışındaki bireylerle ilişki kurar; akranlarıyla beraber olmaktan zevk alır. Meraklıdır; herşeyi kurcalar. Bu beceri ve eğilimlerini, güçlü olma ve bağımsızlık duyguları etkiler. Bu çağdaki çocuklar, yalnız

(38) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s: 40

(39) OKTAY, Prof. Dr. Ayla: Yaşamın Sihirli Yılları- Okul Öncesi Dönem, Epsilon Yayıncılık, İstanbul-2000, s.132

oyunlar. Diğer çocuklarla ilişkileri birbirini taklit etme, seyretme ve birbirlerinin oyuncağını almaktan öteye gitmez. Basit de olsa mizah anlayışı vardır: Bir yetişkinin bir cisim arkasına saklanıp aniden ortaya çıkarak yaptığı şakadan hoşlanır.

“İlk çocukluk evresinde zorlu dönem 2,5 yaşında başlar. ‘Serkeşlik evresi’ diye de nitelendirilebilecek bu dönemdeki çocuk, dengesiz, kararsız, olumsuz ve isyankardır: Büyüklerin sözlerini, uyarılarını dinlemez, hatta tersini yapar; engellendiğinde öfkeyle yanındakilere saldırır. Bir şeyi yaparken kendi başına başarmayı amaçlar; çevresinden yardım istemez.”(40) Yani, bu dönemdeki çocuk, bağımsızlık duygusu içinde özerkliğini sağlamaya çalışır.

5.1.1.1. ÜÇ-ALTI YAŞ DÖNEMİNİN ORTAK ÖZELLİKLERİ

“Piaget, işlem öncesi çocuğun dünyaya bakış biçiminin yapay yaratıcılık ve canlandırmacılığa (animizme) bağlı olduğunu belirtmektedir. Yapay yaratıcılık, doğal olguları birisinin yarattığı ya da bunlara birinin neden olduğu inancını ifade eder: Beş yaşındaki bir çocuk, güneşi, birinin kibrit yakıp tutuşturduğu bir ateş olarak açıklayabilir. Canlandırmacılık (animizm) ise çocukların cansız nesnelere canlılık özelliği yüklemesini ifade eder: Çocuk, hareket ettiği için bir arabanın canlı olduğunu; bir tost makinesinin tost yaptığı sırada canlı olduğunu düşünebilir.” (41)

Çocuğun düş gücü canlandırma esasına dayanır.

“Çocuk için canlı ve cansız nesnelere birbirinden ayıran kesin bir çizgi yoktur ve canlı olan herşeyin bizimkine benzer bir yaşamı vardır: Çocuğun canlandırması aklında kaya canlıdır; çünkü hareket edebilir; bir tepeden aşağıya yuvarlanabilir. Güneş canlıdır; çünkü ışık verir (ya da böyle yapar; çünkü yapmayı ister). İnsanlarda olduğu gibi güneş, kaya vs. ruhların mekanıdır; öyleyse insanlar gibi hissedebilir ve hareket edebilirler.” (42) Bu nedenle, bu döneme “büyülü düşünüş dönemi” de denir.

(40) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s.106

(41) GANDER M. J.- H.W. GARDINER : *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Çev. Prof. Dr.Ali Dönmez- Prof. Dr. Nermin Çelen- Prof. Dr. Bekir Onur), İmge Yayıncılık, Ankara-2001, s: 265-266

(42) BETTLEHEIM, Bruno : *The Uses of Enchantment- The Meaning and Importance of Fairy Tales*, Vintage Books Edition, USA-1977, p. 45 / 9

“Çocuk düşüncesi algısaldır, simgeseldir. Hayal gücü, çocuğun zihninde bir takım simgeler canlandırma yeteneği ile başlar ve zamanla bu bölük pörçük hayaller bütünleşmeye ve çocuktaki zihinsel eylemin bir çerçevesi haline gelmeye yönelir. Başlangıçta, somut ve deneysel yaşantıdan kaynak alan hayaller (örneğin görmeyle ilgili hayaller), zamanla çocuğun iç dünyasının öğelerinden biri olmakta ve artık o, göze görünmeyen şeyleri ‘ zihnin ya da aklının gözüyle’ görmeye başlamaktadır. Hayal gücü, zihin akışı demektir; çünkü hayal gücü sayesinde simgeler hareketlenmekte ve tam bir mozaik parçası gibi dağınık parçalar bir araya gelerek bütünleşmektedir. Piaget, bu yeteneğin, çocuğun kavramsal düşünme biçimine geçişte temel gelişim basamağı olduğunu söylemektedir.” (43)

Çocuğun zihinsel gelişimini sağlaması, duygusal olgunluğa erişebilmesi için sihre, hayal gücüne ihtiyacı vardır; bu nedenle peri masallarına ilgisi fazladır. Bunun yanı sıra çocuk; merak ettiği soruların cevaplarını, doğa olaylarının açıklamasını, animistik anlayışla bulmuş olur.

Burada özellikle dikkat edilecek nokta şudur: “Küçük çocuklar, yalnızca ellerinin eriştiği, gözlerinin gördüğü oyuncakları ve diğer eşyayı, hayalleri için ortam olarak kullanmaktadırlar. “ (44)

Görülüyor ki çocukların bu dönemdeki muhakemesi farklıdır.

“Piaget, muhakemeye ‘ transduction’ adını verir. Transduction; genelleme ve mantıksal katılık olmaksızın doğrudan doğruya, özelden özele yapılan benzetmedir. Çocuğun muhakeme yeteneğindeki zayıflık, kendisine ve eşyalara zarar vermesine yol açar.”(45) Küçük çocukların olgunlaşmamış kavramları, onların korkularla yaralanabilir ve sihirli hilelerle kolayca aldatılabilir olmalarına yol açar. Çünkü, neden- sonuç ilişkisi -

(43) JERSİLD, Prof. Dr. Arthur T.: Çocuk Psikolojisi (Çev. Prof. Dr. Gülseren Günçe), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını No:43, Ankara-1974, s.443

(44) JERSİLD, Prof. Dr. Arthur T.:a.g.e. s: 443

(45) YAVUZER, Prof.Dr. Haluk: a.g.e. s.88

leri çok zayıftır. Çocuk düşüncesi algısal ögelere dayanır; aynı anda iki boyutu algılayamaz; ikinciyi farketse, birincisi aklından çıkar. Bu dönemdeki çocuk; ayrıntıları dikkate almadan, genel olarak algılar, parçayla bütünü aynı anda düşünemez. Zihinsel kıyaslama yapamaz. Bunun sonucunda çocukların yargıları zarar görür.

“Üç yaşındaki çocuk, altı yaşına kadar(bazıları okul çağı ortalarına kadar) devam eden bazı özelliklere sahip olur. Masallara, öykülere, çizgi filmlere ilgi başlar. Masallardan, korkulu öykülerden hemen etkilenir. Öcüler, umacılar, hortlaklar; korkutucu ‘gerçek’ varlıklardır. Bu çağ çocuğunun çok canlı bir hayal gücü vardır: Duyduklarını abartır, gördüklerini çarpıtarak aktarır. Olmamış şeyleri olmuş gibi anlatmaya bayılır; bilmediğini yakıştırır. Yeni öğrendiği sözleri durmadan tekrarlar; kendiliğinden sözler uydurur. Uyaklı sözlere, tekerlemelere ve ayıp sözlere ilgi duyar. Dinlemez görünürken duyar, bir duyduğunu bir daha unutmaz. Deneylerinin az, düşünce yeteneklerinin kısıtlı oluşu, her şeye çabucak inanmasına neden olur. Gerçekle gerçek olmayanı birbirine karıştırır. Bu çağdaki çocuk; çizikler, yaralanmalar ve sıyrıklardan çok etkilenir: Bir damla kan görse bağıra çağıra ağlar.” (46)

Bu gruptaki çocuklar, sınırlı yaşam deneyimleri nedeniyle kalıp yargılar geliştirirler ve karmaşık bilgileri dar kavramlarla açıklamaya çalışırlar. Örneğin; bir erkeği doktor, bir kadını hemşire olarak algılayan ve kabullenen çocuk, kadınların doktor da olabileceğini kabul etmeyebilir.

“İlk çocukluk sırasında, iyi ve kötü kavramlarını öğrenen çocuklar, okul öncesi dönemde bu değerleri içselleştirmeye başlarlar. Vicdanın temelleri atılır ve bir ahlak değerleri sistemi biçimlenmeye başlar.”(47) Ancak, bu gruptaki çocuklar doğru ve yanlışın sabit olduğuna inanırlar; yani doğru ve yanlış, başkalarının da kendileri gibi gördüğüne inanırlar. Okul öncesi çağındaki çocuklar, bir eylemin doğru ya da yanlış olduğuna sonucun büyüklüğüne göre karar verirler: Kazayla on bardak kıran biri, bilerek tek bardak kıran çocuğa göre kötüdür. Çocuklar, bir hareketin doğru ya da yanlışlığına cezalandırılıp cezalandırılmayacağına göre karar verirler. Kimse görmese

(46) YÖRÜKOĞLU, Prof. Dr. Atalay : a.g.e. s: 61

(47) GANDER, M.J. – H. W. GARDİNER: a.g.e. s.250

bile yanlış davranışların cezalandırılacağına inanırlar.

Üç yaşında başlayan, ilerdeki yıllarda sivrilecek bir özellik de , anneye babaya duyulan hayranlıkla beraber onları taklit etme çabasıdır.

Bu gruptaki çocuklar, soyutlama yeteneğine sahip olmadıkları için ölüm, din gibi konuları gereğince kavrayamazlar.

3-6 yaş için en önemli unsur ‘ oyun’ dur. Oyun, aynı zamanda çocuğun çatışmalar, kavgalar yaşadığı ortamdır.

Okul öncesinde ve okul döneminin başlamasıyla, “çevresi genişleyip ilişkileri artan çocuğun, diğer insanlarla çatışma durumu da artar. Zamanlarının çoğunu birlikte geçiren çocuklar arasında sık sık çatışma çıkar. İkili arkadaşlıklar içinde çatışmanın daha çok olduğu, ikili kavgaya tutuşanlar arasında arkadaşlık bağlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu yaşlarda çatışma, dostluğun ve toplumsal ilişkinin bir parçasıdır. Kavga ve çekişmeye sebep, çoğunlukla; mülkiyet hırsı, istenmeyen bir çocuğun oyuna girmesi, önderlik tutkusu, ne yapılıp nasıl yapılması konusunda beliren görüş ayrılığıdır. Çatışma bazen, bir çocuğun durup dururken ötekinin üstüne atılmasıyla da başlayabilir. Sebepsiz gibi görünen saldırılarda kıskançlığın, eski bir hesabın, canını yakma arzusunun vb. etkisi vardır. Çocuklar durup dururken de kavgaya tutuşabilirler. Elbette bunun da bir nedeni vardır. En azından bir kuvvet denemesine girişmiş olabilirler. Çoğunlukla kavga etmek için ne açık bir sebep, ne de kavga sonucu elde edilecek bir çıkar vardır.” (48) Bu, saldırganlık güdüsünün bir sonucudur.

5.1.1.2.ÜÇ-ALTI YAŞ İÇİN OYUNUN ÖNEMİ

Üç- Altı yaşındaki çocukların yaşamındaki en önemli olay ‘ oyun’ dur. “Erişkinler gözüyle oyun, çocuğun eğlenmesine, oyalanmasına yarayan amaçsız bir uğraştır. İşi olmayan ya da dinlenmek isteyen kişi oynar”.(49) Oysa oyun, çocukların en önemli

(48) JERSILD, Prof. Dr. Arthur T.: a.g.e. s. 294

(49) YÖRÜKOĞLU, Prof. Dr. Atalay: a.g.e. s.66

uğraşdır. ‘Büyük düşünür Montaigne’nin yüzyıllar önce belirttiği gibi; çocukların oyunu , oyun değil, onların en ciddi uğraşdır.’ (50)

Oyun, çocuğun gelişmesi ve kişilik kazanması için sevgiden sonra gelen en önemli ruhsal besindir. Sevgiden yoksun bir çocuk, oyunsuz bir çocukluk düşünülemez. “Sevgiyi insan yavrusunun bereketli toprağı olarak düşünürsek, oyun da onun ışığı ve suyudur, demek yanlış olmaz.”(51) Çocuk ruh sağlığı sevmek ve oynamaktan geçer.

Oyun, çocuğun en doğal öğrenme ortamıdır; çocuğun özgürlüğüdür. Çocuk,oyun dünyasına hakimdir: Kuralları kendisi koyar, kendisi bozar. Çocuk, oyun aracılığıyla üzüntülerini, kaygılarını dile getirir; yani oyun, çocuğun dilidir. Oyun içinde çocuk yaratıcılığını kullanma imkanı bulur; kendi sınırlarını aşar; güçlü ve beceriklidir: Bindığı sopa değil at’tır. Oyuncak tabancasıyla yenilmez bir kahramandır. Çocuk, bu şekilde güçsüzlüğünü, yaşının, boyunun küçüklüğünü, aşmaktadır.

Oyun, gerçekle hayal arasındaki köprüdür: Oyun aracılığıyla çocuk , bu iki dünya arasında bağ kurar.

Oyun, çocukların doğal anlaşma ortamıdır: Oyunun tadıyla bencilliklerini aşar, işbirliğine girerler. Birbirlerinin adını bilmeden saatlerce oynarlar. Bu, çocuğun toplumsallaşmasını sağlar.

Oyunlar, çocukların saldırganlıklarını azaltır. Oyun içinde, çocuk, kendisine verilen cezaları hayalde de olsa başkasına uygulayarak rahatlar. Bütün bunlar oyunun önemini ortaya koyar.

Bu genel özelliklerin dışında, 3-6 yaş grubundaki her yaşın kendine özgü karakteristik özellikleri vardır:

(50) YÖRÜKOĞLU, Prof. Dr. Atalay : a.g.e. s: 66

(51) YÖRÜKOĞLU, Prof. Dr. Atalay: a.g.e. s: 72

5.1.2. ÜÇ YAŞ

Bu yaştaki çocuk, kendini denetleyebilir; bu denetlemeyle, bağımsızlık duygusuyla özgürlüğünü kazanmış olan çocuğun çevresiyle olan sürtüşmeleri azalır ve çocuk işbirliği yapmaya başlar: Daha dengeli ve olumlu bir birey haline dönüşür.

Üç yaşındaki çocuk, genellikle neşelidir; ama özellikle sevdiği insanlara karşı çelişkili duygular yaşar. Bu duygular nedeniyle kızgın ve saldırgan davranışları olabilir. Daha önceki dönemden farklı olarak öfkesi kişilere değil, eşyalara yönelir.

Bu yaştaki çocuk, grup halinde oynamaya; oyun sırasında konuşmaya, karşısındakile diyaloga girmeye, hatta grup içinden oyun arkadaşı seçmeye başlar.

Üç yaşın ortalarına doğru sembolik düşünme aşaması başlar. 3-4 yaş civarındaki çocuklar dış dünyayı zihni sembollerle tasarımılayabilecek güçtedir. Çocuk, nesnelere başka şeylerin simgesi olarak kullanmaya başlar: Ağzına götürdüğü bir çubuğu sigara olarak kabul edebilir; gazoz kapaklarını yemek ya da tabak olarak düşünebilir, bir değneğe binip at'la gezdiğini söyleyebilir. Bu tamamen çocuğun algılamasına bağlıdır; kişiseldir. Oyunlara da semboller hakim olmaya başlar. Çocuk, oyun sırasında doktor, polis, anne, baba rollerini üstlenir yani dramatik oyunlar oynar. Bu dönem, "mantık öncesi" olarak adlandırılır.

Dört yaşına kadar geçen süre Beinlich tarafından şu şekilde nitelenmiştir: " Bütünüyle kişisel ve bencil, başlama aşaması". (52) Sözlük, 'bencil' kelimesini şu şekilde tanımlamaktadır: " Yalnız kendini düşünen, kendi çıkarını herkesinkinden üstün tutan. "(53) Bu yaş çocukları benmerkezci (egocentrism) bir tutuma sahiptir. Ancak sözlük tanımından da anlaşıldığı gibi bu ' bencil' olma anlamına gelmez. Bu, çocuğun iç ve dış dünya arasında çok az fark bulması ve çevresini kendisiyle ilişkisi yönünden görmesidir.

(52) BAMBERGER, Richard: a.g.e. s.17

(53) Türkçe Sözlük, TDK, Ankara-1983, 7. Baskı, C. 1, s.140

“Benmerkezcilik, daha çok, bir şeyi başkasının bakış açısından görme ya da başkasının duygularını ve gereksinimlerini fark etme konusundaki yetersizlik anlamına gelir.” (54) Benmerkezcilik, odaklaşmayla ilgili yetersizliktir; yani bir durumun birden fazla yönünü ele almadaki yetersizliktir. Bu yaştaki çocuklar tümdengelim ve tümevarım’ı kullanacak yeterlilikte değildirler.

Bu yaştaki çocuklar kırıcı ve saldırgan; bazen başka çocuklarla alay eder ya da hayvanları incitirler; çünkü karşılarındakinin duyduğu acıyı farketmezler. Küfürlü konuşmayı severler.

Anne babayı model olarak almanın ilk hareketleri bu yaşta başlar.

5.1.3. DÖRT YAŞ

Dört yaşındaki çocuk, değişkendir, kaypaktır; yarım kalan bir iş karşısında duyarsızdır: İşi tamamlama sorumluluğu gelişmemiştir. Yetişkinlerle olumlu ilişkiler kurabilir. Yaşlılarıyla olmaktan daha fazla zevk alır hale gelir; oyun süresi daha uzundur.

“Oyun sırasında dikkat çeken özellik , çocuğun kendi isteklerinin yerine getirilmesi konusundaki isteğidir. Doğal olarak bu durum, zaman zaman çatışmalara sebep olur. Ancak bu çatışmalar öğreticidir: Çocuk oyun içindeki çatışmalar aracılığıyla diğer çocukların da istekleri olduğunu, onlarla oynamak istiyorsa, bu isteklerin bazılarını yerine getirmek gerektiğini, kendi isteklerinin bazılarından vazgeçmesi gerektiğini öğrenir. Bunlar, çocuğun toplumsallaşmasına yardımcı olur.” (55)

Dört yaşındaki çocuk, yetişkinlerin isteklerini mantıklı olarak açıklamalarını ister. Kendisini ve başkalarını eleştirebilir. Büyüdüğünü farketmenin sonucunda kendisine bebek muamelesi yapılmasından rahatsız olur.

(54) GANDER, M. J.- H. W. GARDINER : a.g.e. s.259

(55) OKTAY, Prof. Dr. Ayla : a.g.e. s.119

Bu yaştaki çocuğun hayal gücü çok geniştir. Gerçekle hayali birbirine karıştırır. Yaptıklarıyla ilgili hayali öyküler anlatır. Masallara., öykülere, çizgi filmlere merak devam etmektedir. Bu anlatımlardaki korkutucu varlıklar, onun için gerçektir. Bu varlıklardan çok etkilenir, kabuslar görebilir.

Dört yaşındaki çocukların muhakeme yeteneği zayıftır. Ani hareketlerle kendisine ve çevresine zarar verebilir.

5.1.4. BEŞ YAŞ

Beş yaşındaki çocuk 3-4 yaş çocuğuna göre çok daha olgundur. Günlük işlerini yapma yeterliliğine sahip olması nedeniyle daha bağımsızdır. Sahip olduğu her şeyle, özellikle giyecek ve oyuncaklarıyla gururlanır; biraz gösterişçi yapısı vardır. Ailesiyle olmasının yanı sıra- istek ve çıkarları doğrultusunda- başka insanlarla yakın olmaktan memnuluk duyar. Yani, bu çağda çocuk kendi kendine yetecek düzeydedir, sosyalleşmiştir, kendine güvenir. Dört yaş çocuğuna göre daha uyumludur; evin ve çevrenin kurallarına uyar. Duygularını kontrol etmeyi başarır.

Beş yaşındaki çocuklar, bütün bu dengeli görünümüne rağmen karanlıktan, kaybolmaktan,- hikaye dinlemeyi ve anlatmayı sevmekle beraber- korkulu masal ve öykülerden, bu anlatılardaki hortlaklardan, öcülerden korkarlar. Canlı bir hayal gücüne sahiptirler.

Beş yaşındaki çocuk, “ bildiği, tanıdığı bir çevreden gelen, yakınlarının anlattığı peri masallarından çok hoşlanır. Peri masallarındaki kişilerle aynı olduğunu düşünür; kendisini onların yerine koyar. Şiir sevgisi ve uyaklı sözlere duyduğu ilgi devam etmektedir.” (56) Kitaplara ilgi duymaya başlar.

“Herhangi bir becerinin kazanılmasında büyük sabır gösteren çocuk, duygularını kontrol etmeyi de başarır. Yetişkinin bütün davranışlarını izler, onların gerçek hayatta

yaptıklarını oyunlarında tekrarlar.” (57)

“Üç yaşından itibaren ortaya çıkan ana babaya benzeme çabası ve anne babayı taklit etme, bu yaşın en belirgin özelliğidir: Kız çocuğu anneye hayrandır; erkek çocuk da babasına. Kız çocuğu annesinin eşyalarını giyerek, makyaj malzemelerini, takılarını kullanarak, ev işlerine yardım ederek annesini taklit eder. Erkek çocuğun gözünde babadan daha becerikli, daha akıllı, daha güçlü kimse yoktur. Bu dönem çok önemlidir. Erkek çocuk ‘ erkek’ kimliğini babaya benzeyerek, kız çocuk da ‘ kız’ kimliğini anneye benzeyerek kazanır.”(58) Bu anlamda model önemlidir.

Çocuk, anne ve babasının iyi, uygun gördüğü özelliklerini benimser; yanlış, kötü ve beğenilmeyen davranışlardan kaçınır. Ana babanın koyduğu kurallar, çocuk için, gökten inmişcesine katı ve tartışılmazdır. Çocuk kurallara uymadığından başına gelen olumsuzlukları söz dinlemeyişinin cezası olarak algılar. Bu dönemin önemli bir diğer özelliği de şudur:

Beş yaşına gelen çocuk, bir nesneyi, ayrı, bağımsız bir nesne olarak değil, o nesnenin ifade ettiği sınıfın bir temsilcisi olarak görebilir. Çocuk soyutlama ve genelleme adımını gerçekleştirmiştir. Bütünü ve parçaları görebilir.

Bu yaşta benmerkezci tutum hala vardır; ama çocuk oyun içinde, oyunun tadıyla beraber, bu tutumunu kontrol edebilir.

5.1.5. ALTI YAŞ

“Altı yaşındaki çocuk hareketli ve uyumsuzdur; bir yıl öncesine nazaran dengesini kaybetmiş gibidir.

(57) OKTAY, Prof. Dr. Ayla: a.g.e. s.120

(58) YÖRÜKOĞLU, Prof. Dr. Atalay : a.g.e. s.63

Büyük bir merak içinde çevresindeki herşeye ilgi duyar. Ailesinin ilgisini daha çok ister. Altı yaşındaki çocuk pek çok şeyden korkmaz; ama hayali durumlardan çok fazla endişe duyar: Hırsızlardan, cadılardan, hayaletlerden korkar, etkilenir. Bununla beraber düşünce olarak daha gerçekçidir; kuralları ve yasakları sorgular.” (59) “Doğa olayları, uzay, hayvanların hatları, makineler, bu yaş çocuğunun ilgisini çeken konulardır. 4-5 yaş grubu çocukları gibi daha çok hayal gücüne dayalı hikayelere yönelmez; gerçeğe ait şeyler öğrenmek ister.” (60)

Bu dönem içindeki çocuklarda bulaşıcı hastalıklardan sakınmaya çalışma da belirgin biçimde görülür.

(59) OKTAY, Prof. Dr. Ayla: a.g.e. s: 123

(60) TÜR, G. – A. TURLA: Okul Öncesinde Çocuk, Edebiyat ve Kitap, Yapa Yayınları, İstanbul-1981, s:11

5.2. OKUL ÇAĞI

Okul çağı ; çocuğun yuvasından, aile ortamından çıkıp dış dünyaya açıldığı, toplumsal çevreye karıştığı, toplumsallaştığı çağ olup ilkökul yıllarını kapsayan yani yedi yaşından ergenlik belirtilerinin başladığı 12. yaşa kadar devam eden süreçtir.

İlkökul devresinde çocukta, sosyal yönden o kadar hızlı bir gelişme olur ve o derece bireysel farklar ortaya çıkar ki, bu devrede yaşlara göre ortak bazı özellikler belirtmek güçleşir. Bu nedenle okul çağındaki çocukların genel özellikleri üzerinde durulacak ve ancak belirgin farklılıklar görüldüğünde ilgili yaşın özelliklerine değinilecektir.

“Piaget’in “ Somut İşlemler Dönemi” (Concrete Operational Stage) adını verdiği süre yedi yaşında başlar ve on bir yaşına kadar devam eder. Bu sürede çocuklarda, mantıksal düşünme; sayı, zaman, mekan, boyut, hacim, uzaklık gibi kavramlar yerleşmeye başlar.

Bu dönemde problemin çözümü “ burada” ve “ şimdi” gibi anlık durumların halihazırda var olmasına bağlıdır. Çocuklar bu dönemde işlem yapabilir, somut işlemleri tersine döndürebilirler.”(61) Bilgiyi zihinsel olarak düzenleyip mantıksal sonuçlar çıkarabilirler; ancak soyut bilgilerde hala yetersizdirler.

Somut işlem yapabilme yeteneği çocuğun pek çok konuda gelişmesine neden olur:

Somut işlem düzeyinde düşünebilme yeteneği çocuğun mizahtan zevk almasını sağlar: Çocuk, belirli bir tutarsızlıktan, acayip ya da uygunsuz bir durumdan kaynaklanan mizahı anlayabilir; ancak bunu anlayabilmek için çocuğun aynı zamanda neşeli bir ruh hali içinde olması gerekir. Tutarsız olaylar çocuklar için komiktir; çünkü bu olay gerçeklikle uyumsuzluk içindedir. Örneğin; anne, sakal, gözlük ve kocaman bir

(61) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s.112

burun taktığında çocuk, bunun annesinin gerçek hali olmadığını bildiği için gülecektir. Çocuk, maskenin anneyi gerçek anlamda değiştirmedini bilir. Somut düşünce gerçekleşmiştir; yani hareketi geriye doğru izleyecek düşünce düzeyi sağlanmıştır. Palyaçoların çocuklara komik gelmesinin nedeni de budur.

Somut işlem yeteneği çocukların ahlaki akıl yürütmelerinde ve karar verme güçlerinde de görülür:

Piaget'ye göre çocuğun ahlak gelişimiyle birlikte adalet ve ceza konusundaki görüşlerinde değişiklikler olur:

“7-8 yaşlarına kadar kötü bir iş yapan insanın bu kötülüğü karşısında acı çekmesi gerektiği düşünülür: kefaret adaleti. Bir de misilleme adaleti vardır: o senin oyuncağını kırmışsa sen de onunkini kırarsın ya da biri gidip senin yerine oyuncağı kırar. 7-8 yaş civarında yerine koyma, tazmin etme adaleti oluşmaya başlar; kırdığı oyuncağı ödesin, ya kendi oyuncağını versin ya da kırdığını onarsın.” (62)

Bu ilkel ahlak yargıları orta çocukluğun ikinci döneminde- dokuz yaşından itibaren daha olgun bir adalet anlayışına dönüşür; çocuk, adaleti ceza olarak değil, felsefi açıdan görmeye başlar; cezanın adil ve suça uygun olması gerektiğine inanır. Benmerkezciliğin azalması, başkalarının haklarını farketmeyi sağlar.

“3 ile 9-10 yaş arasındaki çocuklar kuralların sabit ve değişmez olduğuna inanırlar, kurallara karşı gelmek kaçınılmaz olarak ceza ile sonuçlanır; davranış, niyete göre değil de sonucuna göre değerlendirilir.”(63) Örneğin; yemekten önce abur cubur yememe kuralına uymayan bir çocuk, karın ağrıları çektiğinde bunun bir ceza olduğunu düşünmektedir.

On yaşından itibaren çocuklar, kuralların değişmez olduğuna inanmazlar; kuralla-

(62) JERSILD, Arthur. T.: a.g.e. s. 162

(63) GANDER, M. J. – H. W. GARDINER: a.g.e. s.357

rın değişmez olduğuna inanmazlar; kuralların anlaşmaya dayandığını ve yine aynı biçimde, yani anlaşmayla değiştirilebileceğini bilirler.

Yedi yaşından itibaren çocukta, tam olarak yerleşmemiş olsa da bir iç denetim mekanizması oluşmuştur. Çocuk, yanlış olduğunu bilerek, ara sıra ana baba sözünden çıkarak kaçamaklar yapar; görülmediği sürece ana babanın beğenmediği işleri yapmakta bir sakınca görmez; dürtülerine boyun eğer. Ancak, her an yakalanacağını ve suçunun gözlerinden okunacağını sanır. Ruhbilim dilinde üstbenlik (süperego) denilen vicdan çalışmaya başlamıştır. “ Vicdan, kişinin doğruyu yanlıştan ayırmasına yarayan fikirler, tutumlar ve iç denetim araçları ile görev ve sorumluluklarını anlamaya yarayan fikirlerden oluşan bir sistemdir.” (64) Çocukta bu sistem artık devreye girmiştir. İlerleyen dönemlerde çocuk ana babası yokken bu dizginleyici sese dikkat etmeye başlar ve davranışlarını düzeltir. İyiyi - kötüyü, doğruyla - yanlış ayırt etme yeteneği edinme, davranışı olumlu yönde etkiler.

Üç yaşında küçük belirtilerle ortaya çıkan, 4-5 yaşları sırasında sivrilen bir tutum, anne ve babanın model olarak alınmasıdır.

Çocuğun niçin ana-babayı örnek aldığını açıklayan çeşitli görüşler öne sürülmüştür:

“ (1) Anne ve babaya sevgi ve güven duygularıyla bağlılık sonucunda, onlar yokken bile varlıklarını yanında hissetmek amacıyla model alır.

(2) Ana-babadan korktuğu için, azaplarından korunmak amacıyla örnek alır.

(3) En sevgili olanı ve en istediği şeyleri temsil edeni ya da bu şeylere sahip olanı örnek alır.” (65)

Bütün bu görüşlerdeki ortak nokta; örnek alan çocuğun kendi kişisel eğilimleri olduğu ve çocuğun kendi yolundan gittiğidir.

(64) JERSILD, Prof. Dr. Arthur T.: a.g.e. s.599

(65) JERSILD, Prof. Dr. Arthur T.: a.g.e. s.61

Sonuç olarak; çocuk ana babayı model almakla yedi yaşından itibaren cinsel kimliğini belirlemiş olur. Anne ve babayla özdeşim sonucunda kızlar ‘ kız’, erkekler ‘ erkek’ özelliklerini kazanırlar.

Cinsel kimlik kazanma, çocukların oyun gruplarının değişmesine neden olur. Orta çocukluk döneminde çocuklar, neredeyse tamamen, kendi cinsinden çocuklarla oynamayı, yaklaşmayı isterler. Kızlarla erkekler arasında kutuplaşma, hatta düşmanlığa benzer duygular oluşur. Sekiz yaşındaki bir erkek çocuk, erkek arkadaşlarının alay etmesinden de çekinerek bir kız arkadaşıyla aynı sırayı paylaşmak istemez.

Kendisini sınıf, arkadaş ve oyun grubu içinde bulan çocuk; kendi cinsiyetindeki grubun tüm faaliyetlerine katılmaya, arkadaşlarıyla iletişim kurmaya başlar.

“Çocukluğun bu döneminde çeteleşmeler, gruplaşmalar; grup içinde ve gruplar- arası rekabet başlar. Oyun grupları çoğunlukla, neşeli, iyi arkadaş olmak, ilgi ve zevk benzerliği ya da yakın yerlerde oturma gibi faktörlere bağlı olarak kurulur. Yaş ilerledikçe grup sayısı ve oyun süresi artar. Arkadaşlık kavramı önem kazanmaya başlar; aileden kopma görülür. Oyun grubu, zaman içinde çocuğun yaşamına hükmetmeye başlar; çocuğa doğru ya da yanlış bir takım kavramlar kazandırır. Bir grup içinde yer almak çocuk için gurur vericidir, hatta çocuk, grup içinde olmakla statü kazandığını düşünür. Bunun sonucunda çocuk, grubuna güçlü bir bağlılık hisseder.”(66)

Bu yaştaki çocuklar, oyun çocuğu gibi canlı ve hareketlidir. Durmadan eve girip çıkar; birşeyler getirip götürür. Bu canlılık sonucunda ve toplumsallaşmanın etkisiyle oyunları artık sokakta oynamaya başlar. Sekiz yaşından başlayarak takım oyunlarına ilgi görülür; kurallı oyunlara yönelinir. Grup içinde sivrilmeye, üstünlük gösterme isteği başlar.

Bu dönemdeki çocuk, aşırı duyarlıdır; herşeyden çok çabuk etkilenir. Okul öncesi dönemde hayalet, cin gibi düşsel varlıklardan korkan çocuk, orta çocukluk döneminde bunlardan kurtulur ama yeni korkular edinir:

(66) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s.144-145

“Bu yaş grubundaki çocuklar üzerinde yapılan araştırmalara göre ortaya çıkan sonuç şudur: Bedensel zararlar - yaralanmalar, hastalıklar - soğunlar, çocuk hırsızları, ölüm, hayvanlar, en korkutucu faktörlerdir.” (67)

Çocuklar altı-yedi yaşından önce, netleşmiş bir düşünceye sahip değildirler. Beş yaşındaki bir çocuk ölümü ‘uzun uyku’ olarak bilirken, altı yaşından itibaren bu ‘uzun uyku’ çocukta tedirginlik yaratan bir unsur haline gelir. Ölümün sürekliliğinin kavranması somut işlem dönemine girmeye gerçekleşir. Bu nedenle ölüm fobisi ‘ sekizinci yıl kaygısı’ olarak bilinir. Sekiz yaşındaki bir çocuğun ölümü tam olarak anlaması ancak bir yakınının ölümüne bağılı olarak gerçekleşir.

Hayvanlardan korkma, hayvanların saldırmasının yanı sıra, ilk çocukluk anlayışından, animist görüşten kaynaklanır.

Bu devrede yer alan çocuklarda fiziksel saldırganlık azalmıştır; daha çok sözel saldırganlık söz konusudur. Kavga ve saldırganlığın yerini itişip kakışma almıştır.

Okul çağı içinde karakteristik özellikler taşıyan yaşlar şunlardır:

5.2.1. YEDİ YAŞ

Çocuk, bu yaşta ailesinden kopup okula başlamaktadır. Çeşitli araştırmacı ve yazarlar ilkokula başlama için “doğumdan sonra çocuğun anneden ikinci kez ayrılışı, kopuşu”(68), diye söz ederler. Okula başlama bazı çocuklarda sorun çıkarmadan gerçekleşir; çocuk, sınıf ortamına ve hayatında önemli bir yer edinecek olan öğretmene kolayca alışır. Bazıları da evden ayrılmakta, okula, sınıfa ve öğretmene alışmakta zorluk çeker.

Okula başlamayla birlikte öğretmen, çocuğun hayatında ana babanın yerini tutar. Bu yaşta, ana babasının yanılabileceğini kavrayan çocuk için öğretmen, herşeyi

(67) GANDLER, M. J.-H. W. GARDINER: a.g.e. s: 414

(68) OKTAY, Prof. Dr. Ayla: a.g.e. s.2

bilen, hiç yanılmayandır. Bu nedenle öğretmenin beğenisini kazanmak, ondan ‘ aferin’ almak, çocuk için en büyük ödüldür. Çocuğun model kavramında öğretmenin yeri büyüktür; eğer öğretmen okumaya ilgili biriyse, çocuk üzerinde etkisini kullanarak, çocuğu okumaya yöneltebilir.

5-9 yaş, büyülu gerçeği okuma yaşı olarak da adlandırılır. Çünkü somut işlem aşamasına geçmiş olmasına rağmen neredeyse ergenlik çağına kadar çocuğun düş gücü ‘canlandırma’ esasına dayalıdır. Buna bağlı olarak yedi yaşındaki çocuk, peri masallarından, hayvan masallarından çok hoşlanır. Okumayı - yazmayı öğrenince ilgi duyduğu bu kitapları kendisi okuyabilecektir.

Yedi yaşındaki çocuk, ana baba sevgisine duyduğu ihtiyaca rağmen, ana babadan kopmaya başlar. Okulla birlikte sosyalleşir, arkadaşlıklar kurar. Arkadaşlık, ana babanın önüne geçer. Çocuk kişiliğini bulmaya, birey olmaya başlar. Bunu sağlayan okulla birlikte, oyundur. Oyun, hala çok büyük bir ihtiyaçtır.

5.2.2. SEKİZ YAŞ

Animistik anlayış bu yaşıta da devam eder. Dünya hala insan olarak algılanmaktadır; yani hareket eden herşey insani özelliklere sahiptir. Örneğin; rüzgar estiği için -hareket ettiği için- konuşabilir, onu istediği yere götürebilir. Bu anlayış ,hayvan ve peri masallarına olan ilgiyi devam ettirir; ama giderek öykülerdeki mizahtan hoşlanma başlar. Resimli macera ve kahramanlık dergilerine ilgi vardır.

Ölüm olgusu, bu yaşıta özellikle bir yakının ölümüyle kavranılabilir.

5.2.3. DOKUZ YAŞ

“Bu yaşın en büyük niteliği tedirginliktir. Karın ağrısı, baş ağrısı, baş dönmesi, kol ve bacak ağrıları gibi bedensel hastalıklardan sürekli yakınma söz konusudur.” (69)

(69) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s.117

Bulaşıcı hastalıklara karşı tedirginlikleri vardır. Çocuğun huzursuzluğunun belirgin olduğu bir dönemdir.

5.2.4. ON YAŞ

On yaş; öğrenilen bilgilerin özümlendiği, dengelendiği düzenli ve huzurlu bir ara dönemdir. Gelişim dengelenmiştir. Bu yaştaki çocuğun ilgileri çok çeşitlidir, çabuk değişebilir. Çocuk, uyumlu, uysal ve hoşgörülüdür.

On yaşındaki çocuk, uyumadan önce kitap okur, radyo dinler, hayal kurar, kendisiyle ilgili sorunları düşünür.

Çocuk, ender olarak ağlar, genelde mutlu olduğunu söyler. Duygusal patlamaları azdır, olduğunda da ani ve şiddetlidir ama çabuk geçer. Öfke çok az görülür.

Kendilerini ve hayatı olduğu gibi kabul ederler; kendileriyle ilgili endişeleri yoktur. Sorunlar ve olaylar üzerinde fazla durmazlar, kesin yargıları, genellemeleri yoktur.

Bu yaştaki çocuğun sosyal ilişkilerinde öğretmeni, arkadaşları ve de özellikle annesiyle kurduğu yakın ilişkiler ön plandadır. Benmerkezci değildir. Anne ve babasıyla birlikteyken kendisini çok güçlü hisseder; ailesine bağlıdır, onları sever ve birlikte yapılan herşeye katılmaya hazırdır. Anneye çok önem verir, annesinin en mükemmel insan olduğunu düşünür. Baba, yol göstericidir, iyi arkadaştır; dünyanın en iyi babasıdır. Çocuk ailesiyle olmaktan haz almaktadır.

5.2.5. ON BİR YAŞ

On yaşın özellikleri içindedir. Serüven kitaplarına, heyecan verici öykülere ilgisi vardır. Erkekler bilim ve buluşlara, kızlar, okul - aile hayatını anlatan eserlere ilgilidirler.

5. 3. ERGENLİK DÖNEMİ

“Ergenlik dönemi , biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir.”(70) Coğrafi durum, beslenme, bireyin fiziksel gelişimi gibi etkenler ergenlik yaşında değişikliklere sebep olsa da ergenliğin genel olarak on iki yaşında başladığı yirmi yaşında bittiği kabul edilmektedir. Bu çalışmada çocuğun psikolojik gelişimi üzerinde durulacağından süre ilk ergenlik dönemi sonu olan on altı yaşla sınırlı olacaktır.

Ergenlik döneminde (on bir yaşından sonra) mantıksal düşünme, yetişkinlerin düzeyine erişir, soyut düşünme yeteneği gelişir. Bu nedenle ergenlik dönemine “formel-soyut işlemler dönemi “adı da verilir.

“Piaget, soyut işlem düşüncesini, somut olandan, burada olmayana ve geleceğe yönelik ilgi doğrultusunda kurtulma, biçiminde nitelmiştir. Bu büyük düşüncelerin ve kuramların başlama çağı, aynı zamanda şimdiki gerçekliğe uyum sağlamanın zamanıdır.”(71) Piaget bunu, somut ve şimdiki gözlemlerden ortaya çıkan önermeler hakkında varsayımlar ileri sürmeyi ve akıl yürütmeyi sağlayan düşünce dönüşümü olarak açıklamaktadır. Örneğin; ‘Bir evde yangın çıktı; ev yandı. Evdeki kadını ve çocuğu yaralanmadan kurtardılar.’ biçiminde bir olay anlatıp, ‘Yangın neden çıkmış olabilir?’ sorusu yöneltildiğinde, sekiz yaşındaki bir çocuk, yangına sebep olarak evdeki çocuğun kibritle oynamış olabileceğini söyleyebilir. On dört yaşındaki bir çocuk ise, yangını, elektrik kontağı, tüp patlaması, sobanın devrilmesi; sobadan kıvılcım fırlaması gibi olasılıklara bağlayabilir. Küçük çocuk olayı basit görüp aklına gelen ilk cevapla açıklarken, on dört yaşındaki genç, soruna sistemli olarak yaklaşarak olabildiğince çok yorum, çözüm getirir.

“Bu biliş ve düşünüş zenginliğine erişen, sosyalleşme yolunda ilerleyen on iki yaşındaki çocuğun yaşamında görüş alış-verişi ve tartışma önemli bir yer tutar. Toplum-

(70) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s.262

(71) GANDER, M. J.-H. W. GARDINER:a.g.e. s: 461

sal olaylara ilgi artar; politika ve toplumsal konularla ilgili görüşler ileri sürer. Başlangıçta derme çatma olan görüşler okuyup tartışıkça tutarlı hale gelir. Bu dönemdeki genç coşkulu, hayalci ve idealisttir; duygularını, düşüncelerini büyük bir inançla savunur. Haksızlıklara karşı acımasız bir tutum içindedir. Sosyal sistemlere ilgi duyar; kendi standartlarını eleştirici tavır takınır. Yaşanan gerçekleri göz ardı ederek toplum düzeni birden değişsin, eşitsizlikler ortadan kalksın ister. Hakça bir düzenden, eşitlik ve doğruluktan yanadır.”(72)

“Bu zihinsel gelişim, gençte, olaylar olmadan sonuçlarını kestirebilme yeteneğinin oluşmasını sağlar. Yani çocuk, harekete geçmeden zihinsel bir tartışmaya yönelir. Buna ‘içselleşmiş düşünce ya da konuşma’ denilebilir.”(73) Birçok açıdan düşünebilmek düşünce esnekliği yeteneğini kazanmasını sağlar.

“11 – 12 yaşlarında oyun yine çok önemlidir; ancak zihinsel gelişim oyun niteliğinde değişiklik yaratır. Bu yaştaki çocuk, oyun kurallarının kişiler arası anlaşma sonucunda oluştuğunu anlar. Bu bilinçle toplumun gelenek, görenek ve kurallarına karşı tutumunu değiştirir; bunların da yetişkinler tarafından belirlendiğini ve değişik gruplara göre farklılık taşıyabileceğini kavrar. Kendisi de denemeye girer: Oyun sırasında diğer çocukların da onayıyla oyunun kurallarını değiştirebilir. İnsanların tek yönlü olmadığını, iyi bir insanın bazı kötü yönleri olabileceğini anlayıp kabullenir.” (74)

“Soyut düşünme yeteneği ergenlere davranışın iyiliğini ya da kötülüğünü düşünme ve yargılama gücünü kazandırır. Bu ahlak gelişimi alanında kendilerinin ve başkalarının davranışını görme tarzında (benmerkezcilikten kopma) değişimlere yol açar. Genç neyin doğru ve haklı olduğuyla daha ilgili hale gelir.” (75)

“Gelişimin bu döneminde, ‘benmerkezcilik’ farklı biçimde ortaya çıkar. Ergenlik

(72) YÖRÜKOĞLU, Prof. Dr. Atalay: a.g.e. s:34

(73) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s: 267

(74) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk : a.g.e. s.268

(75) GANDER, M. J.- H. W. GARDINER : a.g.e. s.475

döneminde gencin yaşamış olduğu bedensel ve cinsel değişimlere duyarlılığı yeni bir benmerkezcilik ortaya çıkarır. Ergenler, yanlış ve saplantılı bir biçimde, çevrelerindeki insanların onların davranışıyla ve görünümüyle ilgilendiklerini ve her zaman ilgi odağı olduklarını kabul etmeye başlarlar. Ergenler kendi yarattıkları düşsel bir seyirci grubuyla çevrilirler.” (76) Kendilerini spot ışıkları altında hissederler.

Bu düşünce, gencin benlik bilincinin artmasına sebep olur. Sonuçta kendini beğenme, hatta hayran olma duygusuyla, kendini eleştirme arasında gelgit yaşar. Erkekler, büyük çaba harcayarak ama uğraşmamış görüntüsü vererek rock yıldızlarına benzemeye çalışırken kızlar da dergilerde, televizyonlarda gördükleri modellere benzemek için özene bezene makyaj yaparlar. Bir araya geldikleri zaman birilerine bakmaktansa kendileri ilgi odağı olmak isterler. Bu duygulardan 15-16 yaşlarında, daha gerçekçi bir benlik duygusu kazanarak kurtulurlar.

Bunun yanı sıra değişen, gelişen bedenini incelemek, tanımak ve hatta başkası üzerinde bırakacağı etkiyi anlamak için saatlerce ayna karşısında kalan gençte, utangaçlık ve eleştiriye neden olacak kadar dikkat çekme korkusu başlar. Vücudundaki küçücük kusurları büyütüp dünyanın sonu gelmiş gibi davranır; bu olumsuz düşünceden kendisini kurtaramaz.

Tüm ergenlik dönemi içindeki evrelere bakıldığında 12- 15 yaş evresi olumsuz bir evre olarak tanımlanır. Bu dönemde karşıtlık, dengesizlik olguları ağır basmaktadır.

“Ergenin duygusal dünyası çelişkilerle doludur: Yalnızlıktan zevk almanın yanı sıra, bir gruba katılma isteği; yetişkini küçük görme ama ona dayanma; endişe ve umutsuzluğa karşı geleceğe coşkulu tutku gibi.” (77)

On yaşından itibaren dengeli bir davranış döneminden sonra çocuk, kendisini, yaşanması zor, fırtınalı ve gergin bir dönemin içinde bulmuştur.

(76) GANDER, M. J.- H. W.GARDINER: a.g.e. s.467

(77) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s.269

“Bu ruhsal çalkantıların nedeni şudur: Hızlı beden gelişimiyle birlikte gelen cinsel uyanış, genci baskı altına alıp bunaltmaktadır. Genç; bu değişikliklere kendisini uyduracak gücü bulamamakta, iç dengesi alt üst olmaktadır. Ruhsal olgunlaşma, bedensel ve cinsel gelişime ayak uyduramamaktadır. Genç, bu dengeyi düzeltmeye çalışmaktadır. Bütün gelgitleri bu denge içindir.”(78) Ergenin değişmekte ve gelişmekte olan bedenini kabul etmesi ve bu değişime uyum göstermesi gerekmektedir.

Bu durum, gencin kendisiyle savaş halinde, ana babayla çatışma içinde olmasına sebep olur. Zorlu geçen ergenlik dönemi suç işleme, intihar girişimi gibi durumlara neden olur; çünkü duygusal tedirginlik ve taşkınlık fazladır.

Ergenlik döneminde de çocuğun yaşadığı korkular vardır ki bunlar üç grupta toplanabilir:

“Objelere Karşı Duyulan Korkular: Hayvanlara- özellikle yılan ve köpeğe karşı-duyulan korkular, uçak, fırtına ya da ateşe- yangına-duyulan korkular olabilir.

Sosyal İlişkiler İçin Duyulan Korkular: Yeni insanlarla tanışmak, alaycı kişilerle aynı ortamda bulunmak, topluluk önünde konuşmak, gibi korkulardır. Bu, daha çok utangaçlık, şaşkınlık biçiminde görülür.

Gencin Kendisine Yönelik Korkuları: Yoksulluk, ölüm, okulda başarısızlık, aileden birinin ölümü ya da hastalığı korku yaratabilir.” (79)

Dünyadaki silahlanma, özellikle nükleer silahlar, savaşlar da korkular arasında yer almaktadır.

Korkulara karşı tepkiler, kaçma, şaşkınlık, vücudun kaskatı kesilmesi, titremesi biçiminde ortaya çıkabilir.

(78) YÖRÜKOĞLU, Prof. Dr. Atalay : a.g.e. s. 37

(79) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk : a.g.e. s. 272

Bütün bu olumsuzlukların yanı sıra genç, arkadaşlık ilişkilerinde dengelidir

Günlük tutma ve şiir yazma eğilimleri görülür, özel hayatına saygı gösterilmesini ister.

Anne baba, öğretmen modellerinin dışında yeni modeller arar ve onlarla özdeşleşmeye çalışır ki, kimliğini bulmasında bu, en önemli faktördür.

Ergenlikte ortaya çıkan sorunların, gelişmelerin çoğunun hem nedeni hem de sonucu kimliğin ya da benlik kavramının gelişmesidir.

Yaşların belirgin özellikleri şunlardır:

5.3.1. ON DÖRT YAŞ

On üç yaşındayken ciddi, dikkatli ve ürkek olan genç, bu yaşta, daha dışa dönük bir tutum içindedir; hem kendisine hem çevreye karşı ilgilidir. Neşeli, konuşkan ve canlıdır. Evini sosyal bir kurum olarak görmeye başlamıştır ki bu, ana babayı eleştirme biçiminde ortaya çıkar. Buna rağmen aile bağları güçlüdür. Anne baba ve genç arasında güven ilişkisi vardır. Bu yaştaki genç, kendisini ana babanın yerine koyarak düşünmeye çalışır. Diğer insanları gözlemler ve karşılaştırmalar yapar; bu karşılaştırmalarda tarafsız olmaya çalışır.

Arkadaş grubuna bağlıdır; onlar tarafından sevilen bir kişi olmaya çalışır. Kişilik ve cinsiyet farkının ortaya çıkması hemcins grupların oluşmasına neden olur.

Bu yaştaki genç genel olarak mutludur; kendine güvenlidir. Kendi kendini eleştirme yeteneğine sahiptir. Mantıklı ve gerçekçidir.

5.3.2. ON BEŞ YAŞ

Genç, bu dönemde çözülmesi zor bir bilmeceye dönüşür. Genç, hem kendini anlamak hem de başkaları tarafından anlaşılacak ister.

Duyguları hassaslaşmıştır. Pek çok duruma karşı ilgisiz ve kayıtsızdır. Duygular-daki bu değişim, alınganlaşmasına, durumundaki farklılıktan rahatsızlığı ve tepkili oluşuna neden olur. Ev içindeki ilişkileri zayıflar; az konuşur, yalnız kalmaya çalışır. Kendisine çocuk muamelesi yapılmasından hoşlanmaz. Olabildiğince bağımsızlık ister. Arkadaş ilişkilerinde olumludur. Anne babanın yakın ilgisinden ise rahatsızlık duyar. Bağımsızlık duygusunun yanı sıra rekabet içine girer, toplumda statü sahibi olmak ister. Yetenekler, eğilimler ve liderlik özellikleri ortaya çıkar.

İşlerini tek başına halledebilme zorunluluğu duyar. Kendini eleştirici bir biçimde algılar.

5.3.3. ON ALTI YAŞ

Bu yaşta ‘ yetişkin’ duygusu veren tavırlar içindedir. Kendini yönetebilmektedir. Duygusal açıdan bir düzene kavuşmaya başlamıştır. Kendine güveni yeniden artmıştır. Bağımsızlık isteği, bağımsızlığı yaşamaya dönüşmüştür.

Gencin ailesiyle sürtüşmeleri azalmıştır, ailesinin kendisine uymasını umut eder. Çevresindeki herkese karşı hoşgörülüdür. Yaşamı olduğu gibi kabul eder.

Geleceğe yönelme, geleceği planlama bu yaşta görülmeye başlanır.

On altı yaşındaki genç, duygularını baskı altında tutar. Alınganlıklardan kurtulmuştur. Yersiz endişelere kapılmaz. İyi bir gözlemcidir; bu gözlemler sonucu hüküm verir. Yasaları ve toplumsal kuralları kavramıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

6. KİTAP SEÇİMİ VE KİTABIN NİTELİKLERİ

Gelişim aşamalarına ait ilgilerin, isteklerin bilinmesi, kitap seçimi konusunda çok yararlı olacak; bu bilgiler yetişkinlere rehberlik yapacaktır.(Çocuklar arasında zihinsel açıdan, dil yeteneği yönünden farklılıklar olabilir. Yetişkinlerin bu durumu dikkate alması gereklidir.).

Bu bilgiler ışığında kitap seçerken şu noktalara dikkat etmek gereklidir:

- “
- a) Kitaptaki konu basit ama iyi planlanmış olmalıdır.
 - b) Konu içinde çocuğun merak etmesini sağlayacak bir durum, bir sürpriz öğesi olmalıdır.
 - c) Kitapta, konuşmalar çoğunlukta olmalıdır.
 - d) Yazı içinde çocukların kolaylıkla ezberleyebileceği şiirler, tekerlemeler ya da cümlecikler olmalıdır.
 - e) Çocukların bildiği olaylardan seçilmiş durumların kitapta yer alması önemlidir.
 - f) Kitabın içeriği basit ama çocuğun ihtiyaçlarını giderecek, doyuracak yoğunlukta olmalıdır.
 - g) Kitapta çocukların bildiği ya da tanıyabileceği temel karakterler olmalıdır.
 - h) Kitabın dili temiz, açık, anlaşılır olmalıdır; yazım ve noktalama yanlışlarının olmamasına dikkat edilmelidir.”(1)

Bunların dışında, kitabın aşağıda belirtilen ölçütlere uygun olup olmadığının da kontrol edilmesi gerekir:

(1) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s. 76

- “ a)Kitap, çocuğun kendi yaşamı ya da diğer insanların yaşamı konusunda görüş kazandıracak nitelikte midir?
 b)Kitabın içeriği çocuğun yaşamdan zevk almasını ve yaşama olumlu gözlerle bakmasını sağlıyor mu ?
 c)Kitapta yer alan karakterler olumlu etkiler bırakan, iyi tanımlanmış tipler mi?
 d)Kitapta çocuğun düzeyine uygun espri, dramatik öge ve güzel bir dil kullanılmış mıdır?
 e)Kitapta verilen bilgiler doğru mudur? Çocuğun bilgilerini artırma hedefi güdülmüş müdür?” (2)

Bunların dışında kitap seçiminde dikkat edilecek bir diğer önemli konu da şudur: Kitap, çocuğu hayata hazırlamalıdır. Bu nedenle kitapta farklı insanlara yer verilmelidir.

Kitabın iç yapı ve dış yapı özelliklerinin bilinmesi, kitap seçiminin daha bilinçli olmasını sağlayacaktır.

6.1. KİTABIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

6.1.1. RESİMLENDİRME

Resimler; metni süslemesiyle, metnin anlaşılmasını sağlamasıyla çocuk için ilgi çekicidir. Resimler kitabı bölerler; çocuk sık sık sayfa çevirir ve çabuk okuduğunu hisseder. Resimler; gerçekçi, net, açık ve anlaşılır olmalıdır. Çocuklar, resimlerin yüz ifadelerine çok dikkat ederler. Bu nedenle yüz ifadelerine özellikle dikkat edilmesi gereklidir. Küçük çocuk kitaplarında, çocuğu korkutacak türde resimlerden uzak durulmalıdır.* Resimler çerçevelenmemelidir. **

Çocuk kitaplarında yer alan resim ile metin arasındaki ilişki konusunda, uygulanan genel ilkeler şunlardır:

- “ 1-İlk okuma-yazma kitaplarının % 70'i resimlere ayrılmalıdır.
- 2-Sonraki aşamalarda resimlerin oranı % 50'ye indirilmelidir.
- 3-İlköğretimin üçüncü ve dördüncü yıllarında resimlerin oranı % 25 olmalıdır.
- 4-Kitaplarda birkaç büyük resmin bulunması çok sayıdaki küçük resimden daha iyidir.
- 5-Okumaya hazır olma, okuyabilme ve okuma ilgisinin ölçüsü, harf büyüklüğüne ve resimlere önem vermemektir.” (3)

Resimli kitaplarda resimlerin üç işlevi vardır:

- “1-Süsleme.
- 2-Metni tamamlama.
- 3-Metni tamamlama ve yorumlama .” (4)

“Süsleyici resimler, konuyu açıklamaktan çok, konunun sembolik yönünü belirtmeye yararlar. Bu tür resimlerin halk hikayelerinde, şiirlerde ve ders kitaplarında

(*) Ek- 3: Canavarlı resim örneği.

(**) Ek- 4: Çerçevelemiş resim örneği.

(3) GÜNEŞ, Doç. Dr. Firdevs: a.g.e. s.166

(4) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s. 52

kullanılması uygundur. Süsleyici resimler, hayal gücünü arttırmaya, estetik duygunun gelişimine yardımcı olurlar. *

Metni tamamlayan resimler sözcüklerin yerini tutar, yorumlama görevini üstlenerek yapılacak işleri gösterebilir. Bu tür resimler, kavram geliştirilmesi amacıyla kullanılabilirler. Çünkü bu resimleme sayesinde eğitici, öğretici, eğlendirici resimlerle çocuklara pek çok yeni kavram tanımlanabilir, öğretilir.

Metni tamamlayıcı ve yorumlayıcı resimler, yazıyla anlatımın zor olduğu olayların, karmaşık nesnelere ve olayların kavratılması amacıyla; doğa olaylarını ve teknik konuları açıklamada kullanılabilirler.” (5)

Resimlerin şu kriterlere uygun olması gerekir:

- “ 1) Resimler çizgi açısından açık, net ve güzel olmalıdır.**
 2) Kitap, boyama kitabıysa çizgiler net, oldukça kalın; renkler parlak olmalıdır. Amaç; çocuğun renkleri tanıması, onları kopya edebilmesi, boyarken resmin sınırları içinde kalmasıdır.
 3) Kitap resimli bir masal kitabıysa masala uygun olmalıdır. Okul dönemi çocuklarında yaş ilerledikçe kitapların yazısı artar, resimler azalır. Bu tür kitaplarda resmin, metinde ait olduğu yere en yakın durumda olması, sırf resimlerin kitap içinde belli bir aralıkta serpiştirilmeleri endişesiyle metinden uzaklaştırılması, çocuğu rahatsız eder, ilgisini azaltır.
 4) Bol yazılı kitaplarda, özellikle bilgi veren eserlerde yazıya açıklık getirmek üzere resim ya da çizim eklenecekse, bunların gerçekten metni açıklayıcı olması beklenir.
 5) Hangi amaçla yapılırsa yapılsın resimler estetik açıdan güzel, anlatım açısından faydalı olmalıdır.
 6) Siyah-beyaz yerine renkli resimler tercih edilmelidir. Yuva dönemine kadarki yaş grubuna hitap eden kitaplardaki resimler parlak renkli olmalı, giderek bu renkler açık koyulu olarak verilmelidir. Burada amaç çocuğa bir yandan renkleri, canlı tonların yarattığı zenginliği öğretirken, bir yandan da renk uyumunun sağladığı estetik doyumu verebilmektir.” (6)

(5) ÇAKMAK, Havise : a.g.e. s. 53

(*) Ek-5 : Hayal gücüne ve estetik duyguya ağırlık veren resim örneği.

(**)Ek-6 : Çizgi açısından açık, net ve güzel resim örneği.

(6) YURDADOĞ, Prof. Dr. Berin: “Çeşitli Yaş Gruplarında Çocuk Kitaplarının Kağıt, Hurufat ve Renk Seçiminde Dikkat Edilecek Hususlar” : 1. Çocuk Edebiyatı Sempozyumu-Bildiriler ve Tartışmalar, Yrd. Dr. Zeki GÜREL (Haz.), Ankara- 1995, s.54

6.1.2. KİTABIN MALZEMESİ

“Kitabın malzemesi özellikle bebeklik döneminde çok önem taşır. Bebekler, kitapları çiğnemek, ellerinde sallamak isterler; tüm bunları yaparken buruştururlar. Çoğunlukla, kağıdın çıkardığı seslerden hoşlandıkları için kitabı yırtmaya çalışırlar. Kitabın kirlenmesini, yırtılmasını, buruşmasını engellemek amacıyla bu çağdaki çocuklar için bez ya da vinileksten yapılmış yıkanabilir, silinebilir özellikte malzeme kullanılmasında yarar vardır. Çocuk sayfaları çevirebilecek derecede el becerisine ulaştığında kalın kartondan yapılmış kitaplar kullanılabilir. üç yaşından itibaren sayfa kalınlığı, sayfayı çevirme becerisine paralel olarak incelmeye başlar.

Kağıdın çok ince olmaması, çocuğun sayfayı rahat çevirmesine yardımcı olduğu gibi, resimlerin daha net bir görüntü vermesini, arka sayfaya gölge yapmamasını sağlar. Bu dönemde kağıt ağırlığı 90 gramajın altına düşmemelidir.” (7)

İlerki yaşlarda ince kağıt kullanılabilir; ancak kağıt hamuru kaliteli olmalıdır. Birinci kalite hamur kağıdı daha iyi baskı verdiği için bu kağıt türü kullanılmalıdır. Kağıdın mat olması daha iyi bir sonuç verecek, göz yorgunluğunu engelleyecektir. Bunun yanında kağıdın dokusunun pürüzsüz olması da önemlidir.

Kitapta kullanılan mürekkep ve resimlerde kullanılan boyaların iyi cinsten olması da gereklidir.

Kitabın cildi sağlam, bezli ya da dikişli olmalıdır. Kitap açıldığında rahatça okunabilecek kadar esnek olmalıdır.

Kitap kapağının dayanıklı oluşu, sayfaların korunmasını ve kitabın daha rahat kullanılmasını sağlar. Bunun yanı sıra kitabın kapağının, kitabın içeriğiyle ilgili bilgiyi verecek biçimde düzenlenmesi, resimlendirilmesi de önemlidir.

(7) TÜR, G. – A. TURLA: a.g.e. s.34-35

Bütün bu malzemelerin kullanımı sırasında dikkat edilecek hususlardan biri de şudur: Kitap çocuğun kolayca taşıyabileceği ağırlıkta olmalıdır.

6.1.3. HARF ÖZELLİĞİ

Okul öncesi dönemde ortalama olarak 16-20 punto harf büyüklüğü uygundur. Yaş ilerledikçe harfler küçülecektir (12-14 punto gibi). İyi okuyucular için, daha küçük harfler kullanılabilir.

6.1.4. MİZAMPAJ (SAYFA DÜZENLEMESİ)

Özellikle resimlendirme sırasında mizampaj çok önem taşır. Öncelikle; metne bağlı bir resmin, o metinle aynı sayfada olması gerekir. İlk okuma çalışmaları için hazırlanan kitaplarda resimler çok, yazılar az yer kaplamalıdır. İleriki dönemlerde yazı, resimden daha çok yer kaplamalıdır.

Bu düzenleme sırasında resim ve yazıların iç içe girmemesi, net olarak görülebilmesi önemlidir.

Bir önemli nokta da şudur: Metinde yazım, noktalama ve dilbilgisi hataları olmamalı; sayfa sayıları muhakkak belirtilmelidir.

6.2. KİTAPTA İÇ YAPI ÖZELLİKLERİ

Bir kitap dış yapı özellikleri ne kadar iyi olursa olsun iç yapı özelliklerinde yeterlilik ve başarı göstermezse çocuk için yararlı olmaz, okumayı sevdiremez.

Kitabın iç yapıdaki başarısı; konusunun, kahramanlarının, mesajının ve kullanılan dil ve üslubunun bütünlük içinde olmasına bağlıdır.

Bunun yanı sıra hedeflenen çocuk yaşıyla kitabın türü arasında bağlantı kurulması gereklidir. Örneğin; küçük çocuklar, bütünü kavrama özelliğine sahiptirler. Çözümlemeden hoşlanmazlar; çözümlenmeye müsait zihinsel yetenekleri gelişmemiştir. Bu nedenle küçük çocuklar masal ve hikayeyi daha çok severler. Romana yakın değildir; çünkü roman, bütünü en sonda ele verir ve çözümlenmelerden oluşur. Bu nedenle çocuklar için masal ve hikaye formlarının kullanılması gerekmektedir. Roman formu dokuz yaş ve devam eden yaşlar için kullanılmalıdır.

6.2.1. KONU

“Kuşuşmada, yazıda, yapıtta ele alınan düşünce, olay ya da durum, üzerinde konuşulan şey”e konu denilmektedir.(8) Konunun mesajla iç içe geçen bir ilişkisi vardır. Öncelikle verilecek mesajın saptanması, daha sonra mesajın hangi konu içinde verileceğinin belirlenmesi gereklidir. Mesajı etkili kılacak olan, konunun doğru seçimidir; konunun mesajla bağlantısını koruyarak gelişmesi önemlidir.

“Çocukların yaşamındaki her olay konu olarak ele alınabilir. Önemli olan bu konunun çocuğa uygun bir biçimde verilebilmesidir. Konu seçiminin; çocukların ilgi alanlarının, ruhsal özelliklerinin, düşüncelerinin ve beklentilerinin bilinerek yapılması yararlı olacaktır. Ayrıca; seçilen konunun, çocuğun ilgi alanlarına girip girmediğinin de bilinmesi gereklidir. Bu belirlemeler çocuğa ulaşmayı kolaylaştıracaktır.” (9)

(8) TÜRKÇE Sözlük: TDK, Ankara –1983, C.1, s.732

(9) TÜR, G.- A. TURLA: a.g.e. s.41

“Konuların ilgi çekici olmasının yanı sıra, eğlendirici ve düşündürücü olması da gereklidir. Konu; insanı ve çevresini anlatmada gerçekçi olmalı, insanlık değerlerini, yurt sevgisini, insan sevgisini, yardımlaşma duygusunu güçlendirici bir nitelik taşımaktadır. Özgür düşünceli insan yetiştirme amacı güdülmelidir. Buna paralel olarak her türlü kör inanç, önyargı, ırk üstünlüğü, din ayrılığı, bağnazlık gibi tutumlar konu içinde olmamalıdır. Yurt sevgisi, ulusal değerler, ulusal bilinç verilirken evrensel değerler göz ardı edilmemelidir. Kadercilik gibi insanın mücadele gücünü engelleyen tutumlardan uzak durulmalıdır. İdeolojik konulara yer verilmemelidir. Konu, çocuğun kendini tanımasına, kişiliğini geliştirmesine katkıda bulunmalıdır.” (10)

Çocuğun psikolojik gelişimi içinde belli konulara ilgi duyduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın hedeflendiği 9-11 yaş grubu üzerinde yapılan çalışmalarla saptanan, ilgilenilen konular şunlardır:

9-10 yaş çocukları gerçeğe yönelme aşamasıyla beraber (masala ilgi de devam etmektedir) izcilik, macera, savaş kitaplarına, dehşet verici öykülere, mizaha, araç ve icatlara, ünlü kişilerin yaşamlarına ilgi duymaya başlarlar.

“On yaşındaki çocuklar üzerinde yapılan bir araştırma, savaş ve macera kitaplarının % 40’lık bir oranla en çok okunan kitaplar olduğunu ortaya koymuştur. Bunu, sırasıyla %25’lik bir oranla öykü kitapları, %12’lik bir oranla bilgi ve kültür yayınları, % 10’luk oranla masal kitapları, %5’lik bir oranla eğitici ve edebi çocuk romanları izlemektedir.” (11)

10-11 yaşları okuma alışkanlığının verilmesinde altın çağdır.

On bir yaşındaki çocuklar, macera ve heyecan verici, dehşete düşürücü öykülere öncelik vermektedirler. Cinsiyet ayrımı konu ilgisinde de kendini gösterir: Erkekler bilim ve buluşlar konusuna; kızlar ise okul ve aile yaşamını içeren konulara yönelirler.

(10) YÖRÜKOĞLU, Prof. Dr. Atalay: a.g.e. s.94-95

(11) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s. 191

Geroge W. Norvell'in üçüncü ve altıncı sınıflar arasında yaklaşık 24.000 çocuğun ilgilerine yönelik araştırmasının bulguları şöyledir: "Çocuklar, macera, fiziki çaba, insan olan karakterler, hayvanlar, mizah, cesaret ve kahramanlık, yurtseverliği tercih etmektedirler. Erkek çocukların hoşlandığı durumlar; ayrıntılı anlatım, öğreticilik, periler, romantik aşk, duygular, baş karakter olarak kızlar veya kadınlar ve erkeklerdeki fiziki zayıflıktır."(12) Kız çocukları on bir yaşından başlayarak romantik hikayelere ilgi duyarlar.

Çocuk kitabı yazarlarının bu konu tercihlerini bilmesi gerekir. Bu çağda çocuğa edebi eserler verilmemelidir.

6.2.2. TEMA

"Yazarın eserinde (veya yazısında) sürekli olarak belirtmeye çalıştığı temel düşünce ve görüşlere, gösterdiği ana yönelimlere "tema" denir." (13)

"Yetişkinlere yönelik olarak hazırlanan eserlerde olduğu gibi çocuklar için yazılan eserlerde de temanın açık biçimde görülmesi gereklidir. Bir konuyu ele alıp onu belli bir yazı türünde işleyen sanatçının, okura hangi düşünce ve görüşler kazandıracaklarını, okurda hangi tavır ve alışkanlıkları geliştirmek istediğini bilmesi; bütün bunları eserinde açık seçik ortaya koyması gereklidir. Temanın belirsizliği; farklı yorumlamalara, yanlış anlamalara ve çocukta kararsızlığa neden olur." (14)

"Küçük çocuklar için hazırlanan kitaplarda tek temanın işlenmesi olumlu sonuçlar yaratır; birden çok temanın işlenmesi çocuğa ulaşmayı zorlaştırır. Bu nedenle tema açık ve basit olmalıdır. Tema belirsiz olursa, kitabı bitiren çocuğun bir sonuca varması zor olur. Tema, her çocuğun aynı sonuca varmasını sağlamalıdır. İşlenen temanın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için metnin sonunda öğüt şeklinde bir vurgulamaya yönelmek doğru bir tutum değildir. Bu şekilde bir vurgulama yazarın eksikliğidir. Çünkü, çocuğun

(12) BAMBERGER, Richard: a.g.e. s.24

(13) OĞUZKAN, A.Ferhan : Çocuk Edebiyatı, Anı Yayıncılık, Ankara-2000, s.366-367

(14) OĞUZKAN, A. Ferhan : a.g.e. s. 367

düzeyine uygun bir temanın anlaşılır bir tutumla ele alınması sonucunda çocuk, söylenilmek isteneni kendisi, kolaylıkla bulabilir. Çocuğun anlayamayacağı düşünülerek öğüt aracılığıyla bir vurgulamaya gitmek çocuğa yapılan bir haksızlık olacaktır.” (15)

Bu durum, çocuğa “ sen anlamazsın” , demenin bir ifadesi olacağı için haksızlıktır. Yazar bu haksızlığı yaparken aslında eserde temanın açık olmadığını da kabul etmiş olmaktadır.

“Çocuklar için yazılan eserlerde, genellikle şu temalar üzerinde durulmaktadır: Aileye, vatana, millete, doğaya ve yaşama karşı duyulan sevgi, güzellik ve estetik duygusunun geliştirilmesi, başkalarına karşı saygılı ve dürüst olmanın erdemi; cesaretin, kahramanlığın ve özverili olmanın değeri, kişisel girişimcilik, toplumun gelenek ve göreneklerine bağlılık. Bunların yanı sıra tarihimizin önemli dönemlerinin tanıtılması, Atatürk devrimlerinin önemi ve bu devrimlerin yozlaştırılmadan sürdürülmesinin sağlanması, demokrasi anlayışıyla ilgili ana ilkelerin kavratılması gibi konular da işlenmektedir.” (16)

“İşlenen temalarda şunlara dikkat edilmelidir: Tema, çocuğu yanlış yargılara, boş inançlara, kaderciliğe yöneltmemelidir. Çocuk çıkarıcılığa ya da saldırganlığa yöneltmemelidir. Kitaplarda; hatasız ve uslu çocuk olma, büyüklerin sözünden çıkmama, yaramazlık yapmanın kötü sonuçlar yaratacağı üzerinde durma, yanlış bir tutumdur. Kurnazlık ve buna bağlı olarak aldatma teması ön planda olmamalıdır. Çocuklara tema aracılığıyla ırkçılık, düşmanlık ve öç alma duygularının aşılması zararlıdır.” (17)

Yazarlar; çocuğun ufkunu, dünya görüşünü genişletecek, çocuğa olumlu davranışlar kazandıracak, insan- doğa sevgisini aşılacak, hoşgörü ve yardımlaşmayı, insan haklarına saygılı olmayı sağlayacak çalışmalar yaparlarsa çocuğu olumlu yönde etkilemiş olurlar. Temanın çocuğun özelliklerine uygun olarak verilmesi gereklidir.

Tema, çocuğun kişiliğini bastırmamalıdır.

(15) TÜR, G. – A. TURLA: a.g.e. s. 40

(16) OĞUZKAN, A. Ferhan : a.g.e. s.367

(17) TÜR, G. – A. TURLA : a.g.e. s.40

6.2.3. TİP VE KAHRAMANLAR

Çocuk gelişimi bölümünde açıklandığı gibi, çocuk; okul öncesi dönemden ilk ergenlik dönemine kadar olan süreç içinde yetişkin davranışlarını model olarak alır. Model; ana baba, yakın akraba, öğretmen olabilir. Çocuk, çevresi genişlediğinde, dünyası zenginleştiğinde, farklı kaynaklardan modeller edinmeye başlar; sanal dünyadan, hikaye ve film kahramanlarından modeller seçer. Edebiyatta bu modellere “tip” adı verilmektedir. Doğal olarak beklenen bu tiplerin iyi tipler olmasıdır. Ancak konu bu kadar basit değildir. Çünkü çocuk günlük hayatta her türlü insanı görecektir. Hayat kompleks olaylar ve insanlarla doludur. Öykülerde, filmlerde sunulacak olan idealize edilmiş tipler gerçeğe örtüşmeyecek, çocuğu hayata hazırlayamayacaktır. Bu nedenle tiplerde iyi ve kötü özellikler bir arada bulunmalı hatta iyilik ve kötülük arasındaki geliş gidişler, karmaşık insan duyguları tiplerde görebilmelidir. Çocuk ancak bu şekilde, sanal dünyada psikolojik gelişimini tamamlayabilir, yaratıcı kişiliğini harekete geçirebilir.

Bu arada şu noktaya da dikkat etmek gerekir: Çocuğun davranış örneklerini taşıyan kahramanlar, modeller, çocuk tarafından daha kolay kabullenildiği için kahramanların iyi özelliklere sahip olması gerekir.

“Ancak iyi özellikler verilirken abartıya kaçmamak gereklidir. İyi özelliklerin çok zor, mükemmel özellikler olarak verilmemesi, dikkat edilmesi gereken en önemli konudur. Hiç hata yapmayan, korkusuz, üstün yeteneklere sahip bir kahraman; çocuk için ulaşılmaz bir model olacaktır. Çünkü çocuk, günlük yaşantısı içinde hatalar yapar, büyükler tarafından uyarılır. Çocuk, yaşamın her döneminde değişik özelliklere sahip korkular yaşayabilir; çocuk kızabilir, saldırganlaşabilir ya da mutluluğunu kendine göre farklı şekillerde gösterebilir. Çocuk, kahramanda, yaşadığı bu duygu ve davranışları bulursa daha kolay etkilenir ve bu kişinin olumlu davranışlarını kendisine örnek olarak alabilir.” (18) Ayrıca karşısında böyle bir kahraman bulmak, çocuğun kendi duyguları yüzünden rahatsızlık yaşamamasını, kendini suçlamasını engeller.

(18) TÜR G. – A. TURLA: a.g.e. s. 43

Oysa idealize edilmiş figürler, çocukta eziklik duygusu yaratabilir. Örneğin; Pollyanna aşırı özverili, hiç yakınmayan, her zaman mutlu olmayı başaran, hiç öfkelenmeyen bir kahraman olarak çocuklarda eziklik duygusu yaratabilir.

Kahramanların özellikleri gerçek yaşama ters düşmeyecek biçimde ve iyi yönleri ön plana çıkarılarak verilirse, çocuğu olumlu yöne etkilemek mümkün olur.

Çocuğun hayal gücü, çevresinde gördüğü nesnelere sınırlıdır. Bu nedenle özellikle masallarda kullanılan cin, dev, kötü ruhlu cadı, canavar gibi kahramanların, çocuğun hayalinde somut olarak canlanması mümkün değildir. Hatta çoğu kez korkutucu olmakta, çocuğun kabuslar görmesine yol açmaktadırlar. Hayalle gerçeği ayırt etme yeteneğinde olmayan çocuklar için bu tip kahramanların kullanılmasından kaçınmak gereklidir.

Özellikle küçük çocuklar için kitap kahramanları, çocuğun çevresinde bulunan varlıklardan; insanlar, hayvanlar, çiçekler, ağaçlar, makineler gibi somut varlıklardan seçilmelidir.

“Çocuk kitaplarında kahramanlar, özellikle, okuyan çocuğun yaşıtı olursa çocuk kendini onların yerine koyabilir, onların yaşadıkları maceraları benimseyebilir.” (19)

“Önemli konulardan biri de “üvey anne” motifidir: Üvey annelerin sürekli kötü özelliklerle verilmesi çocukta zaten var olan anneyi kaybetme korkusunun güçlenmesine neden olabilir, küçük çocuklar bu durumdan, daha ağır biçimde etkilenebilir.”(20) Özellikle yabancı kaynaklı masalarda üvey anne figürü korkutucudur.

Bir diğer önemli konu da kahramanların sayısının sınırlı olması gerektiğidir. “Kahraman sayısının çokluğu olayı karmaşık hale getirir, çocuğun model alma seçiciliğinin güçlenmesine neden olur; çocuk olayın bütünlüğünü kavrayamaz.” (21)

(19) MERİÇ, Cemil : a.g.m. s.11

(20) TÜR, G. – A. TURLA : a.g.e. s. 44

(21) TÜR, G. – A. TURLA : a.g.e. s.44

Masallar; kahramanları, iyi-kötü, güzel-çirkin , zayıf-kuvvetli biçiminde kutuplaşmış olarak verirler. Masalın iç gerilimini sağlayan bu kutuplaşmış kahramanlardır. Ancak; dokuz yaşından itibaren roman ve öykülerde bu kutuplaşmanın dışına çıkmak ve kahramanları olumlu olumsuz özelliklerle vermeye başlamak gereklidir.

Çocuk okuyucular, benimsedikleri tiplerin ölmesine tepki gösterirler. Bu nedenle, olayı üstlenen kahramanın ya da kahramanların “ölmemesi” gerekir (Bizim masallarımızın sonu mutludur, iyidir.). Bu konuda özellikle iki örnek çok çarpıcıdır :

“Torbjörn Egner’in yazmış olduğu Kariüs ve Baktüs adlı eserde Kariüs ve Baktüs; çocukların dişlerinin kovuklarında yaşayan ve özellikle tatlı yiyeceklerin artıklarıyla beslenerek büyüyen, büyüdükçe dişleri çürütüp diş ağrılarını neden olan iki yaramaz kardeş bakteridir. Yazar, kitabının ilk basımının sonunda bu mikropları öldürmüştür. Ancak; çocuk okurlar durumu protesto etmişler ve yazarı ikinci baskıda son bölümü değiştirmeye zorlamışlardır. (İkinci basımda bu mikroplar su borularına, belki de başka çocukların dişlerine yönlendiriliyor.). Dişlerinizi fırçalamazsanız size de gelebilirler, mesajı veriliyor. Ancak bu kez eğitici kitabın ters tepen pedagojisi ortaya çıkıyor: Bu kahramanları çok seven çocuklar, onlara zarar vermemek için dişlerini fırçalamayı, çürükleri varsa dişçiye gitmeyi reddediyorlar. “(22)

İkinci örnek Carlo Collodi’nin ünlü eseri Pinokyo’dur.

“Yazar, Pinokyo’nun ilk bölümlerini bir çocuk dergisinde yayınlar. Ancak; öyküye son vermek amacıyla 15. Bölümde Pinokyo’yu haydutlara astırır. Çocuk okurların bir kahramanın hiçbir zaman asılamayacağını belirten protestoları karşısında yazar, esere daha da zenginlikler katıp, “ Pinokyo’nun Serüvenleri” adı altında yeni bir başlıkla yayınlar.” (23)

Örnekler gösteriyor ki çocuklar, kahraman olarak benimsedikleri varlıkların yaşamasını istiyorlar. Türk masallarında kahramanlar ölmez. Sözkonusu tip özellik-

(22) SYVERTSEN, Banu Gürsaler : “Helge Andersen’la Çocuk Kitaplarının Eleştirisi Üzerine”, Çocuk Edebiyatı Yılıığı, Mustafa Ruhi Şirin (Ed.), Gökyüzü Yayınları, İstanbul - 1987, s.374

(23) COLLODİ, Carlo : Pinokyo – Bir Kuklanın Öyküsü, (Çev. Bora Mater) , Sim Yayınevi, İstanbul – 1991, s.6

leri en çok okunan çocuk kitaplarından verilecek örneklerle daha net anlaşılacaktır.

6.2.4. PLAN

“Plan, yazma işini disipline bağlar. Plan, bir eserin iç düzenini, yapısını önceden tasarlamayı sağlar. Temayı, konuyu ve konu için gerekli kahramanları belirleyen yazar, düşüncelerini, duygularını ve hayata ait durumları bir sıra içinde, düzen içinde anlatır. Özenli hazırlanmış bir plan aracılığıyla ana fikir daha kolay anlaşılabilir hale gelir; olaylar ve kahramanlar ayrıntıda yok olmaz. Plan, yazarın ayrıntıya girmesini, gereksiz anlatımlara yönelmesini engeller. İyi bir plan; olaylar, durumlar, düşünceler ve duygular arasında uyumu sağlayarak eserin okur üzerindeki etkisini artırır. Çocuklar için bir eser planı yapılırken, çocuk okurun bilgi seviyesinin, anlama gücünün, ilgi alanlarının dikkate alınması ve basit bir planlamaya gidilmesi gereklidir. Planda kısa bir giriş bölümü, entrikalı olaylardan oluşan bir gelişme ve düğüm bölümü ve sürpriz içeren bir bitiş bölümü olmalıdır.” (24)

6.2.5. DİL VE ANLATIM

Üslup, yani anlatım biçimi yazardan yazara değişen bir faktördür. Yazarların anlatım biçimi, kendi edebiyat anlayışına, eğitim düzeyine, kişisel zevklerine göre farklılıklar gösterir. Yazarın üslubunu belirleyen etmenlerin en önemlisi dil ve sözcüklerdir. Cümlelerin kurgusu kadar seçilen sözcükler de üslubu belirler.

“Çocuk yayını hazırlayan yazarlar, cümle ve paragraf kurgusu sırasında sözcük ve deyimleri seçerken çocukların okuma yeteneklerini, kavrayış güçlerini ve sözcük hazinelerini dikkate almalıdırlar. Başlangıç düzeyinde okuma metinlerinde, ortalama olarak beş ya da altı sözcükten oluşan, tek öznesi ve tek yüklemi bulunan cümleler kullanılmalı, gereksiz yere sıfat kullanımından kaçınılmalı, edilgen çatılı fiiller yerine etken çatılı fiiller kullanılmalıdır. Etken çatılı fiiller anlatıma sadelik ve canlılık kazandırır.” (25)

(24) OĞUZKAN, A. Ferhan : a.g.e. s. 369

(25) OĞUZKAN, A. Ferhan : a.g.e. s.370

“Canlı ve hareketli bir anlatım biçimi çocuğa ilgi çekici gelmektedir. Küçük yaştaki okurlar, belirli sözcüklerin ritmik biçimde kullanılmasından çok hoşlanmakta, bu anlatım biçimi karşısında ilgilerini yoğunlaştırabilmektedirler. Olayın canlı olması için betimlemelere yer verilmelidir; ancak küçük okurlar için hazırlanan eserlerde betimlemelerin çok geniş olmamasına dikkat edilmelidir. Başlangıç düzeyindeki okurlar için betimlemeler kısa olmalı, resimlerle anlatım yoğunluk kazanmalıdır.” (26)

Küçük okurlar için yazılan eserlerde, çocuğun konuşulan dilde karşılaşmadığı türden eski sözcükler olmamalı, argo sözcükler bulunmamalıdır.

Çocuklar için hazırlanan eserlerde az kullanılan sözcükler kadar söylenişi güç olan sözcükler de bulunmamalıdır. Yöresel deyimler, söyleyişler, anlama güçlüğü yaratabilirler. Ancak, eserde çocuğun yeni sözcükler öğrenmesine de dikkat etmeli, çocuğun sözcük dağarcığını geliştirmek için günlük hayatı içinde çocuğun karşısına çıkabilecek sözcükler de öğretilmelidir.

Çocuk yayınlarında Türkçenin iyi kullanılması çocuğun dili öğrenmesine yardımcı olacaktır.

7. TÜRKİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI

Edebiyatımızda çocuk kitapları konusunda büyük bir boşluk bulunmaktadır. Önceden beri bu boşluk çeviri kitapları yoluyla doldurulmaya çalışılmıştır.

“Doksanlı yıllara kadar gelen son otuz yıl içinde en çok baskısı yapılan kitaplar çocuk klasikleri olmuştur. Özellikle 60’lı yıllarda tam bir yayıncılık patlaması gerçekleşmiştir. Bu dönemde bilinen yazarların ya da değişik yazarların kitaplarının çevirileri yapılmıştır. 70’li yıllarda çeviri kitap yoğunluğunun azalmış, tanınmış yazarlarımız (Aziz Nesin, Ülkü Tamer, Erdal Öz, Erol Toy, Demirtaş Ceyhun, Abbas Cılga, Rıfat Ilgaz, Fakir Baykurt...) çocuklar için kitaplar yazmışlar, bir çocuk edebiyatı oluşturmaya çalışmışlardır. Bu yazarlar tarafından yazılan eserler “sol”a dönük eserlerdir, 70’li yıllarda sol eğilimin etkili olması kitapların yapısını etkilemiştir. Ancak söz konusu yazarların çocuk edebiyatıyla ilgileri süreklilik göstermemiştir.” (27)

K. Tarık Dursun, konuyla ilgili olarak şunu söylemektedir: “ (...) O dönemde, o güne kadar çocuğa dönük yazmayı düşünmemiş ne kadar ünlü yazar varsa 1970’te kurduğumuz Milliyet Yayınlarında hepsine çocuk kitabı yazmayı denettik. “ (28)

Bu sözlerde ortaya çıkan gerçek şudur: Adı geçen yazarların asıl işi çocuk edebiyatı değildir ve çocuk dünyasını bilmemektedirler. Bunun uzantısı olarak yazdıkları eserlerde, kendi dünya görüşlerini empoze eden anlatımlar ortaya çıkmıştır.

80’li yıllarda dini görüşün hakimiyeti söz konusudur ve bu, çocuk edebiyatında da belirleyici olmuştur. Bu dönemde de yazarların tutumu kendi ideallerine uygun karakterlerle, kendi ideallerini çocuklara aşılama biçiminde olmuştur.

Durum şunu göstermektedir ki, söz konusu 20 yıl içinde çocuklar, çocuklara uygun olmayan edebiyat ürünleriyle yanlış yönlendirilmiş; çocuğun bağımsızlığı, dün-

(27)NEYDİM, Necdet : Çocuk ve Edebiyat – Çocukluğun Kısa Tarihi – Edebiyatta Çocuk Figürleri, Bu Yayınevi, İstanbul – 1998, s.39

(28) NEYDİM, Necdet : a.g.e. s.39

yayı algılayışı ve kendi gerçekliği önemsenmemiştir.

90'lı yıllarda önceki yılların yanlışlığından sıyrılmak için çocuk gerçeğini yansıtan eserler verilmeye çalışıldığı görülür. Ancak genel olarak söylemek gerekirse didaktik eserler yine çoğunluktadır, yine idealize çocuk tipleri yaratılmıştır. Batı'nın 70'li yıllarda başlayan eşitlikçi tutumu, yani çocuk gerçekliğine uygun eser verme çalışmaları, yerli edebiyatımıza yeterince yansıyamamıştır.

Bugün çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak için tavsiye edilebilen birkaç yazarımız vardır: Gülten Dayıoğlu, Hidayet Karakuş, Muzaffer İzgü, Sadettin Kaplan ... Ancak yazarların çalışmaları pek çok aksaklık barındırmaktadır.

Örneğin; Gülten Dayıoğlu'nun eserleri içinde çocuk gelişim sınıflamasını dikkate aldığı görülmektedir. Ancak bu özene rağmen yanlışlar devam etmektedir. Yazar, çoğu zaman didaktik tutumla yazmaktadır. Bunun yanı sıra gelişim özelliklerine ters düşebilmektedir.

Sadettin Kaplan gibi bazı yazarlarımız da politik düşüncelerini çocuğa benimsetme çabasını sürdürmektedir.

Konuyla ilgili olarak verilecek iki örnek durumu açığa çıkaracaktır.

7.1. KİTAP İNCELEMELERİ

7.1.1. AZAT KUŞU (ÖZET)

Azat Kuşu (29) bir öykü kitabıdır: Kitap, “Azat Kuşu”, “Yoğurtçu’nun Çıngırağı”, “Gökçen Kız Çeşmesi”, “Leylek Karda Kaldı” isimli dört öyküden oluşmaktadır.

Öykülerde “didaktik” anlayış hakimdir ve yazar mesajını konuya sindirmeye çalışırken, ayrıca da belirtme gereğini duymuştur.

Bu öykülerden biri (Leylek Karda Kaldı) inceleyeceğiz:

Erdir, ilkokul üçüncü sınıfa giden bir çocuktur. Erdirler’in bahçesinde kuru bir söğüt ağacı vardır. Bahar gelmiş, her yer yeşermiştir. Bu manzara içinde söğüt, daha da çirkinleşmiştir. Bir gün annesi Erdir’e leyleklerin geldiğini, bir tanesinin de bu kuru söğüde yuva yaptığını müjdelir. Erdir, derslerden leyleklerle ilgili pek çok bilgiyi öğrenmiştir. Leylek yavrularından birini evde beslemek istediğini söyleyince annesi böyle bir şeyin uğursuzluk getireceğini söyler. Bunun üzerine Erdir, leylek yumurtası yemek istediğini söyler; annesi iyice telaşlanır ve oğluna bunun günah olduğunu, uğursuzluk getireceğini söyler. Erdir, annesinin bu telaşına hiçbir anlam veremez.

Annesinin evde olmadığı bir gün Erdir, leylek yuvasındaki üç yumurtayı alır. Yumurtaların bir tanesi elinden düşer, kırılır. Erdir, kırık yumurtayı bahçeye fırlatır. Diğer yumurtaları haşlar; ancak tam yiyeceği sırada annesi gelir, durumu görür. Yumurtaların haşlandığını anlamayan kadın, Erdir’e yumurtaları yuvaya koymasını söyler. Erdir korkudan onları haşladığını söyleyemez ve yuvaya yerleştirir.

Aynı gün gece yarısına doğru Erdir’in babasının kasabadaki bakkal dükkanında yangın çıkar ve dükkanın büyük bir bölümü yanar. Durum ilginçtir; çünkü yangın

çıkmasına sebep olabilecek hiçbir şey yoktur. Yakınlarından borç para alarak dükkanı onartırlar ama eskisi kadar kazanamamaktadırlar. Sıkıntıya düşerler. Erdir tatilde babasına yardım etmeye başlar. Teraziyi üzerine düşürür, parmakları ezilmiştir. Annesi bütün bu uğursuzluklara Erdir'in sebep olduğunu düşünmektedir.

Bu arada, çevredeki bütün leyleklerin yavruları yumurtadan çıkmıştır. Söğüdün tepesindeki yumurtalar öylece durmaktadır. Baba leylek, yumurtaların üzerinden kalkmayan anne leyleğe yiyecek taşımaktan usanmış yuvaya uğramaktan vazgeçmiştir. Anne leylek aç susuz yumurtaların üzerinde oturmaktadır. Yaz biter. Diğer leylek yavruları uçmaya başlamıştır. Sonbaharla birlikte leyleklerde göç hazırlığı başlar. Baba leylek ve diğerleri anne leyleği göçe zorlar ama leylek yerinden kalkmaz. Havalara soğumaya başlamıştır. Leylekler son kez anne leyleği ikna etmeye çalışırlar ve onu yuvadan uçururlar. Erdir'le annesi bu duruma çok sevinirler. Ancak ertesi sabah leyleğin geri döndüğünü ve yumurtaların üzerine oturmuş olduğunu görürler. Kasabadaki herkes leyleğe acımaktadır. Soğuklar bastırıştır. Kasabalılar ne yapacaklarını bilememektedirler. Bir gün, kar yağmaya başlar ve sabaha kadar da durmaz. Sabahleyin, leyleğin yumurtalar üzerinde donup kaldığını görürler. Sonraki yıllar bir daha o ağaca hiçbir leylek yuva yapmaz.

İnceleme:

Bu öykünün batıl bir düşünce üzerine kurulduğu görülmektedir. Leylek yuvası bozmanın, leyleklere zarar vermenin uğursuzluk getireceği üzerinde durulmuştur:

“-Aman Allahım! Tövbeler olsun! Bunlar ne biçim sözler? Kaç kez dedim. Leylek eti, leylek yumurtası yenmez. Leyleğe taş atmak bile günah sayılır. Ellerin kırılır. Uğursuz işler gelir başına. (...)” (s.43)

“-Yuvada iki tane yumurta var! diye bağırdı. Aşağıda bekleyenler, hep bir ağızda bağıştılar.

-Aman elini sürme! Başına uğursuz işler gelir. (...)“ (s.56)

Bu tür konuşmalardan başka, dükkânın yanmasının, Erdir’in kaza sonucu parmaklarını ezmesinin nedeni olarak hissettirilen, uğranılan uğursuzluktur.

Çocuklara batıl düşüncenin benimsetilmesi hatalı bir davranıştır. Erdir’in yumurtaları haşlamasını ve leyleğin donmasını hazırlayan, aslında yetişkinlerin bu yanlış tutumudur. Çocuğa, batıl bir düşünce değil, hayvanlara zarar vermeme anlayışı benimsetilmeliydi.

“-Sen gelenek, görenek nedir bilmez misin? Biz böyle gördük, böyle öğrendik. Böyle inanır, böyle yaparız. Hiçbir gün de bunun nedenini sormayız büyüklerimize. Onlar ne diyorsa doğrudur.

Erdir bunca paylanmaya karşın, yine de annesinin sözlerine ve inançlarına akıl erdiremedi. Tersine merakı daha da arttı. İlk fırsatta leylek yumurtalarını yuvadan alıp yemeye karar verdi.” (s.44)

Yukarıdaki alıntıda annenin sorgulamadan kabullenışı ve aynı tutumu çocuğundan beklediği görülmektedir. Oysa çocuk merak içindedir; sorularının cevaplarını bulmaya; olayları anlamaya çalışmaktadır. Çocuk yasaklara tepki duymaktadır.

Yazar, bu gelişim özelliğini görmezden gelir ve leyleğin donmasına kadar olan olaylar zinciriyle çocuğu ömrü boyunca cezalandırır: Çocuğun ömrü boyunca vicdan azabı çekmesine neden olur.

“Onun ölümüne, büyük küçük, tüm kasabalı acıdı. Ama, bu olay herkesten çok, Erdir’i etkiledi. Benliğini saran acıdan yaşamı süresince kurtulamadı.” (s.60)

Özellikle egosantrik dönemdeki çocuklar bazen hayvanlara zarar verebilirler. Meraklar da zarar vermelerine neden olabilir. Bu nedenle böyle bir öyküyü okuyan çocuk okuyucu, daha çok suçluluk hissedecektir.

Yazar, suçluluğu hissettirmek için uğraşmıştır: Anne, mantığa uygun olmayan açıklamaları nedeniyle suç’u hazırlamıştır. Yumurta, bir organizmadır, haşlandıktan sonra - yaz sıcaklarında - çürümenin başlaması ve yumurtanın kokması gerekir. Ancak bütün bunlar bir yana bırakılmış ve çocuk bir hayvana zarar verdiği için ömrü boyunca cezalandırılmıştır.

7.1.2. APAR MENİ ARAS (ÖZET)

Apar Meni Aras'ın (30) özeti şöyledir:

Aydemir, on iki yaşında bir çocuktur. Babasının görevi nedeniyle Azerbaycan'a gönderilmesi söz konusu olunca, o sırada tatilde olan Aydemir, babasıyla birlikte Azerbaycan'a gider. Aydemir, Azerbaycan'da Bahtiyar Dede'yle tanışır. Bahtiyar Dede, babasının iş arkadaşı olan Mirza Bey'in babasıdır. Bahtiyar Dede, çocukluk arkadaşı olan Celal'e benzettiği Aydemir'e karşı büyük bir sevgi duyar; zamanını Aydemir'le geçirmeye başlar. Ona, Azerbaycan tarihini, ülkesini ve kendisinin yaşadığı acıları anlatır. Bu olaylar içinde Aydemir'i en çok etkileyen Bahtiyar Dede'nin çocukluk arkadaşı olan Celal'in öyküsüdür:

Celal'in babası, Azerbaycan'a giren Kızıl Ordu'ya karşı dururken şehit olmuştur. Annesi, Celal'in kaçıp kendini kurtarmasını isteyince Celal kaçar. Celal, Türk-İslam Müsavat Partisi'nin kuryeliğini yapmaya başlar. Ruslar peşindedir; annesinin oturduğu eve baskın yaparak Celal'i yakalamak isterler. Evdeki eşyaları kırıp dökerler; kadına tecavüz etmeye kalkarlar; kadın, kendini korumak için bıçakla saldırınca onu öldürürler. Bu sırada Celal ortaya çıkar ve Rus askerlerini öldürür. Celal'in Azerbaycan'dan kaçmaktan başka çaresi kalmamıştır. Kurtuluş yolu Aras nehrini aşıp Anadolu'ya varmaktır. Celal, Bahtiyar ve bir arkadaşları daha birlikte kaçmaya karar verirler. Ancak Aras çok azgın bir nehirdir ve kıyı Rus askerleri tarafından çok sıkı kontrol edilmektedir. Celal, Aras'ın azgın sularına atlar ve yüzmeye başlar; ama diğer ikisi Ruslar tarafından yakalanırlar ve uzun yıllar esir kampında kalırlar. Celal'den bir daha haber alamazlar.

Aydemir, bu hikayeden çok etkilenir. Aydemir ve Bahtiyar Dede güzel bir dostluk kurmuşlardır. Özdemir Bey'in görevinin bitmesiyle beraber baba oğul Azerbaycan'dan ayrılıp Türkiye'ye geri dönerler.

İnceleme:

Kitabın “sunuş” bölümünde oldukça iddialı bir tutumla karşılaşılmaktadır. Alioğlu Yayınevi’nin imzasını taşıyan bu yazıda şöyle denilmektedir:

“ Bu dizilere başlamadan önce çok düşündük, çok araştırdık. Karşımıza “okuyucu” olarak çıkan “çocuk” kimdi? Çocuğun ne olduğunu bilmeden böyle bir işe girişemezdik. Araştırdık.(....)” (s.4)

Yine aynı bölümde çocuklar için kitap yazma ve yayınlama amacı şöyle belirtilmektedir.

“Sevgilerimiz, özlemlerimiz, törelerimiz, yitik törelerimiz var. İstiyoruz ki; birer sevgi bahçesi olan çocuklarımızın küçücük yüreklerinde filizlenen güzellikleri ayrıklar, aykırılıklar sarmasın. Acıyla tatlının, iyile kötünün, güzelle çirkinin bir arada olduğu bir dünyaya şimdiden kendini hazırlayabilsin. Yağmurun rahmet; emeğin zahmet olduğunu; arının dalda, çiçeğin balda olduğunu ama; akrebin topaç, yılanın kırbaç olmadığını anlayabilsin(...)” (s.4)

Ancak; kitap okunduğunda yaşanan tam bir hayal kırıklığı olmaktadır. Öncelikle görülüyor ve hissediliyor ki bir çocuk olarak karşımıza çıkarılan Aydemir, yazarın politik görüşlerini sergilemesi için bir araçtan başka hiçbir şey değildir. Aydemir, bir figürandır. Yazar, Bahtiyar Dede’nin ağzından bol bol politika yapmakta ve bunları çocuğa benimsetmeye çalışmaktadır. “ Çocuğun ne olduğunu bilmeden böyle bir işe giremezdik.”, iddiasının yanında, çocuğun, çocuk kimliğine saygı gösterilmemektedir, çocuğun düşüncesinin yönlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Hatta bunu sağlamak için ilgili bölümler koyu harflerle yazılmış, dikkatin yoğunlaşmasına çalışılmıştır.

Bahtiyar Dede’nin on iki yaşında olan Aydemir’e anlattıkları, yaşın özelliği olarak politik toplumsal olaylara ilgisi başlamış olan çocuğu yönlendirecek niteliktedir.

Yazar, on iki yaşındaki çocuğun psikolojik durumunu bilmektedir. Bu dönemdeki genç, son derece idealist, coşku dolu ve hayalci bir yapı içindedir. İnandığı herşeyi, duygularını, düşüncelerini ateşli bir biçimde savunur. Bu yaştaki çocuk, sosyal sistemlere ilgilidir. Haksızlıklara tahammülsüzdür. Adalet ve eşitlik ister. Yazar, bu yapının bilinciyle Aydemir'i kahramanı yapmış, ancak çocukluğun bu özelliklerini kullanarak, Bahtiyar Dede'nin ağzından Aydemir'i kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirmiştir.

“(....)Urusya’da iç herbi gazanan gominist yönetim, çoh gelişmiş silahlarla Gızıl Ordu’yu tizerimize saldı. O zaman daraldık. Türkiye’deki gardaşlarımızdan yardım istedik. Zaten ta İstiklal Herbinizin başından beri Türkiye’de de gomünist bir cumhuriyetler birliğinin kurulmasını isteyen Urus, gendisiyle işbirliği yapan Türkiye Gomünistleri’ni devreye soktu. Anadolu ile Azerbaycan birbirlerine yardım etmek istiyerlerdi. Türkiye’deki Gomünistler ise bunu engellemek için durmadan uğraşiyirlerdi (...)” (s.12)

“ (...) Türk’ün dostu yoktur balam. Dün öyleydi, bugün öyledir, yarın da öyle olacaktır!... Adları ne olursa olsun. Sonuna hangi “izm” gelirse gelsin. Menim ahhm ermez bunlara. Her devirde böyle olmuştur. Tarihte ve gelecekte, her zaman “ Haç” ile “ Hilal”in savaşı vardır. Budur!(....)” (s.24)

Kitap, baştan sona buna benzer ifadelerle doludur.

Yazar, bu arada Aydemir'in çocuk kimliğini hatırlar; bütün bu konuşmaları anlayamayacağını farkeder; ama çok kısa bir an.

“ -Anlıyorum, dedi. Daha doğrusu anlamaya çalışıyorum dede.
-Anlayacaksın oğul. Anlamalısın. Anlamah zorundasın!...
-Anlayacağım dede...” (s.25)

“-Anlıyorum dede, diye gülümsedi. Anlayamadıklarımı da kısa zamanda anlayacağım. Anlamak zorunda olduğumu biliyorum.” (s.27)

Yazar, her ne kadar, “ Tabii ki, o yıl ortaokul ikinci sınıfa geçen on iki yaşındaki bir çocuk, bunları anlayamazdı.”(s.16) dese de ısrarından vazgeçmez, kendi görüşlerini aşılama devam eder.

Kitabın “ sunuş” bölümünde, çocukların küçücük yüreklerinde filizlenen güzellikleri ayrılıklar, aykırılıklar sarmasın, denilmiş; ancak çocuk yanlı düşünceye yönlendirilmiştir:

“-Urus sinsidir oğul, dedi. Urus gelleştir balam (...)” (s. 7)

Eseri, çocuk gelişimi açısından incelemek mümkün değildir. Çünkü Aydemir, kitapta, bir çocuk olarak değil, araç olarak yer almaktadır. Kahramanı çocuk olmasa da olabilir; ancak konunun da çocuklar için çok uygun olmadığı görülmektedir. Yazar, “ milli bilinci” vermek isterken aşırıya kaçmıştır.

Bunun dışında, yine yazarın politik görüşünün bir uzantısı olarak bugün kullanılmayan bazı sözcükleri kullandığı görülmektedir:

“ Babası, bakanlık tarafından bir hizmetin ifası için Azerbaycan'a gönderilmişti(...)” (s.15)

Azeri şivesiyle konuşan Bahtiyar Dede'nin bazen İstanbul ağzıyla konuşması da yazarın dikkatsizliğinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır: Bir konuşma içinde her iki konuşma biçimi de görülebilmektedir:

“-Azerbaycan Türk ve Müslüman insanların torpağıdır. Lakin, yüzyıllar boyunca hep başga milletlerin iştah ve dikketini çekmiştir. Bu yüzden ki, bin yıldan öte bir zamandan beri, gah o milletin, gah bu milletin bayrağı altında yaşamıştır... Buna göre, hiçbir millet bu Urus kadar Azerbaycan'ı sömürmemiştir...Tabii gaynakları çok zengindir Azerbaycan'ın. Petrol, tarım ve balıkçılığı hazine gibidir... İpekçiliği, bağcılığı ve ticaret yollarının üstünde bulunuşu da cabası...Ondandır ki Urus bizi rahat gomaz!...” (s.9)

Eser, olumsuz pek çok özelliğe sahipken M.E.B. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 25 Ocak 1993 tarih ve 680 Sayılı yazısıyla incelenmiş ve öğrencilere tavsiye edilmiştir.

7.2. PSİKOLOJİK GELİŞİM AÇISINDAN ÇOCUK KİTAPLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yazarların çocuk edebiyatına önem vermemeleri ya da çocuk gerçeğinden kopuk eserleri nedeniyle çeviri çocuk klasikleri hala hakimiyetini korumaktadır. Fazla seçim şansı kalmayan çocuklar için bu kitaplar tekrar tekrar basılmaktadır:

“60-70-80’li yıllarda en çok baskı yapan yazar ve kitap	Toplam baskı
Aesopus (Masallar)	13
Andersen (Masallar)	62
M.L.Alcot (Jo’nun Çocukları,Küçük Erkekler,Küçük Kadınlar)	11
Robert Ballantyne (Mercan Adası)	7
Enid Blyton (Değişik kitapları)	54
Lewis Corrol (Alis Harikalar Diyarında)	10
Cervantes(DonKişot)	10
C.Collodi(Pinokyo)	11
Daniel Defoe (Robinson Crusoe)	17
Charles Dickens (David Copperfield, Oliver Twist)	22
Alexander Dumas (Monte Cristo, Siyah Lale, Üç Silahşörler)	16
Grimms Brüder (Masallar)	66
Rene Guillot (Değişik Kitapları)	8
Erich Koestner (Değişik Kitapları)	11
Johanna Spyri (Heidi)	16
R. Louise Stevenson (Define Adası, Kaçırılan Çocuk, Kara Ok)	23
Harriet Beacher Stowe (Tom Amcanın Kulübesi)	7
Jonathan Swift (Gulliver)	13
Jules Verne (Değişik Kitapları)	141
Rudyard Kipling (Korkusuz Kaptanlar ve Değişik Kitapları)	13
Ignacz Kunos (Değişik Kitapları)	11
La Fontaine (Değişik Kitapları)	37
Hector Malot (Kimsesiz Çocuk)	8
Charles Perrault (Değişik Masallar)	22
Eleanor H. Potter (Pollyanna, Küçük Kemancı)	20
Antoine de Saint Exupery (Küçük Prens)	7"

(31)

Hüseyin Emin Öztürk, çocuklarımızın en çok okuduğu, en çok sevdiği kitapları tespit edebilmek için değişik sosyo kültürel şartlar içinde bulunan altı ayrı okuldan, aynı yaş grubunda 1000 öğrenciye anket uygulamıştır. Ankette çocuklardan adı ve yazarı belirtilen eserleri okuyup okumadıklarını, filmini seyredip seyretmediklerini, belirtmeleri istenmiştir.

Anket kapsamına alınan kitaplar şunlardır:

- “ 1- Pollyanna – Eleanor H. Porter
- 2- Gulliver’in Gezileri- Jonathan Swift
- 3- Monte Cristo- Alexander Dumas
- 4- Alis Aynalar Ülkesinde –Lewis Carrol
- 5- Denizler Altında 20.000 Fersah- Jules Verne
- 6- Define Adası- R. Louis Stevenson
- 7- Tom Sawyer – Mark Twain
- 8- Küçük Prens- Saint Exuperry
- 9- Seksen Günde Dünya Gezisi- Jules Verne
- 10- Kimsesiz Çocuk –Hector Malot
- 11- Noel Şarkısı –Charles Dickens
- 12- Küçük Kadınlar – Luisa M. Alcott
- 13- Robinson Crusoe-Daniel Defoe
- 14- Pinokyo- Carlo Collodi
- 15- Hayvanlar Çiftliği- Geoege Orwell
- 16- Çocuk Kalbi –Edmondo De Amicis
- 17- İnci- John Steinbeck
- 18- Heidi- Johanna Spyri
- 19- Büyük Umutlar-Charles Dickens
- 20- Şeker Portakalı-Jose Maurro De Vasconcelos” (32)

Anket sonucunda, en çok okunan ve en çok sevilen beş eser ortaya çıkmıştır:*

(32) ÖZTÜRK, Hüseyin Emin: Batı Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, No.68, Ankara-1991,s.169

(*) Ek-7 (7-1, 7-2, 7-3, 7-4, 7-5,7-6) : Anketle ilgili okuyucu grafikleri.

No	Eserin Adı	Okuyan	Okumayan
1	Robinson Crusoe	892	108
2	Pollyanna	795	205
3	Heidi	773	227
4	Pinokyo	748	252
5	Tom Sawyer	647	353

Tablo-1: En Çok Okunan İlk Beş Eser (33)

No	Eserin Adı	Seven	Sevmeyen	Çekimser
1	Heidi	835	32	25
2	Robinson Crusoe	708	45	42
3	Pinokyo	641	58	74
4	Pollyanna	618	73	57
5	Tom Sawyer	488	86	73

Tablo-2 : En Çok Sevilen İlk Beş Eser (34)

Bu eserler, çocuk gerçekliği, çocuğun psikolojik gelişimi açısından incelenmiştir:

(33) ÖZTÜRK, Hüseyin Emin : a.g.e. s.170

(34) ÖZTÜRK, Hüseyin Emin : a.g.e. s.170

7.2.1. HEİDİ (ÖZET)

Küçük yaşayken önce babasını, kısa bir süre sonra da annesini kaybeden Heidi'nin (35) bakımını teyzesi Detie üstlenir. Ancak Detie iyi bir iş bulunca 5 yaşına gelmiş olan Heidi'yi, Alpler'de yaşayan büyükbabasının yanına bırakır. Büyükbaba; gençliğinde yaşadığı ve ailesine yaşattığı sorunlarla ailenin bölünmesine neden olmuş, bunların ağırlığı ve şehir insanına duyduğu güvensizlik ve kırgınlıkla dağlarda yalnız yaşamayı tercih etmiş, çok sert bir insandır. Ancak Heidi, davranışları, zekası ve sevimliliğiyle büyükbabayı etkiler ve onun yumuşamasını sağlar; büyükbaba çocuğu sevmeye başlar.

Heidi bulunduğu ortamdan çok memnundur. Köyün çobanı olan Peter'le tanışınca onunla birlikte keçileri otlatmaya gider ve bu fırsatla çok güzel yerler ve manzaralar görür. Bütün bu güzellikler Heidi'nin Alpler'e büyük bir sevgiyle bağlanmasını sağlar. Heidi, Peter'in ailesiyle de tanışır; Peter'in gözleri görmeyen ninesiyle çok iyi anlaşır. Heidi, yaşlı kadının hayatına büyük bir canlılık getirmiştir. Bir süre sonra Heidi'nin teyzesi Detie, Almanya'dan gelir; niyeti Heidi'yi Almanya'ya -çalıştığı eve- götürmektir. Yanında çalıştığı aile, hasta ve tekerlekli sandalyeye mahkum olan kızları Clara'ya arkadaşlık edecek, Clara'yı yalnızlıktan kurtaracak bir çocuk aramaktadır. Detie, yeğeni Heidi'yi önermiştir. Detie'nin bu teklifi hem büyükbabayı hem de Heidi'yi çok üzse de- kandırma sonucu- Heidi teyzesiyle beraber Almanya'ya gider.

Detie, Heidi'yi çalıştığı eve götürür. Clara ile Heidi birbirlerinden hoşlanırlar; zaman içinde birbirlerine duydukları sevgi ve bağlılık artar. Clara ile birlikte ders alan Heidi ,okuma yazmayı öğrenir. Ancak Clara'ya duyduğu sevgiye rağmen Alp dağlarını, dedesini, Peter'i ve ihtiyar nineyi çok özlemektedir. Üzüntüsünden uyurgezer olur. Aile doktoru, çocuktaki rahatsızlığın giderilmesi için onun geldiği yerlere, Alpler'e geri gönderilmesi gerektiğini söyler. Clara'nın babası doktorun önerisini kabul eder ve

Heidi'yi Alpler'e, büyükbabasının yanına gönderir. Heidi çok mutludur, sevdiği yerlere ve sevdiklerine kavuşmuştur. Büyükbaba da çok sevinçlidir; yavaş yavaş köydeki insanlarla yakınlık kurmaya başlar. İki çocuk arkadaşlıklarını mektuplarla sürdürmektedir.

Bahar geldiğinde Clara büyükannesiyle beraber Heidi'nin yanına gider. Heidi, sevdiği yerleri Clara'ya gösterebileceği için çok mutludur. Clara'yı Peter ve ailesiyle tanıştırmıştır.

Peter, Clara'nın gelmesine sevinir ama içten içe kıskançlık da hissetmeye başlar; Heidi'yi kimseyle paylaşmak istemez. Peter, bu duygularla Clara'nın tekerlekli sandalyesini uçurumdan aşağı atar. Tekerlekli sandalyesi olmadığı için yürütme çalışmaları yapan Clara, kısa sürede sağlığına kavuşur; Heidi ve Peter'in yardımıyla kendi başına yürüyecek hale gelir.

Alpler'e gelen Clara'nın babası ve büyükannesi, bu sürpriz karşısında çok mutlu olurlar. Ancak Clara'nın artık Almanya'ya dönmesi gerekmektedir. İki çocuk, yaz geldiğinde tekrar birlikte olma kararıyla, üzülerek vedalaşırlar.

İnceleme:

Heidi, doğal çocuk özellikleri nedeniyle çocuk okurlara çekici gelen bir eserdir. Bu eserde de ebeveynlerin çocuklara yaklaşımlarındaki yanlışlıkları, çocuğun tepkilerini rahatlıkla izlemek mümkündür.

Örneğin; yetişkinlerin çocuğun yerine de düşünme telaşları çocuğun kendisini önemsiz hissetmesine neden olmakta, kişilik gelişimini olumsuz etkilemektedir. Oyun oynamak üzere evden çıkan çocuğa, “Üstüne ceket al, üşürsün.”, gibi bir uyarıda bulunmanın verdiği mesaj, “Sen düşünemezsin; yalnız ben bilirim.”dir. Sıcak bir havada- sıcağın etkilenme oranı aynıyken- büyüklerin ince giyinmeye çalışmaları ama çocuklarını kalın giydirmeleri de benzer bir mesaj taşır: “Sıcak ama sen üşürsün, sen anlamazsın.”

Yetişkinler, çocuklara fazla şans tanımayan bir tutum içinde olduğundan, çocuklar genelde tepkilerini bastırmakta, iç çatışma yaşamaktadır.

Ancak Heidi, özgür çocuk ruhunun simgesidir:

“ Pırıl pırıl aydınlık bir Temmuz sabahı. O şirin Mayenfeld Köyü’nden Alp Dağı’na tırmanan patikada iki kişi yürüyor. İri yarı, sağlam yapılı bir genç kızla elinden tuttuğu bir kız çocuğu. Çocuğun yanık esmer yüzü kıpkırmızı. Bunda da şaşılacak bir şey yok. Yavrucuğu bu temmuz sıcağında, kara kıştaymış gibi sarıp sarmalamışlar...” s: 5

Detie, iyi giydirme telaşının yanı sıra elinde eşya taşımamak amacıyla çocuğu yaz günü sarıp sarmalamıştır. Çocuk için bir işkence... Bu durumdaki her çocuk -içinde tepki duysa da - tepkisini gösterememektedir.

Ancak Heidi bu duruma izin vermez:

“...Ama sırtındaki kat kat elbiselerin içinde, ayağındaki kalın pabuçlarla yorgunluktan bitmişti. Kısacık bir pantolonla, yalınayak gezen Peter’le taştan taşa hafifçecik seken keçilere imreniyordu. Bu iş böyle gitmeyecekti. Birden durup yere oturdu. Çoraplarını, pabuçlarını

çıkardı, sırtından entarileri attı, boynundaki mendili çözüp çıkardı.....Bir dakikada kısa kollu gömleği, kısacık eteğiyle kalıvermişti....Sonra sürünün peşine düşüp keçiler gibi, sıçrayıp zıplamaya başladı...” s:9

Heidi, her çocuğun yapmak isteyip de yapamadığını başarmıştır. Teyze, tahammülsüz bir yetişkindir; ama Heidi de ihtiyaçlarının farkında ve kararlı bir çocuktur:

“ Allahın cezası çocuk! diye bağırdı. Nereden esti aklına böyle soyunmak? Ne demek oluyor bu!
Yaptığından hiç de pişman görünmeyen küçük kız:
-Artık, lazım değil bana onlar, diye cevap verdi.” s:10

Yazar, karşılaştırma yapmamıza imkan sağlayacak biçimde, çocukların beklediği yaklaşıma sahip olan büyükbabayı karşımıza çıkarır:

“Büyükbaba bunları söyleyerek kapıya doğru yürümeye başladı. İçeri girerken:
-Şu elbiselerini de getir, dedi.
Heidi:Yok artık, bana lazım değil bu elbiseler, dedi.
(.....)
-Neden lazım olmayacakmış? diye sordu.
-Çıplak bacaklı keçiler gibi dolaşmak daha hoşuma gidiyor da ondan.
-Pekala, anlaşıldı, benim de hoşuma gider bu...” s:13

Büyükbaba, çocuğu seçiminde özgür bırakmaktadır ki çocuğun istediği, beklediği davranış da budur:

“ Ben nerede yatacağım, büyükbaba?” diye sordu.
İhtiyar:
“ Canın nerede isterse” diye cevap verdi.” (s.14)

Heidi henüz beş yaşında olmasına rağmen büyükbabası ona hareket özgürlüğü de tanımaktadır:

“ Keçileri otlatmaya gitmek ister misin? diye sordu.
Heidi sevincinden ellerini çırparak:” İsterim, isterim...” diye bağırdı.” (s.19)

Büyükbaba, çocukların animist anlayışına hitap eden bir şekilde konuşmasını şöyle sürdürür:

“ Ama dur bakalım; önce şu yüzünü yıka bir. Sonra güneş seni kirli paslı görürse alay eder. İşte şurada su filan var.” (s.19)

Büyükbaba çocuğun kararlarına saygılıdır:

“Para senin, dedi; istediğin gibi kullan; büyükanneye yıllarca Francala almaya yeter de artar bile!” (s:75)

Bu eserin en büyük özelliği; çocukta doğa ve hayvan sevgisini, çocuğun böyle bir ortamda özgür olabileceğini göstermesidir. Mesaj açıktır: Çocuk doğa içinde, kendi doğası içinde özgür olursa beden, ruh ve kişilik yönünden güçlü olabilir.

Çocuk; sevmeyi, doğayı sevmekle öğrenebilir. Doğa, çocukta estetik zevkin gelişmesini sağlar. Bütün çocuklar doğayı sever. Bu nedenle kitaplarda doğa sevgisinin işlenmesi gereklidir.

“Bu işler olup bittikten sonra iki çocuk, keçilerin önüne düşüp yola düzıldüler.Geceki sert rüzgar bulutları silip süpürmüştü. Şimdi masmaviydi gökyüzü. Yeşil çayırların üstünde güneş pırıl pırıl parlıyordu. Tepelerde, bayırlarda sarı, mavi minicik çiçekler gülümsüyor gibiydi Heidi’ye. Küçük kız sevincinden yerinde duramıyor, o kayadan o kayaya yaramaz oğlaklar gibi seğirtip duruyordu...” s: 20

“Buradan her yer görüntüyordu. Şimdi, vadiler, yılan gibi kıvrıla kıvrıla inen patikalar, aşağıda köylerin çan kuleleri Heidi’nin ayaklarının altındaydı sanki. Biraz ötede, keskin kenarlı, sivri tepeli, kocaman bir kaya gibi duran bir buzul güneşin ışınları altında cam gibi parlıyordu. Yamaçlar da binlerce yaldızlı yıldız çiçekleriyle çan çiçekleriyle döşenmişti sanki. Heidi bu güzel manzarayı doya doya seyre dalmıştı.” (s:21)

Çocuklar, hayvanları severler. Çocuk kitaplarında yer alan hayvan sevgisi, bu sevginin gelişmesine neden olur:

“ Küçük çoban parmaklarını ağzına sokup uzun bir ısıklık çaldı. Keçiler, bunun ne demek olduğunu bildikleri için, sıçrayıp zıplarak o tarafa doğru birer ikişer gelmeye başladı, Heidi sürünün ortasına girerek o da keçiler gibi sevinçle zıplayıp oynamaya başladı.” (s.22)

Heidi, Alpler’in güzel doğasında özgürce çocukluğunu yaşamaktadır. Yazar, karşılaştırma yapabilmemizi sağlayan bir başka çocuğu tanıtır: Clara

Clara, şehirde yaşayan zengin bir ailenin kızıdır. Annesi ölmüştür; babası da işleri nedeniyle hep şehir dışındadır. Clara kocaman bir evde hizmetkarlarla yaşayan, maddi her imkana sahip ama yalnız, hastalıklı ve tekerlekli sandalyeye mahkum, mutsuz bir çocuktur.

“O kadar canım sıkılıyor ki. Her gün saat onda bay öğretmen dedikleri hocam gelir. Ders çalışırız. Saat ikiye kadar sürer. Görüyorsun ya ne kadar uzun..... O vakit benim de esnemem tutar. Ama elimden geldiği kadar esnememeye çalışırım. Çünkü bir ağzımı açmaya göreyim. Bayan Rottenmeier hemen yerinden fırlar, seni kuvvetlendirmek lazım diye, balık yağı içirmeye kalkar...” (s. 39)

Henüz dokuz yaşında bir çocuk için son derece ağır bir ortam içindedir Clara.

Günümüzde şehirlerde yaşayan, ev ve okul arasında servislerle gidip gelen, kalan zamanlarda ailesi tarafından ders çalışmaya zorlanan çocukların yaşadığı trajedidir bu. Özünde bütün çocukların istediği doyasıya oynamak, özgür olabilmektir. Heidi, bu özgürlüğün simgesidir.

Heidi, Clara ile aynı ortamı paylaşmaya başlayınca oldukça sıkıntılı günler geçirir:

“Ertesi sabah gözlerini açtığımda kendini sınıksıkı ağır perdelerle kapalı bir odada bulunca yerini çok yadırgadı. Hemen yatağından atlayarak pencereye koştu. Ama çok yüksek olduğu için hiçbir yeri göremedi. Bir gece içinde Peter’le keçileri otlattıkları çiçekli bayırları öyle özlemişti ki, burası kendisine bir zindan gibi geldi.” (s.41)

Şehir hayatı sıkıcı kurallarla doludur. Bayan Rottenmeier bu kuralları bir an önce öğretmek ister:

“...Sonra, hizmetçilerle, uşaklarla, kendisiyle nasıl konuşacağımı, nasıl oturup kalkacağımı, yatarken neler yapacağımı, kapıları nasıl kapayacağımı uzun uzun anlattı durdu. Yol yorgunluğuyla bitkin bir halde olan Heidi, Bayan Rottenmeier’in uzun ve sıkıcı öğütlerini dinlerken yavaş yavaş göz kapakları kapandı, iskemlesinin arkasına başını dayayarak uyuyakaldı...” (s.40)

Heidi, bu ortama dayanamaz. Onun tepkisi- rahatsızlığı- uyurgezerlik biçiminde ortaya çıkar. Çözüm bulunur: Heidi, Alpler’e geri gönderilir. Clara’yı da hasta eden bu ortamdır. Alpler’e geldiğinde doğanın güzelliği, temizliği sayesinde mutlu olur; çok yoksul bir evde bulunmasına, her gün aynı şeyleri yemesine rağmen sağlığına kavuşur. Bu doğanın iyileştirici gücüdür.

“Ah, büyükbaba! Size neler borçluyuz bilseniz! Sizin eseriniz bu! Ona siz baktınız! Kızımızı siz iyi ettiniz!”
Büyükbaba gülümseyerek sözünü kesti.
“Belki... Ama daha çok dağ havası....Güneş...” (s: 123)

Eserin başından beri var olan; ama önce doktorun, sonra da Clara’nın gelişiyile belirginleşen bir çocuk daha karşımıza çıkar: Peter

Heidi ile tanıştığında on iki yaşında olan Peter, henüz okumayı öğrenmemiştir ve bu konuda bir telaşı da yoktur. Ailesi de bu konuda çocuğa baskı yapmamaktadır. Günümüz çocuklarının da ailelerinden beklentisi baskı yapmamaları yolundadır:

“...Hoş geldin Peter, okuman nasıl gidiyor?
“Her zamanki gibi.
“Ah! diye büyükanne içini çekti, “bir değişiklik olmuştur belki diye ummuştum. Şubatta on ikiye basıyorsun, hala okumayı öğrenemedin.” (s.31)

Peter, sevdiği kişileri sahiplenmekte, kıskançlık hissetmektedir. Bu durum ilk olarak doktorun gelişiyile ortaya çıkar:

“Onlar böyle tatlı tatlı sohbet ederlerken Peter biraz ötede kinli gözlerle doktoru süzüyordu. Heidi günlerdir onu beklemek için kendisiyle gelmemiştir. Şimdi de hep bu uğursuz misafirle konuşuyor, diye kendi kendine homurdanıyordu.” (s:92)

Peter, Clara’yı da kıskanır:

“... Bu kız geleli, Heidi’nin yüzünü görmez olmuştu. Birden delice bir hırsla kapılarak koltuğu yakaladı. Evin ötesine götürerek dik bir yardan aşağı yuvarladı...” (s:117)

Bu, hemen her çocuğun yaşadığı duygusal bir çalkantıdır. Çocuklar Peter’de de kendilerini bulabilirler.

Eser, çocuk ruhunun özgür bırakılmasını işlediği için ilgi çekmekte ve severek okunmaktadır.

7.2.2. ROBINSON CRUSOE (ÖZET)

Robinson Crusoe (36), tek özlemi denizlerde dolaşmak olan bir gençtir. Annesi ve babası uğraşmalarına rağmen, onu bu isteğinden vazgeçiremezler. Bir arkadaşının babasının teklifini kabul ederek ailesine haber vermeden Londra'ya giden bir gemiyle evini terk eder.

Geminin hareketiyle birlikte Robinson'un macera dolu hayatı başlamış olur. Denize açıldıktan kısa bir süre sonra fırtınaya yakalanırlar, bindikleri gemi karaya oturur. Yakınlarından geçen bir gemi sayesinde kurtulurlar. Robinson gemiden ayrılınca kara yoluyla Londra'ya ulaşır; ancak utancından evine dönemez. Bir kaptanın teklifiyle Afrika kıyılarına gidip ticaret yapmak amacıyla yeniden gemiye binerek denize açılır.

Robinson bu gemiyle yaptığı iki seferden kazançlı çıkar; ancak üçüncü seferlerinde bir korsan gemisinin saldırısı sonucunda esir düşer; korsanların reisi Robinson'u kendisine alır. Bir süre sonra, bir fırsatı değerlendiren Robinson, bindiği balıkçı kayığıyla kaçmayı başarır; bütün istediği Avrupalı gemicilere rastlamaktır. Sonunda bir Portekiz gemisiyle karşılaşır ve bu gemiyle Brezilya'ya gider.

Brezilya'ya gelen Robinson, yurttaşlık belgesi alarak çiftçiliğe başlar; şeker kamışı yetiştirmektedir. Tarlalarda çalışacak köle bulmak amacıyla Gine'ye gitmeye karar verir.

Bu yolculukta yaşadıkları fırtınada gemileri batar; ancak Robinson zorlu bir uğraştan sonra karaya varmayı başarır: Kurtulan tek kişidir.

Ulaştığı yer kendisinden başka kimsenin olmadığı ıssız bir adadır. Yorgunluğunu attıktan sonra bir sal yapıp gemiye giderek bulabildiği, işine yarayacak herşeyi adaya getirir. Kendisine bir barınak yapar.

Robinson, adanın şartlarına alışmaya çalışır. İşine yarayacak araç-gereçler yapar, kulübesine yakın bir yeri tarla yapar. Bu arada günlük tutmaya başlar. Tarlasında arpa ve pirinç ekimine başlar. Uzakta gördüğü bir karaya ulaşmak için bu isteğinden vazgeçer. Bu arada adayı iyice tanımış ve adanın şartlarına uyum sağlamıştır; ancak kurtulma ümidini hiçbir zaman aklından çıkarmamaktadır.

Sahilde dolaştığı bir gün yamyamların esirleri yediğini görür ve çok korkar; güvenlik tedbirlerini artırır. Başka bir gün vahşilerin yeni esirlerle geldiğini, bazılarını kesip yediklerini görür; ancak esirlerden biri kaçarak kurtulur. Robinson, kaçan esire yardımcı olur. Esir, kendisini kurtardığı için Robinson'a gönülden bağlı bir insan olur. Robinson ona Cuma adını verir; Cuma'yı eğitir. Cuma, Robinson'un can yoldaşı olur.

Günün birinde adaya bir İngiliz gemisi gelir. Gemide isyan çıkmış, kaptan ve bir yolcu esir edilmiştir. Robinson ve Cuma eski kaptana yardım ederler, yaptıkları planla gemiyi ele geçirirler. Bu gemi sayesinde Robinson 28 yıl yaşadığı adadan Cuma'yı yanına alarak ayrılır.

İnceleme:

Öncelikle belirtmek gerekir ki bu eser başlangıçta çocuklar için yazılmamıştır; ancak bütün ülkelerin çocuklarını etkilemiş ve onlar sayesinde ün kazanmıştır.

Çocuklara psikolojik gelişim dönemleri içinde okuma alışkanlığı kazandırma yolundaki bir çalışmada alanı sınırlı tutma sakıncalı olacaktır. Çocuk bu eserde de görüldüğü gibi- büyükler için yazılmış eserlerden de hoşlanır. Ancak, şu nokta dikkati çekmektedir: Çocuklar, büyükler için yazılan her kitabı okumamakta; kendilerine hitap eden, kendi gelişim ihtiyaçlarına seslenen kitapları seçmektedirler.

Robinson Crusoe, çocuklar için yazılmamıştır; ama çocukları kendine çeker. Çocuk bu eserde kendini bulur; çünkü hayatın keşfine çıkan çocuk ıssız adaya çıkan Robinson gibi endişeler içindedir, cahildir. Bunun yanı sıra eser bir maceralar zinciri halindedir.

Çocuklar için yazılmadığı için, bu eseri incelemede hareket noktası çocuğun gelişim özellikleri değil, çocukları çeken özellikler olacaktır.

Eserin ilk paragrafı çocuğun merakını, okumaya ilgisini kamçılacak niteliktedir.

“Böylesine serüven dolu bir yaşamım olacağımı düşünebilir miydim acaba? Hatta başımdan geçen olayları bir başkası anlatsa ona inanabilir miydim? Kuşkusuz hayır.”
(s:5)

Hemen devamında, Robinson'un kendisi ve ailesi hakkında anlattıkları da çocukları sarmalayacak niteliktedir: Kurulu düzen içinde ana-babaların isteği çocuklarının iyi eğitim görmesi, meslek sahibi olması (çoğu ana- baba bu seçimi çocuğa rağmen çocuk için yapar ve baskıda bulunur) bir düzen kurması yönündedir. Oysa her çocuğun içinde macera yaşama, yeni yerler görme isteği vardır. Bu, çokça kategorize edilmiş bir hayata tepkidir. Çocuk, Robinson'da bu duyguların ifadesini ve hayata geçirilişini görür.

“Babam iyi bir eğitim görmemi ve hukukçu olmamı istiyordu. Babamın bu konudaki sözlerini duydukça tüylerim diken diken oluyordu adeta. Çünkü okumaktan, hukuktan falan öylesine nefret ediyordum.

Benim tek tutkum vardı: Deniz.

Bir gemiye binip karadan uzaklaşmak, engin denizlerde durmadan dolaşmak istiyordum. Sanki deniz benim kanıma girmişti, yaşamıma girmişti. Beni inanılmaz bir güçle kendine çekiyordu.” (s: 5-6)

Ailesi, Robinson’un bu isteğinin karşısındadır; ancak Robinson ailesinden gizli, kaçarak bir gemi yolculuğuna çıkar ve bu yolculukla başlayan acı verici pek çok olay yaşadığını anlatır. Bu, çocuğun ceza anlayışına tamamen uygundur: Büyükleğin sözünü dinlemezsen (onlar vermese bile) bir şekilde cezasını ödersin.

“Sonunda annemi kandırdım. Babamla bu konuyu konuştu. Babam ona,”Bir çocuk ancak baba evinde mutlu olur.”, demiş. “Eğer buradan uzaklaşırsa çok mutsuz olacak. Ona izin veremem.” (s:6)

“ Babama, anneme bir şey söylemeden gemiye binmeye karar verdim. Üç beş giysimi bir torbaya koyup gemiye bindim. Gideceğimiz yer Londra idi.

Geminin hareketiyle birlikte benim serüven dolu yaşamım başlamış oldu. Ben inanıyorum ki, hiçbir gencin dertleri benimki kadar uzun sürmemiştir. Hiçbir yaşamda böylesine uç uca eklenen acı verici olaylar yaşanmamıştır.” (s: 7)

Bindiği ilk geminin batmasından sonra gemi sahibiyle aralarında geçen konuşma da, bu durumu belirgin hale getirir:

“-A, bu ayrı konu, dedi gemi sahibi. Bu benim işim. İşim gereği gene de denize açılmak zorundayım ben. Sana gelince, Tanrı sana bir şeyler anlatmak istedi. Bir daha denize açılırsan daha kötü durumlarla karşılaşacağını göstermek istedi.

Meğer adamın içine doğmuş. Bundan sonraki gezilerim için ileri sürdüğü varsayımlar, onun tahmin ettiğinden daha da kötü biçimde gerçekleşti. Meğer benim yazgım böyle zincirleme felaketlerle örülmüş. Bir felaket bitmeden, öbürü gelecekmış başıma.” (s:9)

Bundan sonra, çocuğun fantezilerini besleyen “ macera yaşama” isteğini doyuracak zenginlikte pek çok olay yaşar Robinson: Bindiği diğer gemi korsanların saldırısına uğrar, esir düşer; esaretten kurtulmak için kaçar; bir gemiyle Brezilya’ya gider, orada çiftlik kurar, çiftliğe gerekli işgücünü sağlamak için köle almak üzere tekrar gemi yolculuğuna çıkar, gemi batar; kurtulan tek kişi olarak ıssız bir adaya ulaşır vs.

“Yeni kaptanın komutasında denize açıldıktan sonra kötü yazgım gene kendini gösterdi. Kanarya adaları ile Afrika arasından geçerken bir korsan gemisinin saldırısına uğradık. Korsanlar ellerinde kılıçlarıyla gemimize doluştular. Yelkenleri, halatları kestiler. Hepimizi kısıkıvrak yakaladılar. Karşı koymak isteyenleri öldürdüler. Çarpışmada yaralananlar oldu. Bizleri kendi gemilerine aldılar. Sonra yelken açıp Afrika kıyılarına doğru yol aldılar.” (s: 11)

“Dalgalar kayığımızı bir ceviz kabuğu gibi oraya buraya savuruyordu.

Canımızı dişimize takıp kürek çekiyorduk. Birkaç metre ilerleyince umuda kapılıyorduk. Ama bir dalga bizi alıp havalandırıyor, sonra geriye, ta geriye atıyordu.” (s:29)

Yaşadığı bunca olaydan sonra Robinson, hata yaptığını anlar. İssız adaya tek başına çıkabilmesini şu şekilde yorumlar; hatalarını anlamış, anladığı için de Tanrı onu başışlamıştır. Çocukta da bu mantık vardır: Hatamı anlarsan başışlanırsın.

“Şu yaptığım iş benim baba ocağından ayrılmadan önceki düşüncelerime, gelecek üzerine kurduğum hayallere öylesine aykırıydı ki, babam, annem beni tarlada çalışırken görseler herhalde çok şaşırırlardı. Babamı dinleyip evde kalsaydım, bunca yılımı boşuna geçirmeyecektim. Şimdi kendi memleketimde, doğup büyüdüğüm yerde, eşimin dostumun arasında mutlu yaşıyor olacaktım. (...)” (s: 22)

“ Bunun yanı sıra ben çok değişmiştim. Tutkularım, isteklerim artık eskisi gibi coşkulu değildi. Ruhum daha dingindi. Hiçbir konuda hırsım yoktu. Geçmişteki yaşamım çok yanlış, kötü ve iğrenç geliyordu bana.” (s: 65)

“Ama bu duygusal günler geçmişti artık. Daha bilinçliydim. Tanrı’ya içten inanıyordum. Sık sık kutsal kitabı açıp okuyordum. Tanrı’nın beni asla bırakmayacağına inanıyordum.” (s:66)

“Sadece tehlikelerden uzak bir adaya düştüğüm için değil, daha önceki kötü yaşamımı bana gösterdiği için, doğru yolu bulmamı sağladığı için, bana güç verdiği için. İçimdeki yaşama isteğimi daima canlı tuttuğu için şükreliyordum Tanrı'ya.” (s:66)

Robinson'un ıssız adada yaşadıkları, çocuğun dış dünyayı keşfetme isteğini, dış dünyaya uyum çabasını ve dış dünyadan duyduğu korkuları ifade eder.

Çocuk, bulunduğu ortamı tanımak, bu ortam içinde neler yapabileceğini görmek ister. Çocuk, özgür bir ortamda deneyerek bir şeyler başarabilme isteğindedir.

“ Yolculuk boyunca sık sık durdum. Gördüğüm her şeyi inceledim. Bu nedenle günde ancak üç, dört mil yürüyebiliyordum. (...)” (s:63)

“(…) Evin çevresinde yeşermiş ince dalları baltamla kestim. Kestiklerimi iki seferde evime taşıdım. Kurumaları için çitin üstüne serdim. Her şey hazırdu artık.(s.61)

“(…) Durmadan çalışarak çeşitli boyda sepetler yaptım. Gerçi pek düzgün olmuyordu. Kimileri eğri büğrü oluyordu ama, sonuçta ortaya bir sepet çıkıyordu.” (s: 61)

“Küp yapmakta sağladığım başarıdan sonra daha küçük kaplar yapmak için çalışmaya başladım. İlk denemelerde başarı sağlayamadım. Çok uğraştım. Şekil vermeye çalıştığım kili bozdum, yeniden uğraştım. Sonunda biraz şekilsiz de olsa kimi tabak, tepsi, bardak gibi cisimler oluşturdum. Bunları yaptığım bir fırında pişirdim. Kimi çatladı. Kimi biçimini değiştirdi. Deneye deneye ateşin nasıl olması gerektiğini buldum. Bundan sonra da istediğim kap kacağı kolaylıkla yoğurup ateşte pişirdim.(…)” (s. 70)

Çocuk, dış dünyaya uyum çabası içindeyken, dış dünyaya karşı korkular da taşır; çocuk hırçınlaşabilir. Onun için en güvenli yer evidir. Robinson da ıssız adada korkular yaşar:

“Daha dün kadar okyanusun derinliklerinde kaybolmuş bu adada insanlıktan uzak, bir başıma oturduğum için üzülüp duruyordum. Dün yalnızlıktan yakınıyordum. Sonra gördüğüm bir ayak iziyle büyük bir korkuya kapılıyor, bir insanla karşılaşmamak için korkmuş bir tavşan gibi kaçıyordum. Hem de burada olup olmadığını bilmediğim bir insan yüzünden...” (s. 93)

“Yazlık evime doğru yola çıktım. Sık sık arkama bakıyor, güçlüklerle ilerliyordum. İlk duyacağım sesle birlikte sırtımdaki sepeti atıp kaçmaya hazırdım.” (s. 94)

“Ayak izlerini gördüğüm ilk günden bu yana neredeyse iki yıl geçmişti. Bu iki yıl içinde hep aynı konu üzerinde durmuştum. Ayak izlerini görmenin verdiği korku tüm yaşamıma egemen olmuştu. Her an yamyamların adaya bir baskın düzenleyeceğini, beni yakalayıp parçalayacaklarını düşünüyordum.

Kuşkusuz bu durum tüm yaşamımı etkiliyor, eski yılların rahat ve erinç dolu uykularına özlem duyuyordum. Giderek sinirli, gergin bir insan olup çıkmıştım.” (s.96)

“Türlü güvenlik önlemleriyle pekiştirdiğim evime varınca rahat bir nefes aldım. Artık içim rahattı. Burada güvencedeydim.(...)” (s.98)

Bütün çocukların arkadaşına ihtiyacı vardır. Bu, ıssız adadaki Robinson’un da en büyük isteklerinden biridir.

“Tek eksikliğim insan sesiydi. Bir insanın yakınlığı, sıcaklığıydı. Bunu özleyordum hep.” (s.110)

“Evet, her şeyim tamdı. Hiç bitmeyecek işlerin sahibiydim. Uçsuz bucaksız ormanların, tarlaların, ağaçların sahibiydim. Ama bir tek insan yoktu çevremde. Oturup dereden tepeden söz edecek, bu arada buz gibi buralarımızı yudumlayacak bir tek arkadaş.” (s. 90)

“Her şeyden önemlisi, artık yalnız değildim. Bir arkadaşım vardı. İnsan sesi duyabiliyordum.” (s. 120)

Bütün bu alıntılar da ortaya koyduğu gibi, eser, çocuğun psikolojik ihtiyaçlarıyla büyük bir uyum içindedir ve bu nedenle de çocuklar tarafından severek okunmaktadır.

Robinson Crusoe, Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine dayanan gelişimsel özellikler içermektedir.

7.2.3. PINOKYO (ÖZET)

Pinokyo'nun (37) özeti şöyledir:

Marangoz olan Antonio, bir gün bir kütük bulur; bu kütükten masa bacağı yapmayı düşünür. Kütüğü şekillendirmek için baltayı kaldırdığında kütükten sesler çıkınca çok korkar. Az sonra cesaretle yine baltayı kaldırır. Bu kez de yalvarmaya benzer sesler duyar. Şaşkınlığı, korkusu sürerken, içeriye arkadaşı Geppetto girer. Geppetto, eşi görülmemiş bir kukla yapmak istediğini ve bunun için de iyi bir odun parçasına ihtiyacı olduğunu söyler. Antonio, kütüğü Geppetto'ya verir. Geppetto eve gelir gelmez kukla yapmaya koyulur. Kuklayı yapmayı tamamlayınca ona Pinokyo adını verir. Pinokyo, bir kukla olarak ortaya çıkar çıkmaz yaramazlıklara başlar.

Çok yaramaz, sözden anlamayan Pinokyo, Geppetto'yu sürekli üzmemekte, onun başına işler açmaktadır. Örneğin, Pinokyo'nun yapmış olduğu haylazlıklar yüzünden Geppetto'nun başına iş açılır: Pinokyo'yu tartakladığı düşünülerek Geppetto'yu hapse atarlar. Pinokyo, bu durumdan üzüntü duymak yerine, evde yalnız kalabildiği, dilediği her şeyi yapabildiği ve karışanı olmadığı için mutlu olur. Ama bu arada aç kalır; ayaklarını yakar ve muhtaç hale gelir. Hapisten çıkıp eve gelen Geppetto, onu bu halde görünce çok üzülür. Pinokyo'ya karnını doyurması için yiyecek bulur ve yeni ayaklar yapar. Pinokyo, bu olanlar karşısında iyi bir çocuk olacağına, okula gideceğine söz verir. Geppetto, Pinokyo için kağıttan bir elbise yapar. Pinokyo'nun okula gidebilmesi için, okul kitabını almak için, Geppetto, sahip olduğu, para edecek tek şeyi olan paltosunu satar. Pinokyo okula gitmek için yola çıkar; ancak yolda Büyük Kukla Tiyatrosu'nun gösterisi olduğunu öğrenir ve gösteriye gidebilmek için kitabını satar. Gösterideki kuklalar Pinokyo'yu tanıyınca, gösteriyi yarıda bırakırlar, aralarında bir şenlik yaşanır. Bu sırada tiyatronun sahibi Pinokyo'yu yakalar. Ancak Pinokyo yaşadıklarını, Geppetto'nun kendisi için yaptığı fedakarlıklarını anlatıp kendisini bırakması için yalvarınca adam dayanamaz, hatta Geppetto'ya vermesi için Pinokyo'ya 5 altın vererek onu serbest bırakır.

(37) COLLODİ, Carlo: Pinokyo (Çev. Melisa Cagnino), Boyut Kitapları, İstanbul-1999

Pinokyo mutlu olarak yola koyulur. Yolda karşısına çıkan topal tilki ile kör kedi, Pinokyo'nun parası olduğunu anlarlar; Pinokyo'yu kandırırlar. Pinokyo'ya, parasını Sivri Akıllılar'ın Tarlası'na gömtüp toprağı sulamasını; toprağı biraz su serpmesini ve yatıp uyumasını tavsiye ederler. Pinokyo'ya eğer böyle yaparsa altın dolu bir ağaca sahip olacağını söylerler; onu kandırırlar. Pinokyo verdiği bütün sözleri unuttur, tarlayı bulup altınları ekmek için kedi ve tilkinin peşine takılır. Kedi ve tilki çevirdikleri numaralarla altınları almaya çalışırlar. Onu; düştüğü bu kötü durumdan bir Peri Kızı kurtarır; Pinokyo başından geçenleri periye anlatırken ilginç bir şey olur: Ne zaman yalan söylese burnu uzamaktadır. Bir süre sonra iyileşen Pinokyo, periyle vedalaşıp, babaevine dönmek için yola çıkar. Kedi ve tilki tekrar Pinokyo'nun karşısına çıkar ve onu ikna etmeyi başarırlar, sonunda altınları ele geçirirler. Pinokyo, onları yakalatabilmek için yargıca gider ama yargıç, altınlarını koruyamadığı için Pinokyo'yu suçlar ve hapse attırır. Pinokyo hapisten kurtulunca; Peri Kızı'nı görmek için yola çıkar. Ancak bir çiftçinin koyduğu tuzağı ayaklarını kaptırır. Çiftçi, tavuk hırsız sanarak yakaladığı Pinokyo'yu, bir köpeğin yerine, kümesin kapısına bağlar. Pinokyo, tavuklara dadanan sansarları yakalayınca, çiftçi onu serbest bırakır.

Pinokyo'ya acıyan büyük bir güvercin, onu, Geppetto'ya götürebileceğini söyler; birlikte deniz kıyısına giderler. Geppetto, Pinokyo'yu bulabilmek için denize açılmıştır. Pinokyo onu bulabilmek için denize atlar, yüzmeye başlar. Bir yunus balığı, yaşlı adamın kayığının fırtınada battığını ve bir köpekbalığının Geppetto'yu yuttuğunu söyler. Çok üzüntülü olan Pinokyo oradan ayrılır.

Yola çıkan Pinokyo Arılar Ülkesi'nde Peri Kızı'na rastlar, ağlamaya başlar. Peri Kızı ona acır ve okula başlaması gerektiğini söyler. Okula başlayan Pinokyo daha ilk gün arkadaşlarıyla kavga eder. Çocuklardan biri Pinokyo'ya zarar vermek için kitap atar ama kitap başka bir çocuğa gelerek onu yaralar. Bütün çocuklar kaçarken, Pinokyo öldüğünü zannettiği çocuğun yanından ayrılmaz. İnzibatlar onu tutuklamak isterler; Pinokyo onlardan kurtulmayı başarır. Ancak inzibatların köpeği peşini bırakmaz. Peri Kızı'nın yardımıyla kurtulur. Ders çalışacağına, uslu duracağına söz verir. Bu kez sözünü tutar, derslerinde başarılı olur. Bunun üzerine Peri Kızı, ona, gerçek bir çocuk

olacağını söyler. Bu habere sevinen Pinokyo, kutlama yapmak için arkadaşlarını çağırarak evden ayrılır. Ama yine başkasına uyarak Oyuncaklar Ülkesi'ne gider, bu eğlenceli ortamda uzun süre kalır. Bir gün hem kendisinin hem de arkadaşlarının eşeğe dönüştüğünü farkeder. Çocukları bu ülkeye getiren arabacı Pinokyo'yu bir sirke satar. Çeşitli numaralar öğrenen, gösteriye çıkan Pinokyo'nun, bir gün ayağı kırılır. Sirk sahibi onu satar. Satın alan adam onu denize atıp boğmak ve derisinden davul yapmak amacıyla Pinokyo'yu boynuna bir ip geçirerek denize atar. Pinokyo bu ipten kurtulur; ama inzibatların köpeği peşini bırakmaz. Pinokyo, denizdeyken Geppetto'yu bulur. Çok kötü durumda olan Geppetto'ya bakar, onun sağlığına kavuşmasına yardımcı olur. Geçimlerini sağlamak için sepet örüp para kazanmaya başlar. Bu sırada Peri Kızı'nın hasta olduğunu öğrenir ve bütün parasını ona verir. Bu davranışından sonra Pinokyo gerçek bir çocuk olur.

İnceleme:

Okul öncesi dönemde bir “masal” olarak sık sık dinlemelerine rağmen, okumayı öğrenen çocukların yine de alıp okudukları bir eserdir Pinokyo.

Çocuğun psikolojik gelişiminden yola çıkarak eseri incelemek, neden bu kadar sevildiğini ortaya koyacaktır.

Öncelikle, Pinokyo, oyun ve eğlencenin doyasıya yaşandığı bir eserdir. Oyun, çocuğu çekecek en önemli unsurlardandır.

Yazar, zaman zaman idealize çocuk figürüne yönelse de çocuk duyuş ve düşünüşünü çok iyi bilmektedir:

“Bir varmış bir yokmuş, ülkenin birinde....

Küçük okurların sabırsızlanarak “ bir kral varmış” diyecekler. Ama yanılıyorlar; bir odun parçası varmış.” (38)

“Yazar, bu girişle masal unsurlarının cazibesıyla çocukları kitaba çekmeyi başarmış; ama onların gerçek dünyadan kopmamalarını sağlamak için epik bir yöntemle anlatıcı olmuş ve gerçek dünyayla bağlantılarını sağlamıştır.”(39)

Collodi, hedef aldığı 8-14 yaşındaki çocuk grubunun ruhsal yapısını, eğitim güçlüklerini şu satırlarla ortaya koymuştur.

“Oyuncaklar Ülkesi’ne vardılar. Dünyanın hiçbir ülkesine benzemiyordu burası. Halkı bütünüyle çocuktu. Sokaklarında duyulan çığlıktan insanın kafası şişiyordu. Soytarılar, hokkabazlar dolaşıyordu ortalıkta. Evlerin duvarlarında kömürle yazılmış, aşağıdaki gibi güzel sözler okunuyordu: Yaşasın ayıncıklar (oyuncaklar yerine), Artık okul istemiyoruz! (Artık okul

(38) COLLODİ, Carlo : *Pinokyo* (Çev. Melisa Cagnino) , Boyut Kitapları, İstanbul – 1999, s.5

(39) NEYDİM, Necdet : a.g.e. s.57

istemiyoruz yerine), Kahrolsun Arit Metk! (Kahrolsun Aritmetik yerine) ve bunlara benzeyen daha birçok yanlış yazılmış sözler.” (40)

Yazar, çocuğun bütün dünyasının oyun olduğunu, sorumluluk almaya müsait olmadığını bilir:

“... Çünkü burada kalırsam, okula gönderecekler beni ve istesem de, istemesem de ders çalışmam gerekecek. Bense, ders çalışmak gibi şeyler için en küçük bir istek bile duymuyorum, kelebek kovalamakla , ağaçlara tırmanıp yuvalardaki kuş yavrularını toplamakla daha çok eğlenir iyi vakit geçiririm.” (41)

“- Pinokyo. İnan bana, gelmezsen pişman olursun. Biz çocuklar için bundan daha uygun bir ülkeyi nereden bulabilirsin? Ne okul var orada, ne öğretmen ne de kitap. Kimse çalışmıyor orada. Perşembeleri okula gidilmiyor. Zaten haftada da altı perşembe, bir de pazar günü var. Düşün bir, ocak ayının ilk gününden aralık ayının son gününe kadar tatil. Benim özlediğim gibi bir ülke, işte bütün uygar ülkeler böyle olmalı!” (42)

“-Dünyadaki bütün sanatlar içinde sadece biri beni ilgilendiriyor.
-Hangisiymiş bu?
-Yiyip içmek, uyumak, eğlenmek, sabahtan akşama dek uçarı bir yaşam sürmek!...” (43)

Yazar, eser boyunca Pinokyo'ya (çocuğa) ahlaki değerler aşılama çalışır; ama onun bir çocuk olduğunu, yanlışlar yapacağını bilir, yanlışlar yapmasını engellemez. Çocuğa, yaptığı yanlışların sonucunu görebilmesi için süre tanır. Çocuk pişmanlık noktasına geldiği zaman anneyi temsil eden “iyi yürekli peri” yi devreye sokarak, dolayısıyla yardımcı olur. Yazar, çocuğun hatalarına karşı son derece hoşgörülüdür.

“Konuşan ateşböceği haklıymış, babama karşı gelip evden kaçmakla kötü yaptım... Babam burada olsaydı böyle esnemekten ölecek hale gelmezdim! Ah, ne kötü şeymiş bu açlık!” (44)

(40) COLLODİ, Carlo: Pinokyo, (Çev. Melisa Cagnino), Boyut Yayınları, İstanbul-1999, s.67

(41) COLLODİ, Carlo : a.g.e. s.14

(42) COLLODİ, Carlo : a.g.e. s.63

(43) COLLODİ, Carlo: Pinokyo- Bir Kuklanın Öyküsü (Çev. Bora Mater), Sim Yayınevi, İstanbul-1991, s.22

(44) COLLODİ, Carlo: Pinokyo (Çev. Melisa Cagnino), Boyut Yayınları, İstanbul-1999, s.15

“... Bu arada birkaç salkım üzüm koparmak için durduğu sırada bir acı hissederek kıvrandı. Bir kapana yakalanmıştı.”

“-O üzümler senin malın mıydı? Başkalarının malını almayı kim öğretti sana?”(45)

“...Öğretmen de, anacığım da kaç kere bana söylemişti.” Kötü arkadaşlardan kendini kurtar” diye. Ben, dikkafalının biriyim.” (46)

Bir dizi yanlıştan sonra sakat bir eşek olan Pinokyo’yu bir köylü satın alır; ama köylü, derisinden davul yapacağını söyleyip eşeğin boynuna bir taş bağlar ve onu denize atar. Ancak eşeğin ipi köylünün elindedir. Eşeğin boğulduğunu düşünen köylü ipi çeker:

“Pinokyo’nun bacağına bağlı ipi geri çeken köylü çok şaşırır. Çünkü ipin ucunda eşek yerine bir kukla vardı. Deniz suyunun etkisiyle olacak değişivermişti.” (47)

Verilen bölümde yazarın, bütün hatalarına rağmen- koşulsuz olarak- Pinokyo’yu sevdiği, ölmesine izin vermediği yani bağışlayıcı olduğu görülmektedir.

Pinokyo, küçük okurlara eğlenceli zamanlar sunarken, büyüklere de çocuk eğitiminin ne kadar zorlu bir iş olduğunu gösteren güzel bir eserdir.

Pek çok masalda eğitimin zorluğu, özünde aynı, insani niteliklerden yoksun ama görünüşte farklı kahramanlarla verilir. Örneğin “Parmak Kız” masalı... Çocukları olsun diye sürekli dua eden ana babaya verilen hem ceza hem de ödüdür Parmak Kız.. Ana baba aslında sahip olmadığı bir özellik için sürekli yanıp tutuşmalarından ötürü cezalandırılmışlardır; bir yandan da çocuk bakımının ne kadar zor olduğunu anlamışlardır. Bunun dışında yine masalarda yarısı insan, yarısı hayvan olan tipler de görülür. Masalın sonunda bu tipler insani değerler kazanmaları sonucunda “insan” olurlar; pek çok zorluktan sonra, insani nitelikleri taşımaya başlayınca, hayvan görüntüsünden kurtulmuş olurlar. Bunun başka bir ifade biçimi olan odun gibi cansız

(45) COLLODİ, Carlo: Pinokyo, (Çev.Melisa Cagnino), Boyut Yayınları, İstanbul-1999, s.37

(46) COLLODİ, Carlo: a.g.e. s. 49

(47) COLLODİ, Carlo: a.g.e. s. 77

varlıklar veya uyku hali (geçici ölüm) de çocuk kitaplarında sık sık görülür.

Bütün bunlar, eğitimin zorluğunu ve eğitimle gerçekleşen değişimi gösteren unsurlardır.

Carlo Collodi, orijinal bir buluşla Pinokyo'yu tahtadan yapar. İlerleyen bölümlerde yazar, hatalarından ders almayan, aynı hataları tekrar tekrar yapan Pinokyo'yu yeni biçimiyle karşımıza çıkarır: Pinokyo eşek olur. En sonunda Pinokyo'nun insani değerlere ulaştığını görürüz ki bu noktada artık o bir kukla değil gerçek bir çocuktur.

Pinokyo'nun tahtadan yapılmış olması metamorfoza (fizik ötesi değişim) zemin hazırlar. Pinokyo, eğitimde değişimi gösteren kahramanlardan biridir. Yazar, bir yetişkin olarak, yaramaz sorumsuz bir çocuğu eğitme telaşındadır ve sonunda da bunu başarır.

Yazarın, Pinokyo'ya karşı sevecen tutumu, hatalarına karşı hoşgörüsü, onu bağışlamayı bilmesi büyük okuyucular için mesaj niteliğindedir.

Yazar; çocuğun, dokuz yaşından itibaren ölümü anladığını bilir: "... Kendini ölüme bu kadar yakın gören Pinokyo, büyük bir korkuya kapılmıştı, şiddetle titriyordu ve yalvarmak için ne sesi çıkıyordu, ne soluğu." (48)

Çocuklar saldırgan olabilirler ama karşıdaki varlığın duygularını, başına gelecekleri bilmezler: "Bu sözleri söylemesiyle birlikte öfkeyle fırlayan Pinokyo'nun, ona tezgahın üstünden kaptığı tahta bir çekici savurması bir oldu. Ona vuracağını düşünmemişti ama bir talihsizlik sonucu, tam başından vurdu ve zavallı Ateşböceği oracıkta duvara yapışıp kaldı." (49)

(48) COLLODİ, Carlo: *Pinokyo*, (Çev. Melisa Cagnino), İstanbul-1999, s.77

(49) COLLODİ, Carlo : a.g.e. s. 54

Çocuklar, istekleri konusunda inatçıdır:” Pinokyo biraz karnı doyunca tekrar ağlayıp sızlamaya ve yeni bir ayak istemeye başladı.” (50)

Pinokyo, çocuğun hayalinde somut olarak canlandırabileceği bir varlıktır.

Çocuklar birbirlerine lakap takarlar: “Adı Romeo olan bu çocuğu, bir gece fenerinin yeni fitili gibi incecik, kuru ve zayıf olduğu için, herkes “fitil” takma adıyla çağırırdı.” (51)

Çocuk, nedenini bilmediği durumlardan korkar:

“ Gökğürültülü bir kış gecesi idi. Pinokyo gökğürültüsünden çok korkardı. Korkusu açlığını bastırmıştı.” (52)

Görüldüğü gibi çocuk; hatalarıyla, iyi yönleriyle duygu-düşünce ve eğilimleriyle Pinokyo’yla ortak özellikler gösterdiği için özdeşlik kurar. Yazarın, Pinokyo’ya karşı koşulsuz sevgisi, yani yanlışlarına rağmen Pinokyo’yu sevmesi, çocuğu rahatlatmaktadır. Doğal olarak çocuk, kendisinden çok şey bulduğu bu eseri sevmiştir.

Pinokyo’nun öğrenme biçimi Bandura’nın sosyal öğrenme teorisine uygundur. Pinokyo, davranışın sonundaki ödüllendirme ya da cezalandırmaya göre davranışı öğrenmektedir.

(50) COLLODİ, Carlo: Pinokyo, (Çev. Melisa Cagnino), İstanbul-1999, s.15

(51) COLLODİ, Carlo: a.g.e. s. 19

(52) COLLODİ, Carlo: a.g.e. s. 16

7.2.4. POLYANNA (ÖZET)

Küçük yaşta annesini kaybeden Pollyanna (53), bir misyoner kilisesinin papazı olan babasıyla birlikte yaşamakta; baba-kız, Yardımsevenler Derneği'nin yardımlarıyla hayatlarını sürdürmektedirler. Ancak Pollyanna, bir süre sonra babasını da kaybeder. Bunun üzerine Polly Teyze'sinin yanına gönderilir. Polly Teyze çok zengin, yalnız, mutsuz ve kurallar içinde yaşayan bir kadındır.

Pollyanna, bu evde, teyzesiyle geçirdiği ilk günlerde bir hayli zorluk çeker. İçinde bulunduğu ortam ve teyzesinin tavrı küçük kızın çok fazla zorlanmasına neden olur. Pollyanna babasının kendisine öğrettiği mutluluk oyunu ile yaşadığı bütün zorlukları aşmasını bilir. Çevresindeki insanların hayata bakışlarını, yaşından umulmayacak olgunluklarla ve fedakarlıklarla değiştirmeye başlar; onlar da mutluluk oyunu oynamaya başlarlar.

Pollyanna çevresindeki insanlara karşı çok ilgili ve vericidir. Yalnız yaşayan, katı olarak bilinen John Pendleton'un sevgisini kazanmayı başarır. Yatağa bağlı kalan bayan Snow'un yüzünün gülmesini sağlar. Jimmy Bean adlı kimsesiz bir çocuğu arkadaş edinir ve ona yardımcı olmaya çalışır.

Pollyanna, John Pendleton kaza geçirip yaralandığında Dr. Chilton'la tanışır. Doktorun ve teyzesinin yıllar önce birbirlerine aşık olduklarını öğrenir.

Pollyanna, John Pendleton'un Jimmy Bean'i evlatlık olarak yanına almasını sağlar.

Pollyanna, kasabada düzenlenen bir yardım balosuna katılmak ister ama teyzesi izin vermez. Bunun üzerine Pollyanna, penceresinin yanındaki ağaçtan aşağı inmek ister ama düşer. Dr. Worrong, onun bir daha yürümesinin neredeyse imkansız olduğunu söyler. Doktorla teyzesinin konuşmalarını duyan Pollyanna, bu duruma çok üzülür.

Teyzesine, Dr. Chilton'un kendisini muayene etmesini istediğini söyler. Polly Teyze, önce çok tepki gösterdiği bu isteği kabul eder (Aslında, Dr. Chilton da Pollyanna'yı görmeyi çok istemekte ama Bayan Polly'den çekinmektedir. Bayan Polly de içten içe doktoru görebilmeyi istemektedir.). Pollyanna'yı muayene eden Dr. Chilton, durumun umutsuz olmadığını düşünür ve konunun uzmanı olan bir arkadaşının Pollyanna'yı görmesini ister.

Pollyanna, tedavi olması için, Dr. Chilton'un arkadaşına gönderilir. Bir süre sonra da tek başına küçük adımlarla da olsa yürüyebilir hale gelir. Bütün gelişmeleri yazdığı mektuplarla teyzesine iletir. Herkes çok mutludur. Bu arada sürpriz bir gelişme daha olur: Bayan Polly ve Dr. Chilton yeniden yakınlaşmışlar ve evlenmeye karar vermişlerdir.

İnceleme:

Pollyanna, tipik Hristiyanlık felsefesini yansıtan bir kahramandır: Herkesi sevgiyle yenmeyi Hz. İsa söz konusu etmiştir. Yazar, zorluklar karşısında metanetli ve güçlü olmayı çocuklara benimsetmek istemiştir. Sonucunda Pollyanna karşımıza bir çocuk olarak değil yazarın düşünce biçiminin bir aracı olarak çıkmıştır.

Pollyanna, aşırı iyimser, idealize çocuk figürüyle çocuk edebiyatı içinde önemli bir yere sahiptir.

Ancak bu eserde, ideal “ çocuk”u yaratabilmek için cinayet işlenmiştir; çocuğun çocuk ruhu öldürülmüştür.

Pek çok ruhsal problemle boğuşan büyüklerin normal bir çocuk yetiştirmesi mümkün değildir.

Romana da bu şekilde bakıldığında ürkütücü durum ortaya çıkar. Normal sayılabilecek iki kişi vardır: Hizmetçi Nancy ve Jimmy Bean.

Eser, pedagojik anlamda bir faciadır. Yazar, idealize çocuğu yaratabilmek için çocukluk psikolojisini umursamamış, on bir yaşında, çocukluğunu yaşayamayan bir çocuk oluşturmuştur (Özellikle bu dönemlerini sağlıklı yaşayamayan çocukların, sağlıklı bireyler olamayacağı düşünülmemiştir.).

“.....Sana dikiş dikmeyi öğreten ben olacağım. Her sabah, dokuzda yarım saat yüksek sesle bana kitap okuyacaksın. Bundan önce odanı toplayacaksın. Çarşamba ve Cumartesi günleri, sabah saat dokuz buçukta Nancy ile mutfığa girip yemek pişirmesini öğreneceksin. Öğleden sonra da müzik için serbest kalarak çalışacaksın. Sana hemen bir müzik öğretmeni bulacağım tabii.”

Pollyanna:

“ Fakat Polly teyze siz bana yaşayacak hiç vakit bırakmadınız...”

“ Pollyanna, çok garip çocuksun! Sana oyun oynaman için uygun bir vakit bırakılacak tabii. Fakat ben en iyi şekilde yetiştirilmen için

görevimi yerine getirirken sen de üstüne düşeni yapmalısın. Gösterdiğim özen ve verilecek bilgiler nankörce ziyan edilmemeli...” (s.22)

İdeal kadını yetiştirmek isteyen teyze, on bir yaşındaki oyun çocuğuna inanılmaz bir program hazırlamış, lütufta bulunarak oyun için uygun bir vakit ayrılacağını belirtmiştir.

Pollyanna, zaman zaman çocukluğunun karakteristik özelliklerini yaşamaya çalışsa da genel olarak on bir yaş çocuğunun özelliklerini taşımaz:

Bu yaştaki çocuklar alıngan olurlar; çabuk kırılırlar; ama bu özellik Pollyanna’da görülmez:

“Teyzemin beni karşılamaya gelmemesine bir bakıma memnun oldum dedi. Bu arada sizleri tanıdım. Çok memnunum. Teyzemin kocaman güzel bir evde oturduğunu söylediler....”

“Evet doğru! Artık evi görebilirsin. Şu yeşil pancurları olan beyaz büyük ev...”

“Ah ne kadar güzel...Polly Teyze’ m zengin mi Nancy?”

“Evet Miss...” (s.13)

Pollyanna, ilk kez göreceği teyzesinin kendisini karşılamamasından ötürü kırgınlık duymaz (Bu aslında savunma psikolojisidir ve bu tutuma çokça başvurulduğunda kişinin ruh sağlığına zarar verebilir.). Teyzesinin zengin olduğunu, koca bir evde oturduğunu öğrenir. Ancak; teyzesi ona tavan arasında bir oda hazırlatmıştır. Pollyanna odasını gördüğünde alt üst olur. Ancak; bu duygusal sarsıntı, yeterince olgunluk gösterememesinden ötürü, kendini daha kötü, zayıf olarak hissetmesine neden olur:

“ Ama ben ne kadar kötü bir insanım Nancy! Allah’la meleklerin babama benden daha çok ihtiyaçları olduğunu sanmıyorum. Kafama sokamıyorum...” (s.16)

Bütün bu sarsıntı teyzesine kırgınlığa dönüşmez:

“ Ah, Nancy! “ dedi; “Bak, ta uzaklarda ağaçlar ve evler var. Kilisenin kulesi gözüktüyor. Nehir de gümüş gibi parlıyor. Nancy, bu manzara olduktan sonra resim de istemez. Teyzem bana bu odayı verdiği için çok mutluyum. “ (s.16)

Polly Teyze, yemeğe geciken Pollyanna’ya mutfakta yeme cezası verir: Çocuk yine üzülmez, öfkelenmez:

“Teyzen, akşam yemeğe zamanında inmediğin için sinirlendi. O yüzden süt ve ekmele karnını doyurmak zorundasın. Buna çok üzüldüğümü söylemeliyim.”

“Ben üzülmiyorum. Memnunum...”
(.....)

“Pollyanna mutfakta büyük bir iştahla süt ve ekmeğini yedi. Sonra odasına çıktı.”(s.18-19)

Yukarıda verilen bütün alıntılar, Pollyanna’nın herhangi bir duruma itiraz edemediğini de göstermektedir. Oysa bu yaştaki çocuklar, benmerkezci tutumları nedeniyle, istedikleri bir şeyle ilgili olarak ısrarcı olabilirler; büyüklerin yaptıklarını, koydukları kuralları sorgulayabilirler.

Pollyanna, oyun yaşında bir çocuktur ve bu yaştaki çocuğun oyunu gruplaşmalarla olur; ancak Pollyanna’da böyle bir tutum yoktur:

“Harrington Konağı’nın civarında, Pollyanna’nın kendisi ile oynayabileceği bir çocuk yoktu. Çevrede evler olmakla beraber, bu evlerin hiç birinde Pollyanna’nın yaşında çocuklar bulunmuyordu: Fakat o, bu meselenin üzerinde pek durmuyordu.

Nancy’e bir gün:

“Üzülmediğim yok!” dedi.” Etrafta dolaşıp sokakları evleri ve insanları seyretmek yetiyor bana....” (s.25)

Çocuklar için oyuncaklar çok önemlidir. On yaşındaki bir kız çocuğu oyuncak bebeği olmasını isteyebilir. Pollyanna da oyuncak bir bebeğe sahip olmak için yardımsever kadınlara mektup yazar. Gönderilen sandığı açtığında bir çift koltuk değneği görür; ama hiç hayal kırıklığı yaşamaz; bu değneklere ihtiyacı olmadığı için memnuluk duyar. Bu yaştaki bir çocuğun bu olgunluğu göstermesi imkansızdır.

Pollyanna, inanılmaz bir çabayla herkesin yardımına koşmaya çalışır: Hiç kimseyle konuşmayan Mr. Pendleton'un, yatağa mahkum Mrs. Snow'un, Jimmy Bean adlı bir sokak çocuğunun yardımına koşar, sokakta gördüğü kötü durumdaki hayvanlara sahip çıkan, durmadan, hiç yorulmadan vermeye çalışan, hep o'dur. Bu normal değildir. Bu yaştaki çocuk bu kadar ağır yükü, sorumluluğu taşıyamaz. Pollyanna, çevresindeki herkese karşı empati kurabilmektedir.

Pollyanna, başına gelen her şey için kaderci bir tutum içindedir. Kaderine razı olarak mutlu olmaya çalışmaktadır. Bu yaştaki çocuk bu yoğunlukta bir soyut düşünceye sahip değildir.

Görüldüğü gibi Pollyanna, on bir yaşındaki bir çocuğun özelliklerini göstermez. Eseri okuyan çocuklar böyle bir tip karşısında eziklik, küçüklük hissedeceklerdir. Neveu'nun dediği gibi "Kitap, ancak çocuğun kişiliğine saygı gösterdiği sürece ideal bir iletişim aracıdır." (54) Çocuğun, Pollyanna tipiyle özdeşlik kurması mümkün değildir.

Bu kitaplar, daha çok kız çocukları tarafından okunmuştur. Düne kadar yaygın olarak okunmasındaki neden, şudur: Çocuğun duygusal gelişiminde, genel anlamda eğitimde "sevgi", "şefkat" ve "güven" kavramları çok önemlidir. Bu nedenle çocuklar, kendilerine sevgi ve güven ileten kitaplara ihtiyaç duyarlar. Pollyanna, bu ihtiyacı yoğun biçimde karşılar. Ancak yalnızca bu gereksinimi doyurması yeterli değildir. Kitap, çocuğun, çocuk kimliğine de saygılı olmalıdır. Bu kitabı bitirince çocuk, daha çok, kendine karşı güvensizlik duyacaktır.

(54) YAVUZER, Prof. Dr. Haluk: a.g.e. s.187

7.2.5. TOM SAWYER (ÖZET)

Tom Sawyer'in (55) özeti şöyledir:

Üvey kardeşi Sidney'le birlikte Polly Teyze'sinin yanında kalan Tom Sawyer, son derece yaramaz, macera düşkün, ders yapmayı sevmeyen, kendisine verilen işlerden kaçan bir çocuktur. Üvey kardeşi Sidney ise uslu, sakın bir çocuktur.

Tom, teyzesinin vermiş olduğu işleri yapmamak için bir sürü numara yapar, her seferinde de çevirdiği oyunları ortaya çıkarmaya çalışan teyzesini atlatmayı başarır. Tom'un arkadaşları da kendisi gibi haylaz çocuklardır. Tom'un en sevdiği arkadaşı, (kasabadaki annelerin hiç hoşlanmadığı) Huck' (Huckleberry) tır. Tom kadar diğer çocuklar da Huck'ı sevmektedirler.

Tom ve Huck bir gece büyü yapmak için mezarlığa giderler. Mezarlıkta, yeni gömülmüş bir cesedi kadavra olarak kullanmak isteyen Dr. Robinson'u ona yardıma gelen ihtiyar Potter ve Kızılderili Joe'yu görürler. Doktor ve iki adam arasında ücret yüzünden tartışma çıkar. Doktor'la Potter kavga ederler, Potter düşüp bayılır. Kızılderili Joe, Potter'in bıçağını alıp doktoru öldürür, sonra da bıçağı baygın yatmakta olan Potter'ın eline tutuşturur; suçu Potter'ın üstüne atar.

Çocuklar büyük bir korkuya kapılırlar ve olayı kimseye anlatmayacaklarına dair birbirlerine yemin ederler.

Ertesi gün, doktorun cesedi bulunur; yanındaki bıçağın Potter'a ait olduğu öğrenilerek Potter tutuklanır. Tom, Kızılderili Joe'nun kendisini öldüreceğini düşünerek korkmakta ama suçsuz bir insanın başına gelenlere tepkisiz kaldığı için de vicdan azabı çekmektedir. Bu durum Tom'u değiştirir; durgunlaşmış, yaramazlıklarından eser kalmamıştır.

Tom'un bu durumuna çok üzülen Polly Teyze, Tom'u iyileştirmek için çeşitli tedaviler dener ve sonunda başarır; Tom, sıkıntılı halinden kurtulur.

Kimsenin kendisini sevmediğini düşünen Tom, Polly Teyze'ye ve kendisine yüz vermeyen Becky'e ders vermek için, evden kaçıp Jackson adasına gitmeyi planlar. Ona arkadaşı Joe ve Huck da eşlik eder. Üç arkadaş, denize açılıp korsan olma isteğiyle adaya giderler. İlk günler neşe içinde geçer; her şeyi özgürce yapabilmektedirler. Bir yandan da ailelerinin, kendilerinin değerini anlamış olabileceklerini düşünmekte ve bu düşünceden büyük bir keyif almaktadırlar. Tom, ailelerinin ne kadar üzüldüğünü görmek için gizlice kasabaya gider, Polly Teyze'yi ve Joe'nun annesini büyük bir sarsıntı ve pişmanlık içinde bulur. İki kadın, üzüntüyle, çocuklar için düzenlenecek cenaze töreninden bahsetmektedirler.

Tom, bütün bunları arkadaşlarına anlatır. Çocuklar da artık durumdan sıkılmışlar eve dönmek istemektedirler; en uygun zaman olduğunu düşünerek kendileri için düzenlenen cenaze töreni sırasında kasabaya geri dönerler. Büyük sevinç ve sevgi gösterisiyle karşılanırlar.

Sonunda yaz tatili gelir. Bu sırada Potter mahkemeye çıkarılır. Haksızlığa dayanamayan Tom tanıklık yaparak gördüklerini anlatır. Kızılderili Joe, bir fırsatını bulup kaçar. Tom, Joe'nun kendisini öldüreceğini düşünerek çok korkar.

Tom ve Huck, bir gün hazine aramaya heveslenirler ve hazine bulacaklarını düşündükleri yerleri aramaya başlarlar ki bunlardan biri, "perili ev" olarak adlandırılan bir harabedir. Çocuklar bu evde hiç ummadıkları biçimde Kızılderili Joe ve yeni suç ortağını görürler. İki suçlu çaldıkları para ve altınları saklamayı ve Bayan Douglas'ı öldürmeyi planlamaktadırlar. Çocuklar kaçarlar. Huck, cinayeti engeller.

Tatil başlayınca bütün çocuklar, Becky'nin ailesi tarafından düzenlenen bir pikniğe giderler. Piknik sırasında gördükleri bir mağarayı gezerler. Tom ve Becky, diğer çocuklardan ayrılarak mağaranın derinliklerine ilerlerler ve kaybolurlar. Kasaba halkı çocukları aramaya başlar; ancak aramalar bir sonuca ulaşmaz.

Bu sırada Tom, sıkıntılı arayışlar içinde çıkışı ararken Kızılderili Joe'nun mağarada olduğunu görür; korkusuna rağmen arayışlarını sürdürür ve çıkış yolunu bulur. İki çocuk, onca zorluktan sonra kasabaya dönerler. Becky'nin babası, bir daha kimse kaybolmasın diye mağaranın girişine kapı yaptırıp kilitlediğini söyleyince Tom, Joe'nun içerde olduğunu hatırlar. Mağaraya geri dönülüp kapı açıldığında Joe'nun öldüğünü görürler.

Bu olaydan sonra Tom ve Huck buluşurlar, konuşurlar. Kızılderili Joe ile arkadaşının çaldığı paraların, altınların mağarada olduğunu tahmin ederek mağaraya giderler. İki çocuk; altınları, paraları bulurlar, kasabaya dönerler. Kasabada Huck'ı bir sürpriz beklemektedir: Dul Bayan Douglas, Huck'ı evlat edinir.

Her şey düzene girmiş gibi görünse de iki çocuk, haydut olma hayallerini sürdürmeye devam ederler.

İnceleme:

Eserde çocukları çeken en büyük özellikler, macera ve sınırsız özgürlüktür.

Normal gelişim içindeki bütün çocuklarda, özellikle dokuz yaşa doğru macera yaşama eğilimi görülür. Macera, çocukların fantezilerini süsleyen en önemli unsurlardan biridir. Bazı çocuklar, bu fantezilerini yaşantılarına uygulamaya kalkışabilirler.

Eser, macera zinciri halindedir; maceranın biri biter biri başlar. Bu anlamda çok dinamik bir örgüsü vardır: İki çocuğun büyü yapmak için mezarlığa gitmeleri, bir cinayete tanık olmaları, hazine aramaları, çocukların evden kaçmaları ve korsanlığa özenmeleri, Tom ve Becky'nin mağarada kaybolmaları, Tom ve Huck'ın altınları bulmaları gibi.

Yazar, bu maceraları, çocukların merak etmelerini sağlayacak biçimde, tempoyu hiç düşürmeden vermiştir. Bu özellik, eserin ilk paragrafından itibaren görülür. Yazar, ilk paragrafla okuyucuyu eline alır ve eserin sonuna kadar götürür. Okuyucu sürekli olarak “ Ne oldu?”, “ Şimdi ne olacak?” sorularının cevaplarını aramaya yöneltilir.

“Yaşlı kadın ateşe düşmüş gibi çırpınıyordu. Onun hareketlerini gören biri kadına çok acırdı kuşkusuz. Çünkü görünüşe göre kadın yaşamının en zor, en büyük problemini çözmek için çırpınıyordu. Ya da gündüz, uyanırken, içine düştüğü karabasandan kurtulmaya çabalıyordu.” (s:5)

“Arkadaşı elinde kedi ölüsüyle onu beklemekteydi.Hiç konuşmadan yola koyuldular. Karanlıklara karıştılar.

Yarım saat sonra mezarlığa vardılar. Şimdi yüksek otlar arasından kendilerine yer açarak yürüyorlardı.”(s.49)

“İki arkadaş çok az konuşuyorlardı. Gürültü etmemeye çalışıyorlar, dikkatle ilerliyorlardı. Mezarlıktaki ağır, bunaltıcı hava ikisini de etkilemişti. Fısıltıyla konuştukları halde, bunun her yandan duyulduğunu sanıyorlardı.” (s.50)

“Öbür ikisi yanlarında bir el arabası getirmişlerdi. İçinde bir halat iki kürek vardı. Mezarı kazmaya başladılar. Doktor feneri mezarın başına koydu. Sonra ağaçların oraya gelip sırtını dayadı. Bir süre ayakta durdu. Sonra yere oturdu. Çocuklara öyle yakındı ki ellerini uzatsalar ona dokunabilirdi.” (s. 53)

Eser, maceranın yanısıra özgür çocuk ruhuna da büyük yer vermiştir. Çocuklar için okula gitmek yerine oyun oynamak; evin, yaşamın kurallarının dışında davranış özgürlüğüne sahip olmak önemlidir. Hem Tom hem de Huck, bu özgürlüklere sahip olan iki çocuk olarak ilgi çekmektedirler.

“Tom o gün okula gitmedi. Orada burada dolaştı. Aklına eseni yaptı. Çok eğlendi. Akşam yemeğinden önce yapması gereken işe zor yetişti.” (s. 9)

“Tom için haftanın en önemli günü daima pazartesi günleriydi. Çünkü o gün okulun ilk çalışma günüydü. Bunun ardından gelen günler de hep sıkıcı, tekdüze günlerdi. Cumartesi, pazar rahatça gülüp oynadıktan sonra pazartesi sabahı okula gitmek Tom için çekilmez bir angarya gibi geliyordu.

O pazartesi günü de bir türlü uyanamadı. Neden sonra uyandı. Yattığı yerde düşünmeye başladı. Az sonra da “ keşke hasta olsaydım” , diye düşündü. O zaman okula gitmeyebilirdi.” (s. 27)

Tom okula değil cenazeye gidiyordu sanki. Yataktan yeni kalkmış bir çocuk gibi değildi. En az bir haftadır uyku yüzü görmemiş bir insan gibi ayaklarını sürüyerek yürüyordu.” (s.31)

“ Finn köyün gülüydü. (...) Tembellik, haylazlık, ne ararsanız bu Finn’de vardı.

Bütün anneler, çocuklarına onunla arkadaşlık etmeyi yasaklamışlardı. Oysa tüm çocuklar ona hayrandılar. Onunla arkadaşlık etmeye can atıyorlardı. (...)

Huckleberry Finn başkalarının beğenmeyip attıklarını giydiği için, giysileri her zaman parça parçaydı. (...) Dilediği gibi yaşar, yazları kırlarda, kışları ise bir köşeye atılmış bir fiçinin içinde yatardı. Okula adımını atmamıştı. Dilediği zaman nehirde balık avlar, yıkanır. Havalarda ısınmaya başlarken ilk olarak o pabuçlarını çıkartıp yalınayak gezmeye başlar, soğuklar iyice bastırınca pabuçlarını ayaklarına geçirirdi. Temizlik kurallarının hiçbirisine uymaz, çamaşır değiştirmezdi. Ülkede, ondan daha çok küfür bilen başka birisine rastlamak olanaksızdı.” (s.33)

Bu eserde çocukların hayal gücünün zenginliğine ve animist anlayışına da çokça yer verilmiştir:

“Ben yürümüyor, zıplayıp sekiyordu. Bundan da yüreğinin neşe dolu olduğu anlaşılıyordu. Bir yandan elmasını yiyiyor, bir yandan da vapur düdüğü gibi sesler çıkartıyordu. Arkasından da vapurların çan çan seslerini taklit ediyordu. O anda kendisini bir vapur varsayıyordu. (...)” (s.19)

Çocuklar hayallerinde kendilerini ünlü kahramanlarla özdeşleştirebilirler:

“ Tom bir savaş çılgığı atar gibi haykırdı:

- Hey, dur! Kimdir o benden izin almadan Sherwood ormanlarına giren?

-Guisborne’lu Guy’a kimseden izin gerekmez. Hem sen kim oluyorsun bana soru soracak? Önce bunu söyle bakalım. (.....)

-Ben mi, benim Robin Hood olduğumu o sefil bedenim şimdi öğrenecektir.” (s. 46)

Tom’un hayal gücü çok zengindir:

“Ama bundan daha iyisi gidip askere yazılmaktı. Uzun yıllar sonra köye dönecekti. Zaferler kazanmış, tüm ülkede şan ve ün salmış bir kahraman olarak dönecekti hem de.” (s. 41)

“Daha iyisi kızıl derililer arasına karışmaktı. Uzak batının geniş ovalarında bufalo avlayacaktı. Çıkan savaşlara katılacaktı. Kısa sürede gözü pekliği ve savaş gücüyle dikkati çekecekti. Bundan sonra köyü görmeye gelecekti. Başında kocaman kaz tüylerinden bir başlık... Yüzü renk renk boyalarla süslü. Kemerinde kocaman bir hançer, keskin bir balta.” (s.42)

“ Tom, korsan olacaktı. (.....)

Teknesinin adı Fırtına’nın Ruhu’ydu. Bu, ince, uzun, simsiyah bir tekneydi. Bununla denizlere açılıp şan, şöhret sahibi olacaktı.(...) Herkes onun açık havadan, korkunç fırtınalardan, rüzgar ve güneşten kararmış yüzüne korkuyla bakacaktı. Üzerinde siyah kadifeden giysileri, kocaman çizmeleri olacaktı. Kırmızı kuşağında pırl pırl bir tabanca, bir hançer hemen dikkati çekecekti. Herkes birbirine hançer üzerinde henüz kurumamış kan lekelerini gösterecekti. Başında simsiyah şapkası, üzerinde kuru kafa resmi

bulunan siyah korsan bayrağı ile adım adım ilerleyecekti.” (s.43)

Çocuklar arasında, yarışmalar, nedensiz çatışmalar, güç gösterileri yaşanabilir; “çete” denilebilecek birlikler oluşabilir:

“Sonunda Tom daha fazla dayanamadı, ilk atışını yaptı:

-Bir sıkımlık canın var senin, diye böbürlendi.

-Ne söylüyorsun, be! diye yanıt verdi öbür çocuk. Dokunsam yıkılacaksın.

Böyle karşılıklı atıştılar. İkisi de kendinin daha güçlü olduğunu söylüyor, karşısındakini dövceğini iddia ediyordu.

Bu söz düellosu sürdü gitti. Omuz omuza geldiler. Söz düellosu, beden çalımına dönüşüyordu artık.

(...)

Tom yere eğildi. Parmağı ile toprağın üzerine bir çizgi çekti.

(...)

-Sıkıysa bu çizgiden öbür yana geç bakalım dedi Tom. Eğer bu çizgiyi geçersen seni öyle bir döverim ki neye uğradığına şaşarsın.” (s. 13)

“ Çocuğu yumruklarken “ Pes de bırakayım, pes de bırakayım...”, deyip duruyordu.” (s.14)

“Tüm bu sıkıntılara karşın Tom gene de karlı çıkmıştı. Kahvaltıdan sonra okula giderken yolda rastladığı çocukları kıskançlıktan çatlattı. Çünkü üst dişleri arasında açılan gedik, onun hiç kimsenin beceremeyeceği biçimde tükürmesine olanak sağlıyordu. Bunu gören kimi çocuklar ardına takıldılar. Ondak sık sık tükürmesini istediler.(...)

Çocuklar arasında, bir süre önce parmağı kesildiği için ünlenen biri vardı. Ama bugün artık onun pabucu dama atılmış oluyordu. (...)” (s. 31-32)

“-Yani yemin edeceğiz. Daima birbirimize destek olacağız. Çetenin sırlarını kimseye vermeyeceğiz. Çeteden birine yan bakan olursa hemen onun hesabını göreceğiz.” (s. 175)

Çocuklar hayal güçleri içinde değişik inanışlara sahip olabilirler:

“Ufak bir derenin üzerinden üç kez geçti. Çünkü çocuklar arasında yerleşik bir inanç vardı. Aynı dereден iki, üç kez geçilirse tüm izler yok olurdu. Bu geçişi yapanı izleyenler onu artık bulamazlardı.”
(s.40)

“Tom’la arkadaşlarının yürekten inandıkları, bir boş inanç vardı. Eğer bir bilyeyi gerekli törensel hareketlere uyarak, tekerlemelerle, kimi dualarla bir yere gömerseniz, o güne dek, nerede olursa olsun, yitirdiğiniz tüm bilyeler burada toplanırdı. Ama bunun için on beş gün beklemek gerekiyordu.” (s.44)

Erkek ve kız çocuklar arasında cinsiyet ayrımcılığı yapılır; erkek çocuklar, kız çocuklarına yakın olmak istemezler:

“Öğretmen kolu yoruluncaya ve sopalar birer birer kırılıncaya dek Tom’u dövdü. Sonra da emretti:
-Şimdi git ve kızların yanına otur. Bu senin için bir ihtar olsun!...”
(s.35)

Çocuklar , büyüklerin unutmış olduğu ve bu nedenle yadırgadığı çocuk davranışlarını sergileyeceklerdir:

“Tom...Tom.... neredesin çık dışarı.
Sözlerinin havadaki yansıması son bulurken bir tıkırtı duydu. Hemen arkasını döndü. Kendinden beklenmeyen bir hızla, ellerini uzatıp arkasından ışık hızıyla kayan bir ceketı sımsıkı yakaladı.(....)
Yeğeni Tom’u sonunda ele geçirmişti.

-Dolaba saklanmıştın değil mi? diye sordu. Oraya bakmayı her zaman unutuyorum.”

“-Demek hiçbir şey yapmıyordun dolapta? Ya şu ellerin, ya şu ağzının çevresindekiler ne?

- Bilmiyorum teyzeciğim.
(....)

-Ben bu için ne olduğunu biliyorum ama , dedi. Bunun adına reçel derler. Ben sana reçelden uzak durmanı kaç kez tembih ettim değil mi? Şimdi cezanı göreceksin.” (s.7)

“Eve epeyce geç döndü. Her zaman yaptığı gibi kapıdan girmede. Yan tarafa dolanarak boyunun yettiği bir pencereden atlayıp içeriye süzüldü.” (s.15)

“Kaşla göz arasında, şeker kavanozundan şeker alırken teyzesi onu görmüş ve eline vurmuştu.” (s.23)

Yazar , bunların dışında çocuğun büyüye inancını ve sevilme ihtiyacını da eserinde vermiştir.

Görüldüğü gibi eserde çocukluğa ait bütün özellikler vardır. En önemli durum da şudur: Yazar, olayları anlatırken çocukları yargılamaya gitmemiş, ders verici bir anlayış gütmemiştir. Bu tarafsızlık, kitabı çocuk için çekici kılmaktadır. Bu başarının temelinde şu vardır: Yazar, bu eserde kendi çocukluğunu anlatmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

8. OKUMA

Okuma, seslerin karşılığı olan sembollerin (harflerin) duyular aracılığıyla algılanıp yorumlanmasına dayalı zihinsel bir etkinliktir; yazılı bir metni gözle izleyip anlamını kavramak, seslendirebilmektir.

Okumada; duygu ve düşüncenin kavranması, çözümlenmesi ve yorumlanması gibi aşamalar vardır. Bu aşamaların gerçekleşmesi fiziksel, zihinsel ve ruhsal anlamda sağlıklı olmaya dayalıdır. Çünkü iyi okuma; gözün, zihnin ve ses organlarının eşgüdümlü çalışmasına bağlıdır.

Okuma eğitimi, okuma becerisinin kazandırılmasıdır. Okuma eğitimi ise okuma becerisiyle ilgili olumlu davranışları kazanmadır.

Okuma, harfleri bir araya getirip seslendirmekten yani okuma becerisini kazanmaktan etkili okumaya kadar çok geniş bir yelpazeyi içerir.

Bu aşamalar; okumayı öğrenme, sesli ve sessiz okuma becerilerini kazanma; okuma eğitimiyle birlikte hızlı, anlayarak okuma becerisini kazanma olarak sıralanabilir.

8.1. OKUMAYA BAŞLAMA

İlk okuma çalışmalarında kullanılan yollar şunlardır:

8.1.1. ALFABE

Bu uygulama, Greko-Romen uygarlığından ortaçağın sonuna kadar hemen hemen bütün dünyada kullanılmıştır. Pek çok ülkede 19. yüzyıl ortasına kadar bu uygulama ile okuma öğretimi gerçekleştirilmiştir.

Uygulama, sözcükleri tanıyıp, söyleyebilmek için harflerin tanınması gerektiği prensibi üzerine kurulmuştur.

Uygulama şu şekildedir:

“Öncelikle okuma-yazmaya başlama alıştırmaları yapılır. Devam eden günlerde sıra ile bütün harfler öğretilir; çöplerden, tellerden, fasulyelerden vb. malzemelerden harf modelleri yaptırılır. Harflerin tanıtımından sonra birleştirme çalışmalarına geçilir:

a'nın sağ tarafına “y” harfi getirilirse “ay” olur.

e'nın sağ tarafına “t” harfi getirilirse “et” olur.

o'nun sağ tarafına “k” harfi getirilirse “ok” olur.

t'nın sağ tarafına “a” harfi getirilirse “ta” olur.

t'nın sağ tarafına “e” harfi getirilirse “te” olur.

k'nın sağ tarafına “o” harfi getirilirse “ko” olur.

biçiminde, tüm ünlü ve ünsüz harfler birleştirilerek anlamlı ya da anlamsız sözcükler oluşturulur. Bu uygulamayı hecelerin birleştirilmesi aşaması takip eder: ma-sa, ta-sa, ka-sa, ba-ca vb.

Bu çalışmalarda sürekli olarak, harflerin bağlanması ve okunması istenir.

Daha sonra, “Ali’nin” sağ tarafına “gel ” sözcüğü getirilirse “ Ali gel.”, olur vb. gibi cümlecikler oluşturulur. Çalışmalar bu şekilde yürütülür. (1)

Bu uygulamalarda önce harf, sonra sözcük, daha sonra da cümle öğretilmektedir

“Bu uygulamanın en dikkate değer örneğini, Noah Webster “Hece Kitabı” adlı eserinde vermiştir. Bu kitap Amerika’da 1783-1883 yılları arasında, yani 100 yıl içinde 800 milyon tane satılmış bir okuma eğitimi ders kitabıdır. (2)

Uygulamanın çocuk psikolojisine uygun olmadığı ortadadır. Çocuk, ayrıntıyı göremez. Uygulamaya harften başlamak çocuk için çok büyük bir ayrıntıdır. Ayrıca, pratik yararı olmayan alıştırmaların çok sık yapılmasının gerekliliği sıkıcı olmaktadır. Bunlar, çocukta okumaya karşı isteksizlik yaratacak unsurlardır.

8.1.2. FONETİK

Fonetik uygulaması, bir sözcüğü söyleyebilmek için, harflerin adını değil, sesini tanımak gereklidir, prensibi üzerine kurulmuştur. Sesler tanındığı zaman onlarla hece, kelime ve cümleler kurulabilir.

“Bu uygulamada önce, genel olarak ünlü harflerden başlayarak, harflerin şekil ve sesleri öğretiliyordu. Örneğin; (A) harfi tahtaya yazılıyor ya da kitaptan gösteriliyor; aynı zamanda dikkati daha çok dudak hareketlerine çekerek harfin seslendirilmesi öğretiliyordu. Devamında, her seslinin sesi ile temsil ettiği nesne arasında bir bağ kuracak şekilde, bu ses tekrar ettiriliyordu. Belirlenmiş bir sıraya göre, ünlülerden sonra ünsüzlere geçiliyordu. Öğrenciler (ca, ce, ci, cu gibi) ikili heceleri, sonra 3-4 harfli heceleri, daha sonra tam olarak sözcükleri, cümlecikleri doğru olarak söylemeye çalışıyorlar; asıl okumaya geçmeden önce genellikle birkaç alıştırmaya kitabı okuyorlardı.” (3)

(1) TAN, Niyazi: Oyunlarla İlk Okuma Yazma Öğretimi, MEB, İstanbul-1998, s.36

(2) TAN, Niyazi: a.g.e. s. 41

(3) GRAY, S. Williams : Okuma –Yazma Öğretimi, (Çev. Nejat Yüzbaşıoğulları), İstanbul-1975, s. 90-91

Bu uygulama, tamamen fonetik olan dillerde (yani her harfin belirli bir sese denk geldiği dillerde) başarılı olmuştur.

Ancak, diğer dillerde şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır:Ünsüz harfler, ünlü harflerle birlikte söylenmektedir. Öğrenci, bunları ayrı ayrı söylerken araya başka sesler eklemektedir ki bu da karışıklık yaratmaktadır. Örneğin; “b” sesi “be” şeklinde söylenildiğinde, “baba” kelimesi, “b”nın “e” ile söylenilmesi hatasından ötürü “ bea-bea” biçiminde söylenebilmektedir.

Bunun dışında, bu yöntemde, sözcüğün tanınması üzerinde fazlaca durulması nedeniyle metnin anlaşılması ağırlaşmaktadır.

8.1.3. HECE

“Ünsüzlerin ancak ünlülerle birleşince söylenebilmesinden hareket ederek, harf yerine hece kullanımı üzerine kurulmuş bir uygulamadır: Heceler gösterildikçe, sözcük ve cümle yapmak için birleştirilmektedir. Bu yöntem, İspanyolca, Portekizce, temel prensipleri nedeniyle Japonca, bazı Afrika yerli dilleri gibi basit hece yapısına sahip olan diller için uygundur.” (4)

Uygulamada şu aksaklıklar vardır:

Hecenin sözcük ve cümle içinde öğretilmemesi öğrenci hafızasında zorlanmalara yol açar (daha çok yetişkinlere uygun bir uygulamadır).

Hece tabloları fazla kullanıldığında okumadan soğuma ortaya çıkmaktadır.

Metni kavramada sorunlar çıkabilir; çünkü daha çok kelimeyi algılamaya yönelik bir çalışmadır.

8.1.4. KELİME

Bu uygulamada önce kelime, sonra kelimenin heceleri, daha sonra harfleri

öğretilir. Harflerden yeni kelimeler yapılır.

Kelimenin tanınmasına ağırlık verildiği için cümleyi anlama ağırlaşır; hızlı ve anlamlı okuma beceri ve alışkanlığı kazanılmaz.

8.1.5. ÇÖZÜMLEME (CÜMLE)

“Bu uygulamada çocuğun yaşantıları, çevresi ve kelime hazinesi dikkate alınarak kısa emir cümleleriyle okuma-yazma öğretimi yapılır.(5) Cümleden yola çıkılarak kelimelere, sonra hecelere, daha sonra harflere ulaşılır. Harfe ulaşıldıktan sonra, harflerden, anlamlı heceler, kelimeler ve cümleler oluşturulur.

Bu uygulama, çocuk psikolojisine uygundur; çünkü çocuk bütünü görür. Çocuk varlıkları ve olayları bütün olarak algılar; ayrıntıları daha sonra görür. Çocuklar dili kalıplar halinde öğrenir.

Bu uygulama, gözün sıçrayarak yaptığı okuma biçimine de uygundur. Göz, sıçrama mesafesi içindeki 13- 19 cm.lik alanı net olarak görebilir.

Bu yöntemle çocuklar, anlayarak hızlı okuma becerisi kazanırlar.

Günümüzde kullanılan uygulama, çözümelemedir.

(5) ÜNALAN, Şükrü: Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi, Gazi Üniv. İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara- 1999, s:23

8.1.6. ÖYKÜ (METİN)

Bu uygulama, çözümlene biçiminin genişletilmiş halidir. Bu uygulamada temel birim, öyküyü oluşturan birtakım cümlelerdir.

Uygulama şu şekilde yapılmaktadır:

Önce, öğrencinin ilgisini çekecek bir öykü anlatılır. Öykü, ayrıntıları öğrenilene kadar tartışma konusu yapılır; dramatize edilir. Olayın akışını anlayan öğrenciler, cümleleri hızla öğrenirler. Her cümle, tanınıncaya kadar tekrarlanır. Öğrenilen cümlelerin kelimelerine ve seslerine ulaşılır. Öğrenilen seslerle yeni kelimeler oluşturulur.

Ancak, uygulamanın aksayan yanları vardır:

Çocuklar öyküyü severler, anlatılanları bellekte tutmaya çalışırlar ama hatırladıklarını sanarak bazı yerleri uydurabilirler. Bunun yanı sıra kelime yerine anlatılanları bellekte tutmaya çalışma, okuma yanlışları ya da eksiklikleri yaratabilir. Ayrıca, seçilen metin çocuğun düzeyine uygun olmazsa istenilen başarı sağlanamaz.

8.2. OKUMA TEKNİKLERİ

Okuma sırasında; okunacak metnin niteliğine, özelliğine, konusuna ve türüne göre farklı okuma teknikleri kullanılabilir.

8.2.1. SESLİ OKUMA

“ Sesli okuma, gözle algılanıp zihinle kavranan kelime ve kelime kümelerinin konuşma organlarının yardımı ile söylenmesidir.” (6)

Sesli okumada başarı, metnin anlaşılmasına, sesin vurgu ve tonlamasının anlama uygun olarak kullanılmasına bağlıdır.

Uygun tonlama ve vurguyla gerçekleştirilen okuma, dinleyenlerin zevk almasını ve iyi dinleme alışkanlığı edinmelerini sağlar.

Sesli okuma şu durumlarda gerekli hale gelmektedir:

- 1-Gürültülü bir ortamda metne yoğunlaşabilmek için
- 2-Şiirlerin, iyi bir anlatımla, edebi bir dille yazılmış metinlerin seslendirilmesi için
- 3-Ezberlemek, akılda tutmak için
- 4-Konuşma yaparken düşünce ve duyguyu aktarabilmek için.” (7)

“Sesli okuma, okuma yeteneğinin geliştirilmesi çalışmalarında, özellikle okuma eyleminin başladığı yıllarda, çocuğun, okuma becerisi kazanması ve doğru okumayı geliştirmesi açısından çok önemlidir. Ancak, sesli okuma, okuma hızını ve anlamayı düşürdüğü için ilkökul üçüncü sınıftan itibaren azaltılmalıdır.(8) Çünkü, gözün kelimeyi saptadığı an ile kelimenin sesli okunması arasında 4 kat fazla zaman harcanmaktadır: Gözün, bir kelimeyi tanınması 10 salise içinde gerçekleşirken, bir kelimenin seslendirilmesi için 40 salise gerekmektedir.

(6)ÜNALAN, Şükrü:Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi,Gazi Üniv. İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara-1999, s:84

(7)ÜNALAN, Şükrü : a.g.e. s.85

(8) GÜNEŞ, Firdevs : a.g.e. s. 247

Lieury tarafından yapılan deneysel çalışma ve uygulamaların sonucunda Türkçede en hızlı okuyucunun 240 kelime okuduğu ortaya konulmuştur. (9)

Her aşamada farklı okuma hızları vardır:

Düzey		Süre	Okunan Kelime Sayısı
İlköğretim	1. Sınıf	1 dakika	60 kelime
	//	2. //	80 kelime
	//	3. //	100 kelime
	//	4. //	120 kelime
	//	5. //	140 kelime
	//	6. //	160 kelime
	//	7. //	180 kelime
	//	8. //	200 kelime
Lise	1. Sınıf	1 dakika	220 kelime
	//	2. Sınıf	240 kelime

Tablo-3: Sesli Okuma Hızları (10)

Sesli okumada başarılı olmak için şu noktalara dikkat etmek gereklidir:

“Okunacak metnin cümle yapısına,

Anlatım özelliğine,

Yazım ve noktalmasına,

Sözcüklerin doğru seslendirilmesine, şiveye uygun söylenmesine,

Aynı sesleri, aynı sesmiş gibi söylememeye,

Sözcükleri net olarak; açık, anlaşılır bir biçimde söylemeye,

Hızlı okumadan kaçınmaya,

Tonlamaya,

yani sesi metindeki düşünce ya da olayların özelliklerine göre ayarlayıp, anlamı dinleyenlere sezdirmeye dikkat edilmelidir.” (11)

(9) GÜNEŞ, Firdevs: a.g.e. s. 247

(10) GÜNEŞ, Firdevs: a.g.e. s.247

(11) BÖLÜKOĞLU, Ahmet: a.g.e. s. 51

İyi bir sesli okumada şu niteliklerin bulunması gereklidir:

“ Metnin anlamını dinleyiciye aktarma.

Harfleri doğru okumak.

Sözcükleri doğru okuyup, doğru vurgulamak.

Cümleleri ve anlam öbeklerini doğru vurgulamak.

Duraklamalardan kaçınmak.

Sesin yüksekliğini dinleyicilerin bulunduğu alana göre ayarlamak.

Dinleyici karşısında rahat olmak.

Okuma sırasında zaman zaman dinleyicilere bakmak.” (12)

Sesli okuma tekniği içinde ayrıca şu teknikler de kullanılabilir:

8.2.1.1. TOPLU OKUMA

Bir yazı ya da şiirin, bir öğrenci grubuna ya da bütün sınıfa okutulmasıdır.

Metnin özelliğine göre vurgunun, sesin tonunun ayarlanmasıyla; jest ve mimiklerin kullanımıyla yapılan sesli okuma çalışması, grubun koro özelliği kazanmasına neden olacaktır. Daha çok okulun ilk yıllarında kullanılan bu teknik, okuma ilgi ve sevgisinin artmasına yardımcı olacaktır.

8.2.1.2. EDEBİ ESERLERİ OKUMA (İNŞAT)

“Bir edebiyat eserini yüksek sesle, konuya uygun bir tonla; el, kol, gövde ve yüz hareketleriyle canlandırarak okumaya “inşat” denir.” (13)

Bu teknikte amaç; edebi değeri olan bir metni, bir şiiri, içerdiği duygu ve düşüncüyü yansıtacak biçimde sesli okuma becerisini kazandırmaktır. Duygu katarak, vurgu ve tonlamaya dikkat ederek okunan şiirler, dinleyicide şiir okuma ve dinleme zevki hatta alışkanlığı yaratmaktadır.

(12)BÖLÜKOĞLU, Ahmet: a.g.e. s.51

(13)BÖLÜKOĞLU, Ahmet. a.g.e. s.53

Edebi anlatımlı bir yazının ya da şiirin okunmasında ses tonu, vurgu, jest ve mimiklerin yanı sıra doğallık da gözetilmelidir. Metnin duygusunu verebilmek adına yapılan abartıdan kaçınılmalıdır.

Çocuklarda küçük yaşlarda görülen tekerleme söyleme ilgi ve isteği desteklenirse “inşat” uygulamasının zemini oluşur.

8.2.2. SESSİZ OKUMA

“Sessiz okuma, ses organlarından herhangi birini hareket ettirmeden, gövde ve baş hareketleri yapmadan yalnızca gözle yapılan okuma faaliyetidir.” (14)

“Sessiz okuma, sesli okumaya göre daha hızlıdır ve daha çabuk kavrama olanağı sağlar. Dilin seslendirme süresiyle, gözün görmesi arasında ¼ saniyelik bir zaman farkı vardır. Buna göre sesli okumada 1 saniyede 1 kelime; 60 saniyede 60 kelime; sessiz okumada ¼ saniyede 1 kelime, 60 saniyede 240 kelime okunabilmektedir.” (15)

Ancak, sessiz okumada başarının sağlanması, sesli okuma becerisinin tam olarak kazanılmasına bağlıdır. Sessiz okumada başarılı olabilmek için “içinden sesli okuma”nın ortadan kaldırılması göz ve zihinle yapılan okumanın gerçekleşmesi gerekir.

Sessiz okuma çalışmalarına ilköğretimin 2. sınıfında başlanılmakta, bu uygulama, beşinci sınıfa kadar sesli okumayla beraber sürdürülmektedir. Sesli okuma becerisi bu aşamaya kadar kazanıldığından - zemin oluştuğundan- beşinci sınıftan itibaren sessiz okuma uygulaması ağırlık kazanmaktadır.

Sessiz okuma becerisini ilerletebilmek için şu noktalara dikkat edilmelidir:

“Sessiz okumada, ses çıkarılmamalı,içten sesli okuma yapılmamalıdır.

(14) ÜNALAN, Şükri: a.g.e. s.85

(15) ÜNALAN, Şükri: a.g.e. s.85

Yazı, parmakla, kalemle takip edilmemelidir.

Sessiz okuma sırasında baş ve gövde hareketi yapılmamalıdır.

Çocuk, ders çalışırken sessiz okuma yapmaya yönlendirilmelidir.

Ders dışı , özgür okuma etkinliklerine karşı isteğin oluşması sağlanmalıdır.

Okuma derslerinde özellikle istenilenleri (ad, rakam, sözcük, cümle, bilgi) bulma çalışmalarında aramanın sessiz okuma ile yapılması sağlanmalıdır.” (16)

(16) BÖLÜKOĞLU, Ahmet. a.g.e. s.52

8.3. OKUMA EĞİTİMİ

“Okuma ; bir yazıyı, kelimeleri, cümleleri, noktalama işaretleri ve diğer öğeleriyle görme, algılama ve kavrama eylemidir.”(17) Sesli okumada, ses organlarının da katıldığı bir etkinliktir.

Okuma, sembollerin görülmesi, algılanması; zihinsel kavramlara dönüştürülmesi ve düşüncenin oluşması aşamalarına bağlı olarak gerçekleşir. Düşünce süreci, düşüncelerin algılanmasının yanı sıra, yorumlanması ve değerlendirilmesini de içerir.

Bu nitelikte bir okuma, kişinin kendisini geliştirmesine, kendisine duyduğu saygının artmasına yardımcı olacaktır. Doğru, anlayarak ve hızlı bir okuma için, okuma eyleminin başladığı andan itibaren dikkatli olunmalı, okuma eğitimi verilmelidir.

Okuma etkinliğinde göz ve göz kaslarının hareketleri önemlidir.

Göz, beyin bir uzantısı olarak vardır: Beyin, göz sayesinde dış dünyayı izlemektedir. Sembollerin algılanabilmesi, öncelikle göz tarafından görülmesine bağlıdır.

“Bir metne bakarken, göz kasları, göz sinirlerinin uyarılması sonucunda gözlere 13-19 derecelik bir açı yapturmaktadır ki “ netlik alanı” denilen bu açı ile iki göz, kağıt üzerindeki bir alanı net olarak görebilmektedir. Göz, göz kasları bir yere sabitlendiği andan itibaren 2 derece 56 dakikalık bir alan içindeki yazıyı net olarak görebilmektedir. Diğer alanlar, netlik alanından dışa doğru azalan bir biçimde fark edilmektedir.” (18)

Göz kasları netlik alanını oluşturduğu zaman, göz okuma eylemini gerçekleştirebilmektedir. Göz kasları sıçrayarak hareket eder. Göz kaslarının ritmik olarak yaptığı sıçramalar, beyinle göz kasları arasında bağlantı kurulmasını sağlar; beyin kendisini bu sıçramaya göre ayarlar. Sembollerin algılanması, gözün ileriye doğru hareketi sırasında

(17)ÜNALAN, Şükrü: a.g.e. s.84

(18)ÜNALAN,Şükrü: a.g.e. s.88

yaptığı sıçramalar ve “ tespit duraklamasıyla” gerçekleşir. Göz okurken satır boyunca soldan sağa doğru kısa duruşlarla ilerler, satır başlangıcı için bir sıçrayışla geri döner. Bir satırda 4-10 arasında tespit duraklaması gerçekleşir.

Deneyimsiz okuyucu için bütün bu göz hareketleri yorucudur. Çünkü, göz kaslarının sıçraması, duraklaması, satır takip etmesi enerji gerektirmekte, bu da okuma sırasında enerji kaybına yol açmaktadır.

“Bu nedenle okuma eğitiminin başında, seçilen okuma materyallerinde satır boyunun kısa olmasına dikkat etmek gerekmektedir. Örneğin; çocukta psikolojik uyuma haline neden olmaması, sayfada ritmik bir görüntü olması için satır boyunun 5,7 ya da 9 cm olması gerekir. İlkokul kitaplarımızda satır uzunluğu 15 cm. dir. Bu konuda bilimsel standartlara uyulmamıştır.” (19)

Göz hareketleri kişinin okuma hızını etkiler.

“Okumanın ilk aşamalarında, fazla deneyimi olmayan bir okuyucu, bir duraklama içinde bir-iki harf algılar; aktif görme alanına 1 kelime alır. Oysa göz eğitimi gerçekleştiğinde kişi 4-5 kelimeyi aynı anda görebilir; aktif görme yeteneğini kazanan göz, daha az göz hareketiyle daha çok kelimeyi görmüş olur.” (20)

“Gözün her hareketinde bir kelime okuma, bilinçsizce yapılan geri dönüşler, gözün bir başka tarafa kayması gibi göz hareketleri, kişinin okumasının yavaşlamasına neden olur.”(21)

Örneğin; “100 kelimelik bir parçada ilköğretimin birinci sınıfındaki öğrencilerin gözü ortalama 70; lise öğrencilerinin gözü 50 geri dönüş hareketi yapmaktadır. Bu da birinci sınıftaki öğrencinin 70 kelimeye, lisedeki öğrencinin 50 kelimeye iki kez baktığını göstermektedir. Bu tekrarlar okuma ritmini bozmakta, okunan cümlelerin anla -

(19) ÜNALAN, Şükrü: a.g.e. s.88

(20) MAVİŞ, Adil: Anlayarak Hızlı Okuma ve Öğrenme Teknikleri, Hayat Yayınları, İstanbul-1999, s:103

(21) MAVİŞ, Adil: a.g.e. s.103

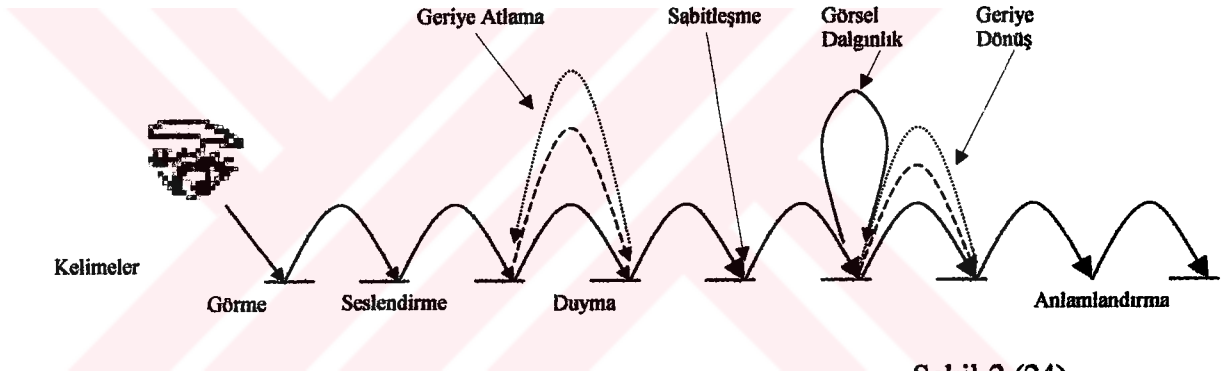
mını tam olarak kavramayı engellemekte ve okuma hızını düşürmektedir.” (22)

Tespit duraklamalarında bir kelime okunduğunda göz hareketi şu şekilde gerçekleşmektedir:

Şekil-1 (23)

Gözün geriye dönüşleri ya da başka tarafa kayması gibi hareketlerinde ortaya çıkan tablo şöyledir:

Şekil-2 (24)

Kelime kelime okuma sırasında beyin, “anlama”yı gerçekleştirmek üzere kelimeleri hecelere böldüğü için anlama güçleşmektedir. Bunu gidermek için bütünlü görerek okuma tekniğini bilmek gerekmektedir.

Ortaya çıkan durum şudur: İyi bir okuyucu olabilmek için göz sıçramalarını hızlandırmak, duraklama süresini kısaltmak (hızlı okumada göz duruşlarının sayısının 3’ten fazla olmamasına dikkat etmek), duraklama sırasında çok sayıda sözcüğü (4-5 sözcük) görebilmek, yani görüş açısını, görme aralığını genişletmek gerekmektedir. Görme aralığı, usta okuyucularda 7-7,5 cm. civarındadır.

(22) GÜNEŞ, Firdevs: a.g.e. s. 250

(23) MAVİŞ, Adil : a.g.e. s.102

(24) MAVİŞ, Adil : a.g.e. s. 103

Görme açısını genişletmek, bazı uygulamalarla sağlanabilir. En yaygın kullanılan yöntem, “görme penceresi” denilen delikli karton uygulamasıdır: Görme penceresi bir metnin üzerine yerleştirilir ve aşağıya doğru kaydırılır. Bu hareket sırasında gözün, görme penceresinin aralığından art arda geçen sözcükleri bir göz atışta, eğer uzun bir sözcükse iki duruşta kavraması beklenir. Bu yolla yapılan uygulamalar göz hareketlerini geliştirir ve görüş açısını, görme yelpazesini genişletir.

Bu genişleme, metnin bütününe dikkatli bir biçimde görmeyi, düşünceleri yakalamada hız kazanmayı sağlar.

8.4. HIZLI OKUMA TEKNİKLERİ

Görüş açısındaki genişleme, temelinde “göz atma” ve “ göz gezdirme” bulunan hızlı okuma tekniklerinin kullanılmasının zeminini oluşturur.

8.4.1. GÖZ GEZDİRME TEKNİĞİ

Her okuyucunun ,okuma materyallerine yaklaşımı aynı değildir. İyi okuyucular, metnin niteliğine göre hızlarını ayarlayabilirler ve metinle ilgili ihtiyaç ve amaçların farklı olacağını bilirler.

“Amacını belirleyen okuyucular, metnin bütününe uyguladıkları “ göz gezdirme” tekniğiyle dikkatli bir okuma yapabilirler, kısa zamanda amaçladıkları bilgilere ulaşabilirler. Çünkü göz gezdirmede amaç bellidir; bu da dikkatli bir inceleme yapılmasını sağlar: Okunan metin kolaysa, okuyucunun bildiği bir konuyu içeriyorsa, göz gezdirmeye yeterli bilgi edinilebilir.” (25)

Göz gezdirme tekniğinde yapılması gereken şudur:

“Metnin başlığının , alt başlıklarının, giriş ve konunun ilk paragrafının, diğer paragrafların ilk ve son cümlelerinin, belirginleştirilmiş harflerle yazılan bölümlerin, son paragrafın bütünüünün, özet bulunuyorsa özeti okunması, söz konusu tekniğin uygulanması için gereklidir.” (26)

8.4.2. GÖZ ATMA TEKNİĞİ

“Bir yazıyı okumaya karar vermeden önce tanımak ve kapsamı üzerinde genel bir fikir edinmek için yapılan okumaya göz atma ya da göz atarak okuma adı verilir.” (27) Göz atma yöntemine, genellikle, bir yazıyı ya da kitabı okuyup okumamaya karar vermek için başvurulur.

(25) ÖZSOY, Prof. Dr. Y.- Doç. Dr. G. AKÇAMETE: Hızlı Okuma Teknikleri, Ecem Yayıncılık, Ankara-1996,s.120

(26) ÖZSOY,Prof. Dr. Y.- Doç. Dr. G. AKÇAMETE: a.g.e. s.120

(27) BÖLÜKOĞLU, Ahmet: a.g.e. s.49

Okunacak bir metnin konusunu, yazarın ele aldığı konu üzerine düşüncelerinin çoğunu anlayabilmek için metni okumadan önce yapılacak “ göz atma” yararlı olacaktır; çünkü göz atma kişinin konuyu tanınmasını sağlar ve tanınan metinler kolay okunur.

Metnin türüne ve metinden beklentiye göre daha uzun veya daha kısa okuma yapılabilir. Örneğin; bir makaleyi okumadan başlığına bakmak bir fikir verebilir, alt başlıklar ana düşünceyi anlamaya yardımcı olabilirler. İyi planlanmış makalelerde ilk ve son paragraf konuyu kavramaya yardımcı olabilir. Alt başlıkların bulunmadığı makalelerde her paragrafın ilk cümlesini okumak gerekir. Kitap okumada “ göz atma”, “ön söz’ün , içindekiler” tablosunun okunması ile gerçekleştirilir.

8.4.3. ATLAYARAK OKUMA TEKNİĞİ

Bir metnin ya da kitabın tümünü okumak yerine bazı bölümlerinin okunmasına “atlayarak okuma” adı verilmektedir. Bu tür okumada amaç, metin ya da kitapla ilgili fikir edinme, niteliğini öğrenmedir.

Günlük hayat içinde, zaman kazanabilmek amacıyla yapılan okumalar, daha çok bu tür okumalardır. Örneğin; sabah işe ya da okula gitmeden önce zaman darlığı nedeniyle gazetelerin tamamı yerine ilgi çeken başlık ya da bölümlerinin okunması; bir kitaptan gerekli bölümün seçilmesi hatta bu bölümlerden ayrıntıların elenmesi, atlayarak yapılan okumalardır. Bu tür okumaya “ esnek okuma” (28) adı da verilmektedir.

8.4.4. ARAYARAK (SEÇİCİ) OKUMA TEKNİĞİ

“ Bir yazıyı ya da kitabı, içinde irdelemekte olduğumuz belirli bir konuyla ilgili bilgiler bulunup bulunmadığını araştırmak ve gerekirse yararlanmak için okumaya arayarak ya da araştırarak okuma adı verilir.” (29)

(28) ÖZSOY, Prof. Dr. Y.- Doç. Dr. G. AKÇAMETE: a.g.e. s.128

(29) BÖLÜKOĞLU, Ahmet: a.g.e. s. 50

Bu okuma tekniğinde, ayrıntıya girmeden daha az kelime okuyarak yazarın düşünce bütünlüğünü yakalama amacı vardır. Burada önemli olan, metni genel hatlarıyla bilmektir. Bu teknik, pratik okumalarda kolaylık sağlar, zaman kazandırır.

Örneğin; zorlu bir metin içinde basit bir bilgiyi bulmak gerektiğinde tüm metni inceleyerek zaman kaybetmek yerine, metni gözden geçirerek istenen bilginin bulunması, 15 dk. gibi kısa bir sürede bir gazetenin okunması, arayarak yapılan okumadır.

Bu okuma biçimi içinde değişik teknikler kullanılmaktadır:

8.4.4.1. ANAHTAR SÖZCÜKLERİ BULMA TEKNİĞİ

Tarama şeklinde nitelendirilebilecek bu en hızlı ve en kolay okuma tekniği, metin içinde belli bir şey ararken kullanılır. Aranılanı bulabilmek için sayfalara, yukarıdan aşağıya doğru göz gezdirilir ki bu durumda metnin bütünü okumak söz konusu değildir. Bir konuya yoğunlaşmak için diğerlerini atlayarak okumak gerekmektedir. Bu, yazarın belli bir konuyla ilgili öne sürdüğü görüşleri yakalamada çok önemli bir tekniktir. Örneğin; sözlükler okunmaz, ihtiyaç duyulan bilgiye doğrudan ulaşmayı sağlarlar; çünkü sözlüklerde ilgilenilmeyen bölümlere bakılmaz. Bunun gibi, konu ve bilgileri alfabetik sırayla veren bütün kitaplarda “ Anahtar Sözcükleri Bulma Tekniği” uygulanabilir. Bu teknikte önemli olan, neyin aranılması gerektiğini bilmektir.” (30)

8.4.4.2. PARAGRAF OKUMA TEKNİĞİ

Her metin, düşünce birimi olan paragraflardan oluşur. Sağlam yapılı bir paragrafın da kendi içinde giriş, gelişme, sonuç cümlesi vardır. Paragrafların da içinde dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Bu önemli bölümler, metnin başında ya da sonundaki paragraflarda bulunur.

Paragraf okuma tekniğini geliştirmek için şunlar yapılabilir:

“ 1) Paragrafta tartışılan şey, konu, yer, durum ve kişiyle ilgili bilgilerin kavranması gereklidir.

2) Metnin ana düşüncesinin bulunması gerekir.

3) Hızın, metnin önemli bulunan noktalarına göre farklı olmasına dikkat edilmelidir.” (31)

8.4.4.3. ÖZÜNÜ ALARAK OKUMA TEKNİĞİ

“Bu teknik genel olarak, metnin bütününe zarar vermeden, okunan sözcük sayısının azaltılmasıdır. Burada söz konusu olan yüzeysel bir okuma değil; anlamayı çabuklaştırmak ve arttırmak amacıyla, gereksiz yerleri atlama ve azaltmadır.”(32) Bu tür okumada görme genişliği kadar görüş yüksekliği; yani gözün yukarıdan aşağıya doğru yaptığı hareket de önemlidir.

“ Özünü Alarak Okuma Tekniği” ile yapılan okumalarda, gözlerin yukarıdan aşağıya hareketi önem kazanır: Gözün yalnızca baktığı noktanın sağ ve soluna doğru yaptığı hareket değil; yukarıdan aşağıya doğru hareketi de gerekli olur.

“Örneğin;

ama

ambar

ana

sıralamasında göz “ ambar” kelimesinin üzerindeyken üç sözcüğün birden görülmesi, gözün dikey hareketi yaptığının göstergesidir.” (33)

(31) ÖZSOY, Prof. Dr. Y.- Doç. Dr. G. AKÇAMETE : a.g.e. s.164

(32) ÖZSOY, Prof. Dr. Y.- Doç. Dr. G. AKÇAMETE : a.g.e. s. 169

(33) ÖZSOY, Prof. Dr. Y.- Doç. Dr. G. AKÇAMETE : a.g.e. s. 172

8.5. OKUMA BAŞARISININ ÖLÇÜLMESİ

Okuma başarısının ve hızının ölçülmesi konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır:

Eski dönemlerde okuma başarısını ve hızını ölçmede ; okunan sayfa sayısı esas alınıyor, değerlendirme buna göre yapılıyordu. Daha sonra bu uygulamadan vazgeçilmiş, Emile Javal'ın geliştirdiği ölçme - değerlendirme sistemi kullanılmaya başlanmıştır.

“Emile Javal'ın geliştirdiği teknikte, okuyucuya sözcük sayısı önceden belirlenmiş bir metin verilmekte ve okuyucudan bu metni okuması istenmektedir. Okuma bitince, okuma süresi belirlenmekte, okuyucunun saatte ya da dakikada okuduğu kelime sayısı belirlenmektedir.” (34)

Uygulama şu şekilde yapılmaktadır:

“Sözcük sayısı belirlenmiş olan metni okumaya başlamadan önce başlangıç süresi; okuma parçası okunup bitirildikten sonra bitiş süresi bir yere yazılmaktadır. Okuma süresi genel olarak saniyelerle belirlenmekte; okunan toplam sözcük sayısı (TSS) saniyelerle belirlenen okuma süresine (SOS) bölünmekte; okuma hızı (OH) bulunmaktadır. Çıkan sonuç 60 ile çarpıldığında dakikada okunan sözcük sayısı (DSS) belirlenmektedir.”(35) Formül şudur:

$$OH = \frac{TSS}{SOS} \times 60 = DSS$$

Ancak bu yöntem, okuma hızını tam olarak ölçememektedir. Metinlerde kullanılan sözcüklerin konuya göre farklı uzunluklarda olması, basit ya da zor oluşları, okuma hızının tam olarak ölçülememesine neden olmaktadır. Örneğin; “bilim adamları,

(34) GÜNEŞ, Firdevs: a.g.e. s. 246

(35) ÖZSOY, Prof. Dr. Y. - Doç. Dr. G. AKÇAMETE: a.g.e. s. 11

filozoflar, politikacılar, entelektüeller uzun ve zor sözcükler kullanmaktadırlar. Bilimsel yazılarda kullanılan sözcüklerde, ortalama harf sayısı 8-9 civarındadır. Günlük gazetelerde ise (ortalama uzunluğu 5 harf olan) kısa ve basit sözcükler kullanılmaktadır.” (36)

E. Jawel’in değerlendirmesinde , basit sözcüklerle uzun sözcükler bir tutulmaktadır. Buna göre, kısa ve basit sözcükleri okuyan bir kişinin okuma hızı yüksek, zor metni okuyanın hızı düşük çıkmaktadır.

Ancak ; aldığı eleştirilere rağmen zaman zaman kullanılan bir ölçme sistemidir. Örneğin; Prof. Dr. Yahya Özsoy ve Doç. Dr. Gönül Akçamete’nin, “Liseler İçin Hızlı Okuma Teknikleri” adlı eserinde, bu ölçme biçiminin aksaklıklarından söz edilmekle birlikte, bu ölçmenin yapılış biçimi öğrenciye sunulmakta ve uygulamada temel ölçme sistemi olarak kullanılmaktadır.

1970’li yıllardan beri, E. Jawel’in sistemindeki aksaklıkları gidermek amacıyla Richaudeau tarafından geliştirilen ölçme sistemi kullanılmaktadır.

“Richaudeau, okuma hızını ölçmede esas olarak okunan harf sayısının ölçülmesini önermiştir. Bu yönüme göre okunan metinlerdeki her harf sayılıp saniyede okunan harf sayısına bölünmekte; böylece saatte, dakikada, saniyede okunan harf sayısı belirlenmektedir.” (37)

Bu yöntem, okumanın ölçülmesi bakımından son derece başarılı bir değerlendirme biçimidir. Ancak bir metindeki bütün harflerin sayılmasının gerekliliği göz önüne alındığında pratik olmadığı da ortadadır.

Okumanın yanı sıra anlamının ölçülmesinde, metne yönelik soruların belirli bir süre içinde cevaplandırılması esas alınmaktadır.

(36) GÜNEŞ, Firdevs: a.g.e. s. 246

(37) GÜNEŞ, Firdevs: a.g.e. s.247

SONUÇ

Çağımızın insanı üretken olmak zorundadır. Bütün ülkelerin ama düşünsel ama iş gücü olarak, üretken insanlara ihtiyacı vardır. Bu durumun farkında olan gelişmiş ülkelerde bütün yatırımlar insan üzerine yapılmakta, yetişmiş insan gücü sayısı arttırılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye, çocuk- genç nüfusunun çok olduğu bir ülkedir. Bu potansiyelin mutlaka değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizdeki en büyük problemlerden biri, meslek sahibi insan sayısının az oluşudur. Türkiye’de her alanda yetişmiş insan gücüne ihtiyaç vardır.

Günümüzde kalıp bilgileri kullanan insandan çok, bilgiye nasıl ulaşacağını bilen insana ihtiyaç vardır. Günümüzde, okuduğunu anlayan, sorgulayan, değerlendiren, bunların sonucunda bir düşünce oluşturan ve bu düşünceyi uygulayabilen, kendini gerçekleştirmiş insana ihtiyaç vardır. Eğitim açığımızın büyük bir kısmını okuma alışkanlığı kazanmakla gidermek mümkündür.

Bu çalışmada, çocuklara okuma alışkanlığı verebilmek için ne yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Okuma eğilimleri ile ilgili olarak yapılan incelemeler değerlendirmeye alınmıştır.

Okuma metinlerinin zorluk ve kolaylığının okuma eğilimine etkisi incelendiğinde, temelinde, kişinin ilgisinin bulunduğu görülmüştür. İlgi; bireyin ihtiyaçlarını, isteklerini göstermektedir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda hazırlanan metin, zor da olsa okunmaktadır.

Okuyucu türünün (romantik tip, gerçekçi tip, entelektüel tip, estetik tip) okuma eğilimindeki etkisi incelendiğinde, ortaya yine okuyucunun ilgisi, diğer bir ifade ile, ihtiyaçları ve istekleri çıkmıştır.

Bu nedenle, Schlibe – Lipert – Beinlich tarafından yapılan, psikolojik yaşların okuma eğilimi üzerindeki etkilerine yönelik inceleme, bu çalışmanın hareket noktası olarak ele alınmıştır. Çünkü büyüme, yalnızca fiziksel olarak gerçekleşmez. Büyüme, aynı zamanda, psikolojik gelişim basamaklarından oluşan, olgunlaşmaya giden bir süreçtir. Bu düşünceyle, çocuğun psikolojik gelişim özellikleri incelenmiş ve belli yaş dönemlerinde farklı ilgi ve ihtiyaçların olduğu görülmüştür.

Çocukların severek okuduğu kitaplar, gelişim teorileri ışığında incelendiğinde, bu kitapların ,çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verdiği görülmüştür.

Bu çalışmada, çocuğun psikolojik gelişiminin özellik ve ihtiyaçlarına göre, çocuk edebiyatının oluşmasının gerekliliği ortaya konulmuştur.

Çocuk Edebiyatı konusu, yakın tarihin en çok tartışılan konularından biridir. Kimi yazarlar “edebiyat”ın var olduğunu, ayrıca bir çocuk edebiyatından bahsedilemeyeceğini savunmuşlardır. Ancak çocuk gelişimi üzerindeki saptamalar, böyle bir edebiyatın olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Çocuk ve İlkgençlik Kültürü ve Edebiyatı Araştırmaları Derneği'nin 8 Aralık 2001'de düzenlediği “ Çocuk Edebiyatı'nın Dünü, Bugünü, Yarını” konulu panelde, yazarlarımız, çizerlerimiz, araştırmacılarımız “ Çocuk edebiyatı var mı, yok mu?” tartışmasına tekrar girmişlerdir. Aslında, böylesine zaman aşımına uğramış bir konuyu tartışmak yerine, bir an önce işe başlamak gerekmektedir. Okul öncesi için güzel çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların okul çağı ve ilköğretim çağına da taşınması gerekmektedir. Alanda büyük boşluk vardır.

Bilimsel araştırmalar gösteriyor ki, sürekli gelişim halindeki çocuk, her yaş basamağında farklı istek ve ihtiyaçlar içindedir, farklı tepkiler verir. Beklentileri ve zevkleri değişkenlik gösterir. Çocuğu içinde bulunduğu gelişim süreci içinde iyi bir kitap okuru haline getirmek, beğenisini seçkinleştirmek; çocuk gerçeğine uygun ama sığ olmayan, çocuğu ciddiye alarak üretilmiş eserlerle mümkündür.

Yazarlarımız ciddi olarak çocuk kitapları yazmaya yönelmeliler ki, çocuklara tavsiye edilebilecek, okutulabilecek kitaplar olsun.

Kitap eleştirileriyle tanıdığımız Fatih Erdoğan konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“ (...) Şöyle söyleyelim: Edebiyat bir otoyolsa, çocuk edebiyatı da otoyola bağlanan patikalardan oluşur. Patikalar da bizi tıpkı otoyollar gibi bir yerden bir yere götürürler, ancak buralarda otoyoldaki kadar hız yapamayız, yavaş yavaş yürürüz. Otoyollar bir çocuk için sıkıcıdır, arabanın penceresinden yalnızca uzayıp giden yol kenarı bordürlerini görür.

Yetişkinler ise sıkılmayabilirler, çünkü o yolla, gittikleri yerle ilgili planları, yol süresini de aşan uzun vadeli çıkarları vardır. Patikalar ise çocuklar için daha eğlencelidir. Onlara monoton gelmez. Sürprizlerle doludur: Bir kaplumbağa, bir solucan, farklı bir çiçek, ya da taş parçası, onları oyalayabilir. Böyle bir patika ise bir yetişkine her zaman eğlenceli gelmez. İşte yetişkinlerin edebiyatı'ndaki, çocuğun izlemesi güç betimlemeler, çok katmanlı ilişkilendirmeler, tembihler, istiareler, okuma alanına yeni girmiş olan çocuk için fazlaca hızlı gelir. Bu nedenle, onlara okumanın tadını alabilmeleri için okumayı becerebilecekleri metinler gereklidir.

Eskiden, bu gereksinmeyi yetişkinlerin kitaplarının seyreltilmiş halleri gideriyordu (ki çocuk edebiyatının olmadığını söyleyenler bu kitaplarla büyüdüler.). Günümüzde ise artık çocukların algılama ve yaklaşım farklılıklarının, dili öğrenme ve kullanma özelliklerinin bilincinde olan yazarlar, özellikle çocuklar için öyküler, romanlar yazıyorlar. (...)” (1)

Ancak, şu noktanın bilinmesi gereklidir: Çocuğun okuma alışkanlığı kazanmasında etkili olan tek faktör, çocuğun gelişim özellikleri değildir. Ayrıca, çocuk gelişim teorilerinin hepsi, okumayla doğrudan ilgili olmayabilir. Ancak, kitaba; bilgi, sanat ve tecrübenin kaynağı olarak bakılırsa; eğitim, okuma ve çocuk edebiyatının gelişim teorileri ile yakından ilgili olduğu görülür. Çocuk edebiyatına faydacı bir açıdan bakılmıştır. Buradaki fayda, doğrudan, yazarın menfaatleri değil; okuyucunun manevi anlamda kazanacağı faydadır.

1) ERDOĞAN, Fatih: “Otoyola Bağlanan Patikalar”, Radikal Gazetesi - Kitap Eki, 21 Aralık 2001, s.14

Okuma alışkanlığının kazandırılmasında önemli bir faktör de ailedir. Ailenin içinde bulunduğu ekonomik yetersizlikler, kütüphaneler ve sınıf kitaplıkları yoluyla aşılabilir. Bu nedenle, ailenin ekonomik durumundan çok, kitaba karşı tutumu; daha önemli, öncelikli bir konudur. Aile kitap okumaya ilgili olmalı, çocuğu kitap okumaya teşvik edebilmelidir. Özellikle eğitimli anne babalar, kitap ilgisinin okulda başlamadığını öğrenmiş durumdadırlar. Önceden çocuğa bir kitap hediye edildiğinde, anne babalar kitabı saklarlar ve çocuğa kitabı okula başlayınca verirlerdi. Bugün 1.5-2 yaşından itibaren çocuğa kitabın verilebileceğini bilen yetişkin sayısı hızla artmaktadır. Ailelerin bu bilince muhakkak sahip olması, okumanın önemine inanması gereklidir. Aileler okuma eylemini iş meslek sahibi olmak yanında dünyaya bakışı değiştirmek için de gerekli görmelidirler.

Aile gibi sosyal bir kurum olan okul da çocuğun okuma ilgisinde önemli bir yere sahiptir. Okulun fiziki şartlarının uygunluğu, idarecilerin ve öğretmenin okumaya verdikleri önem, çocuğu muhakkak etkileyecektir. Okulda ya da sınıfta bulunan kitaplıklar, öğretmenin okumaya yönlendirme çabalarına kolaylık sağlayacak, kitabı ulaştır hale getirecek, ekonomik problemleri ortadan kaldıracaktır.

Özetle; çocuğun kitap okuma alışkanlığını kazanması ruhsal ve fiziksel yönden sağlıklı bir gelişim içinde olmasına; aile, çevre, okul - öğretmen faktörlerinin yanı sıra düzeyine uygun kitapların oluşuna ya da seçilen metnin uzunluk ve anlatım olarak çocuğun durumuna uygun oluşuna bağlıdır.

Normal bir zihin, ruh ve dil gelişimi içinde olan çocuklar, yukarıda belirtilen etmenlere bağlı olarak okuma alışkanlığı kazanabilirler. Bu faktörlere rağmen okuyamayan çocuklar özel ilgiye muhtaçtır.

KAYNAKÇA

BAMBERGER, Richard

- 1990 Okuma Alışkanlığını Geliştirme. (Çev. Bengü Çapar)
Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları

BETTLEHEIM, Bruno

- 1997 **The Uses of Enchantment-The Meaning and Importance of Fairy Tales.**
USA

BÖLÜKOĞLU, Ahmet

- 1999 Okuma Eğitimi.
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi

COLLODİ, Carlo

- 1991 Pinokyo-Bir Kuklanın Öyküsü.(Çev. Bora Mater)
İstanbul. Sim Yayınevi

COLLODİ, Carlo

- 1991 Pinokyo.(Çev. Melisa Cagnino)
İstanbul. Boyut Kitapları

ÇAKMAK, Havise

- 1994 1974 -1993 Yılları Arasında Türkçe Basılmış Resimli Öykü Kitaplarının
Resimlendirilme ve Fiziksel Özellikleri Yönünden İncelenmesi.
(Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi

DANİEL, Defoe

- 1998 Robinson Crusoe.(Çev. Melig Ergun)
Ankara. Ey Yayınları

DAYIOĞLU, Gülten

- 1999 **Azat Kuşu**
İstanbul.Altın Kitaplar

DÖKMEN, Üstün

- 1994 **Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlığı Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma**
İstanbul. MEB Yayınları

ERDOĞAN, Fatih

- 2001 "Otoyola Bağlanan Patikalar"
Radikal Gazetesi

GANDER, M. ve H. GARDINER

- 2001 Cocuk ve Ergen Gelişimi.(Çev.Pof.Dr.Ali Dönmez-Prof.Dr.Nermin Çelen-
Prof.Dr. Bekir Onur)
Ankara. İmge Yayıncılık

GÜNEŞ, Firdevs

- 1997 **Okuma-Yazma Akışkanlığının Geliştirilmesi ve Beyin Teknolojisi**
Ankara. Ocak Yayınları

GRAY, S. Williams

- 1975 Okuma Yazma Öğretimi.(Çev.Nejat Yüzbaşıoğulları)
İstanbul

JERSILD, Arthur T.

- 1974 Cocuk Psikolojisi.(Çev.Prof.Dr.Gülseren Günçe)
Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını

KAPLAN, Sadettin

- 1991 **Apar Meni Aras**
İstanbul. Alioğlu Yayınevi

KAYA, Yahya Kemal

- 1981 **İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Politika-Eğitim-Kalkınma.**
Ankara

MARSHALL, Julia

- 1994 Anadili ve Yazın Öğretimi.(Çev.C.Külebi)
Ankara.Başak Yayınları

MATTHEWS, Gareth B.

- 2000 Cocukluk Felsefesi.(Çev.Emrah Çakmak)
İstanbul. Gendaş Kültür A.Ş.

MAVIŞ, Adil

1999 **Anlayarak Hızlı Okuma ve Öğrenme Teknikleri.**
İstanbul. Hayat Yayınları

MERİÇ, Cemil

1987 "Çocuk Edebiyatı" M.R. ŞİRİN (Ed.), Çocuk Edebiyatı El Kitabı: Gökyüzü
Yayınları, İstanbul

NEYDİM, Necdet

1998 **Çocuk ve Edebiyat**
İstanbul. Bu Yayınevi

OĞUZKAN, A. Ferhan

2000 **Çocuk Edebiyatı**
Ankara. Anı Yayıncılık

OKTAY, Ayla.

2000 **Yaşamın Sihirli Yılları-Okul Öncesi Dönem**
İstanbul. Epsilon Yayıncılık

ÖZSOY, Y. ve G. AKÇAMETE

1981 **Hızlı Okuma Teknikleri**
Ankara. Ecem Yayıncılık

ÖZTÜRK, Hüseyin Emin

1991 **Batı Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler**
Ankara-Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları

PORTER, Eleanor H.

1999 Pollyanna.(Haz.Serhat Yayınları)
İstanbul. Serhat Yayınları

SABAHA Gazetesi 20 Kasım 2001

SPYRI, Johanna

- 1995 Heidi.(Çev.Nazife Müren)
İstanbul. Varlık Yayınları

SYVERTSEN, Banu Gürsaler

- 1987 “Helge Andersen’le Çocuk Kitaplarının Eleştirisi Üzerine” M.R.
ŞİRİN(Ed.),Çocuk Edebiyatı El Kitabı:Gökyüzü Yayınları,İstanbul.

TAN, Niyazi

- 1998 **Oyunlarla İlk Okuma Yazma Öğretimi**
İstanbul. MEB Yayınları

TÜR, Gülseren ve A. TURLA

- 1981 **Okul Öncesinde Çocuk, Edebiyat ve Kitap**
İstanbul. Yapa Yayınları

TÜRKÇE SÖZLÜK

- 1983 Ankara: TDK Yayınları

TWAİN, Mark

- 1998 Tom Sawyer.(Haz. Melih Ergun)
Ankara. Ey Yayınları

ÜNALAN, Şükrü

- 1999 **Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi**
Ankara. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi

YAVUZER, Haluk

- 2001 **Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna - Çocuk Psikolojisi**
İstanbul. Remzi Kitabevi

YÖRÜKOĞLU, Atalay

- 1998 **Çocuk Ruh Sağlığı**
İstanbul. Özgür Yayınları

YURDADOĞ, Berrin

1995 "Çeşitli Yaş Gruplarında Çocuk Kitaplarının Kağıt, Hurufat ve Renk Seçiminde Dikkat Edilecek Hususlar",Yard. Doç. Dr. Z. GÜREL(Haz.), Ankara.

Eğitim Kademelerine G6re Okul, 6đrenci ve 6đretmen Sayıları 1999-2000 6đretim Yılı (*)			
Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	6đrenci Sayısı	6đretmen Sayısı
Okul6ncesi Eğitim	8. 550	251. 469	15. 678
Okul6ncesi (Resmi)	7. 913	199. 028	10. 346
Okul6ncesi (6zel)	637	14. 585	. 277
Diğer Kurumlar	--	37. 856	4. 055
İlk6đretim	43. 257	9. 884. 444	324. 257
İlk6đretim (Resmi)	42. 580	9. 710. 052	312. 122
İlk6đretim (6zel)	677	174. 392	12. 135
Orta6đretim	5. 851	2. 444. 000	137. 516
Genel Orta6đretim	2. 662	1. 506. 000	70. 123
Mesleki Teknik Orta6đ.	3. 189	938. 000	67. 393
Not: Sayısal veriler 1 Ekim 1999 tarihi itibarıyla alınmıştır.			
(*) 2000 Yılında Milli Eğitim, TC MEB Araştırma ve Planlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara, 1999.			

Ek:1. Eğitim Kademelerine G6re Okul, 6đrenci Sayıları

OKUMA BECERİSİ, İLGİSİ ve ALIŞKANLIĞI ANKET SORULARI

1. Aşağıdakilerden en fazla hangisini seviyorsanız sağına "1" yazın. İkinci olarak sevdiğinizin sağına ise "2" yazın.

Televizyon seyretmek:.....

Kitap okumak:.....

Arkadaşlarımla oynamak:.....

2. Okuduğunuz kitapları nasıl elde ediyorsunuz ?

a) Harçlığımla satın alıyorum / Evet.....Hayır.....

b) Annem ya da babam alıyorlar / Evet.....Hayır.....

c) Annem ya da babamla gidiyoruz, ben seçiyorum / Evet.....Hayır.....

d) Arkadaşımdan ödünç alıyorum / Evet.....Hayır.....

e) Okulumuzun kütüphanesinde okuyorum / Evet..... Hayır.....

f) Çocuk kütüphanesinde okuyorum / Evet.....Hayır.....

g) Evdeki eskiden alınmış kitapları okuyorum /Evet.....Hayır.....

3. Okulunuzun kütüphanesine hiç gittiniz mi ? Evet.....Hayır.....

4. Çocuk kütüphanesine hiç gittiniz mi? Evet.....Hayır.....

Eğer gittiyseniz, neredeki (hangi semtteki) kütüphaneye gittiniz?.....

5. Okulunuzun kütüphanesinde ve çocuk kütüphanesinde, en fazla hoşunuza giden şey nedir?.....

6. Okulunuzun kütüphanesinde ve çocuk kütüphanesinde sizi rahatsız eden bir şey var mı? Rahatça kitap okuyabiliyor musunuz?.....

7. Kütüphaneye genellikle niçin gidersiniz?.....

a) Ödev için kitaplara ve ansiklopedilere bakmaya / Evet.....Hayır.....

b) Boş zamanlarımda zevk için roman ve benzeri Çocuk kitapları okumaya / Evet.....
...../ Hayır.....

8. Çocuk kütüphaneleri, çocuklara, evde okumaları için ödünç kitap verir mi? Evet.....
verir....., Hayır vermez.....

9. Ünite dergilerinden başka dergi de okuyorsanız, bu dergilerin adlarını yazınız:.....
.....

10. Son bir yılda (yani 1988 yılı içinde) okuduğunuz kitapların isimlerini birer birer yazınız?.....
.....

Ek:2. Öğrencilere yöneltilen anket soruları.

Okuma Alışkanlıkları Anketi Çocuklar Formu'na İlişkin Bulgular

Ek-VI' da görülen Okuma Alışkanlıkları Anketi Çocuklar Formu (OAA-Ç), çocukların okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla hazırlanmış, alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyi (SED) temsil ettiği düşünülen dört ilkokulda uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda elde edilen verileri ve bulguları, anketteki madde düzenini dikkate alarak şöyle sıralayabiliriz:

1.Madde

197 denekten toplam olarak 157 tanesi, kitap okumayı en sevdiği uğraş, 37 tanesi ikinci düzeyde sevdiği uğraş, 3 tanesi ise üçüncü düzeyde sevdiği uğraş olarak belirtmiştir. B u tercihlerin sosyo-ekonomik düzeylere göre dağılımı Tablo 18'de görülmektedir.

Tablo 18
Üç SED' deki Çocukların Okuma Tercihleri

SED	İlk Tercih		2. Veya 3. Tercih	
	n	%	n	%
Alt	42	95.5	2	4.5
Orta	83	71.6	33	28.4
Üst	32	86.5	5	13.5

$$X^2 = 12.45, sd = 2, p < .01$$

Tablo 18'deki verilere kay-kare testi uygulandığında, sonuç anlamlı çıkmıştır. ($X^2 = 12.45, sd = 2, p < .01$). Tabloda da görüldüğü üzere, alt SED'deki öğrenciler, orta ve üst düzeylerdekilere oranla, kitap okuma uğraşına daha fazla oranda tercih etmektedirler. Alt SED'deki öğrencilerin % 95.5'i kitap okumanın ilk tercihleri olduğunu belirtirken, orta ve üst SED'E sahip denekler ancak % 71.6 ve % 86.5 oranında kitap okumayı ilk tercih olarak belirtmişlerdir.

Ek:2. Anketin yorumu.

2.Madde

Öğrencilerin, Ek-VI 'da görülen 2. Maddenin 7 şikkına verdikleri cevaplar Tablo 19'da görülmektedir.

Tablo 19

Üç SED'deki Çocukların Kitaplarını Nasıl Elde Ettikleri

Elde ediş biçimi (*)	Alt SED		Orta SED				Üst SED				Toplam					
	Evet	%	Hayır	%	Evet	%	Hayır	%	Evet	%	Hayır	%	Evet	%	Hayır	%
a.	12	29	29	71	32	28	81	72	16	47	18	53	60	32	128	68
b.	13	32	28	68	58	51	55	49	21	60	14	40	92	49	97	51
c.	11	27	30	73	71	65	38	35	31	91	4	09	113	61	72	39
d.	12	29	28	71	29	27	80	73	13	37	22	63	54	29	130	71
e.	22	54	19	46	10	09	100	91	0	0	30	100	32	18	149	82
f.	17	41	24	59	54	49	56	51	9	26	25	74	80	43	105	57
g.	32	78	9	12	51	48	58	52	26	76	8	24	109	59	75	41

Tablo 19'da görüldüğü üzere, ilkokul öğrencilerinin tümü birden dikkate alındığında, dikkat çekici bulgular şunlardır: Öğrencilerin yarısından fazlası kendi harçlıkları ile kitap almamaktadırlar. Yine öğrencilerin yarısından fazlası arkadaşlarından ödünç kitap almamaktadır. Okulun kütüphanesinde kitap okuyan öğrenci sayısı ise oldukça azdır.

Tablo 19'daki veriler, sosyo-ekonomik düzey dikkate alınarak incelendiğinde ise, gerek alt SED'de, gerekse orta SED'de öğrencilerden yarıdan fazlasının kendi harçlıklarıyla kitap almadıkları, üst SED'de ise bu oranın yarı yarıya olduğu anlaşılmaktadır. Orta SED'deki çocukların yaklaşık yarısı, üst SED'dekilerin ise tamamına yakını, kitapçıya anababalarıyla birlikte gittiklerini fakat seçimi kendilerinin yaptıklarını belirtmektedirler; alt SED' de ise, kitapçıya ana- babasıyla gidip de kitabı kendisi seçen çocuk sayısı daha azdır. Arkadaşlar arasında kitap ödünç alıp verme ise,

- (*) a) Harçlığımıla satın alıyorum,
 b) Annem ya da babam alıyor,
 c) Annem ya da babamla gidiyoruz,
 d) Arkadaşlarımdan ödünç alıyorum,
 e) Okulumuzun kütüphanesinde okuyorum,
 f) Çocuk kütüphanesinde okuyorum,
 g) Evdeki eskiden alınmış kitapları okuyorum

SED'lerin üçünde de düşük orandadır. Üst SED'de okul kütüphanesinden yararlanan çocuk hiç yokken, orta SED'e az sayıda çocuk kütüphaneye gitmektedir; alt SED'e ise bu oran daha yüksektir. Gerek alt, gerekse üst SED'deki çocukların büyük bir kısmı da evdeki eskiden alınmış kitapları okuduklarını belirtmektedirler.

3.Madde

Tüm öğrencilerin 80'i okul kütüphanesine gittiklerini, 107 tanesi ise hiç gitmediklerini belirtmişlerdir. 2. Maddenin "e" şıkkı ile çelişkili gibi görünen bu bulguyu yorumlayabilmek için öğrencilerle konuştuğumuzda, öğrencilerin çoğunluğunun okul kütüphanesini en az bir defa gezdikleri fakat kütüphaneler genelde kapalı olduğundan, içlerinde kitap okuyamadıkları anlaşılmıştır.

4.Madde

Öğrencilerin yarısından fazlasının çocuk kütüphanesine gittikleri, gidenlerinse evlerinin bulunduğu semte yakın kütüphaneleri tercih ettikleri anlaşılmıştır.

5. ve 6. Maddeler

Bu iki maddeyi öğrenciler çoğunlukla boş bırakmışlardır.5.maddeye ilişkin cevaplardan dikkati çeken, bazı öğrencilerin çocuk kütüphanesindeki küçük sandalyelerden hoşlandıklarını belirtmeleridir.

7.Madde

Kütüphaneye giden öğrencilerin çoğunluğu, hem ödev için kaynak bulmaya, hem de zevk için kitap okumaya gittiklerini belirtmişlerdir.

8.Madde

193 öğrenciden 167'si, yani % 86.5'i çocuk kütüphanelerinin çocuklara ödünç kitap verdiğini bilmektedir.

9.Madde

Alt SED'deki öğrencilerin, Ünite Dergisi dışında pek az dergi okudukları, orta ve üst SED'dekilerin ise çeşitli dergiler okudukları, orta ve üst SED'dekilerin ise çeşitli dergiler okudukları, bu iki grupta çocuk başına düşen ortalama dergi sayısının 2.5 olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin okudukları dergiler arasında, çeşitli gazetelere ve bankalara ait çocuk dergileri ilk sırayı almaktadır.

10.Madde

Üç SED'e mensup öğrenciler, son bir yıl içinde okudukları kitap sayısı açısından karşılaştırıldıklarında, Tablo 20'de görülen ortalama değerler bulunmuştur.

Tablo 20
Üç SED'deki Çocukların Bir Yılda Okudukları Kitap Sayısı

SED	n	X	S
Alt	41	5.46	3.74
Orta	34	5.56	3.15
Üst	31	9.97	4.96

Tablo 20'deki değerlere tek yönlü varyans analizi uygulandığında, Tablo 21'deki sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Tablo 21
Üç SED'deki Çocukların Bir Yılda Okudukları Kitap Sayısına İlişkin Varyans Analizi

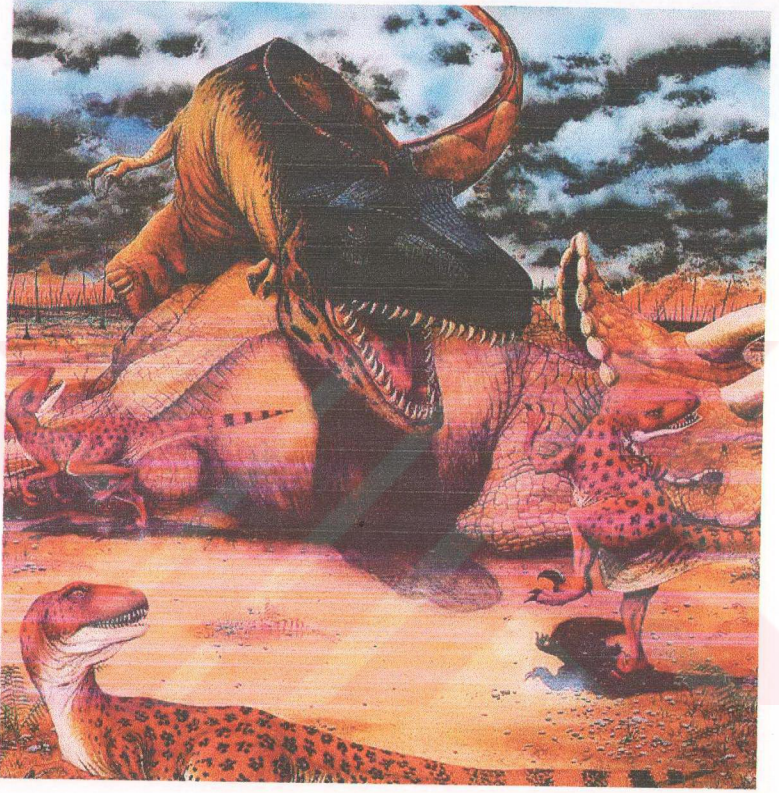
Varyans Kaynağı	KT	SD	KD	F
Gruplar Arası	399.62	2	199.81	12.65 (*)
Gruplar İçi	1626.00	103	15.79	
Toplam	2025.62	105		

(*) $p < .01$

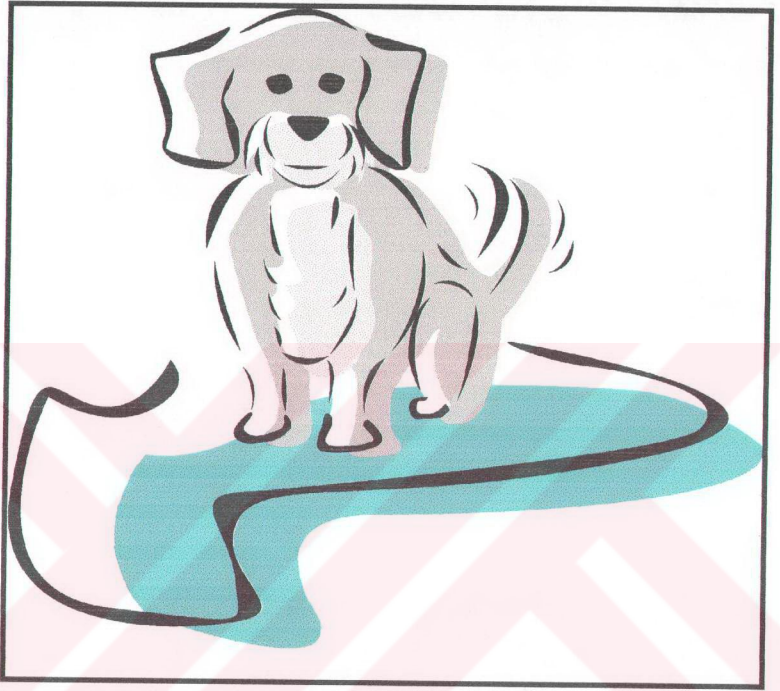
Tablo 21'den anlaşılacağı üzere, alt, orta ve üst SED'e mensup çocukların bir yılda okudukları ortalama kitap miktarları arasında anlamlı farklılık vardır. Bu farklılığın kaynağına Tukey ile bakılarak, Tablo 20'deki üç ortalama birbiriyle karşılaştırılmıştır. Buna göre, alt ve orta SED' deki çocukların okudukları kitap sayıları arasında anlamlı farklılık yoktur ($q = 0.15, p < .05$); fakat üst SED' deki çocuklar gerek alt, gerekse orta SED'deki çocuklara oranla daha fazla kitap okumuşlardır ($q = 6.41, p < .01$; $q = 6.23, p < .01$).

İlkokul öğrencilerine uygulanan okuma alışkanlıklarıyla ilgili ankette, okul kütüphanelerinin nitelikleriyle ilgili sorunlar yoktu. Fakat araştırma sırasında, okul kütüphaneleriyle ilgili gözlem yapmanın, araştırmanın bütünlüğü açısından gerekli olduğu ortaya çıktı. Bu düşünceden hareketle, Ankara'daki pek çok ilkokulun kütüphanesine ve ilkokullar dışındaki çocuk kütüphanelerine gidildi. Bu kütüphanelerin çoğunluğunun fiziksel şartlarının yeterli olmadığı, bir kısmının ise, binaların bodrum katlarında bulunduğu gözlemlendi. Bazı ilkokullarda kütüphane hiç yoktu; bazılarında vardı fakat kadrosuzluk sebebiyle memur bulunamadığı için kapalıydı. Açık olanlarda ise, kütüphanecilik konusunda ya da çocuk eğitimi alanında eğitim görmemiş memurlar, "kütüphaneci" sıfatıyla hizmet vermekteydiler.

İlkokullardaki uygulama sırasında, sınıflarda öğretmenlerce oluşturulan "sınıf kitaplıklarının" iyi işlediği, öğrencilerin özellikle hafta sonlarında ve tatillerde bu kitaplıklardan ödünç aldıkları kitapları evlerinde okudukları belirlendi.

Ek: 3. Canavar Resmi Örneği

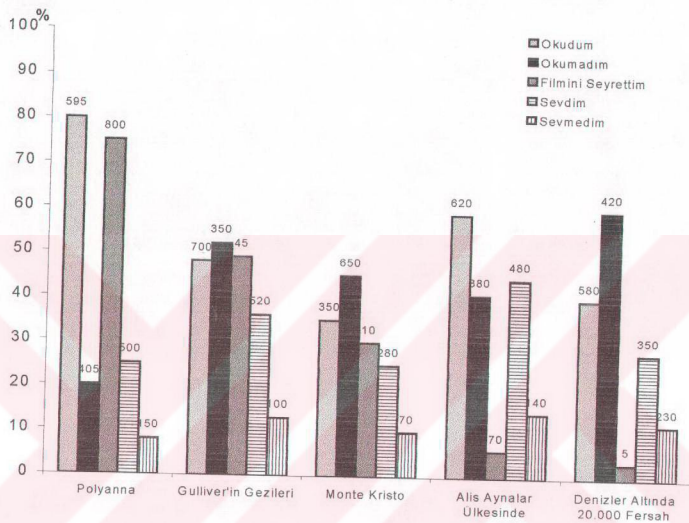
Ek: 4. Çerçevenmiş Resim Örneği

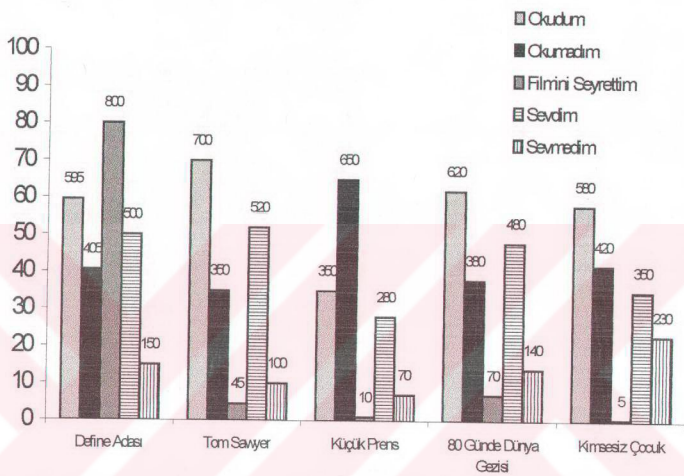
Ek: 5. Hayal gücü ve estetik duyguya önem veren resim örneği

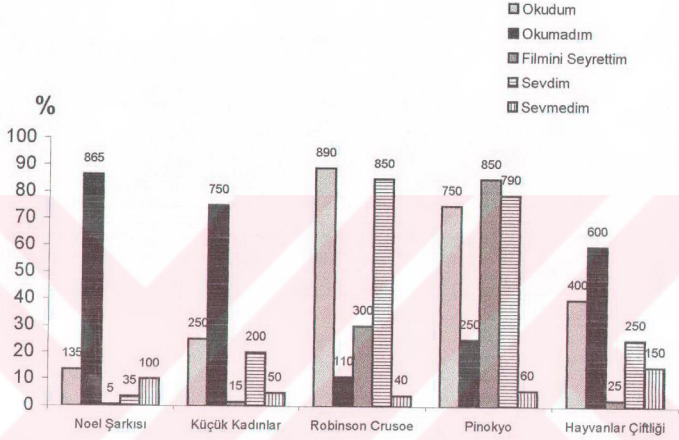
Ek: 6. Çizgi Açısından Açık ve Net Resim Örneği

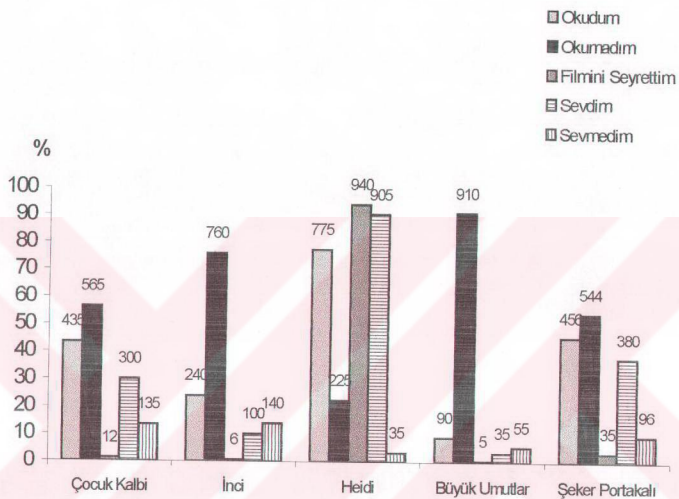
Ek: 7-1 No'lu Grafik

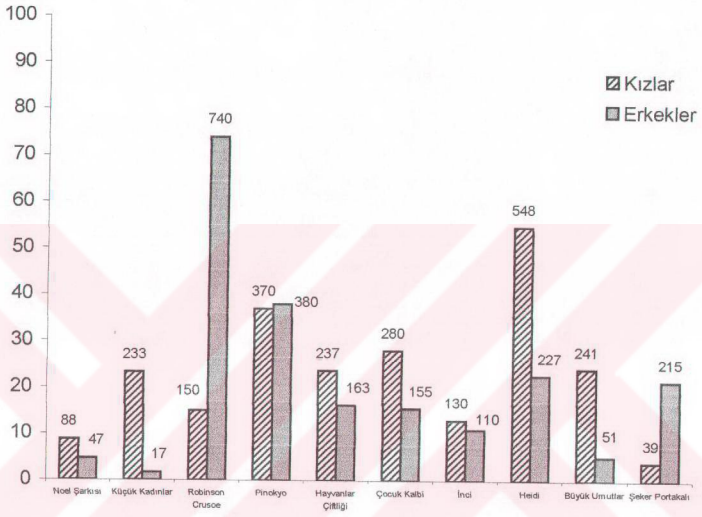
Ek: 7-2 No'lu Grafik

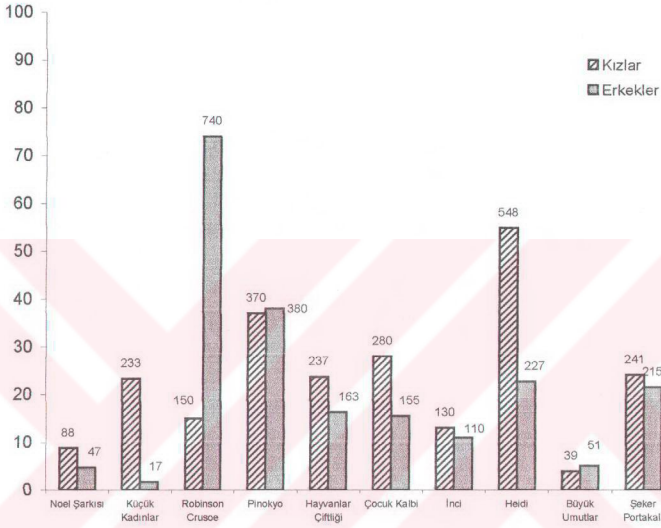
Ek: 7-3 No'lu Grafik

Ek: 7-4 No'lu Grafik

Ek: 7-5 No'lu Grafik

Ek:7-6 Altı No'lu Grafik